BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

REVISTA SFÂNTULUI SINOD

ANUL LXVI, Nr. 1-2 Ianuarie-Fevrua
BUCUREŞTI

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ
REVISTA SFÂNTULUI SINOD

APARE DE 6 ORI PE AN   ABONAMENTUL ANUAL 600 LEI

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

CUPRINSUL

I. ARTICOLE

I. — Prea Fericitul Patriarh Nicodim îmbrăcat în sfintele odăjdii, aşezat în raclă

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ
REVISTA SFÂNTULUI SINOD
Anul LXVI, nr. 1—2. Ianuarie-Fevruarie 1948

INTRU POMENIREA
PĂRINTELUI NICODIM
PATRIARHUL ROMÂNIEI
6.XII.1864 — 27.II.1948

Revista *Biserica Ortodoxă Română* începe al LXVI-lea an al apariției sale, cu acest număr închinat pomenirii părintelui Nicodim, al doilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, mutat către Domnul în ziua de Vineri 27 Fevruarie 1948, la ora 5^{45} după amiază, în vârstă de 84 ani trecuți.

Durerea firească, pentru pierderea părintelui duhovnicesc al Țării, se cădea a fi cuprinsă în cuvânt și înfățișată după cuviință obștei noastre creștinești și preoțești. Este o datorie de suflet nu numai față de Inaltul Ocârmuitor și Intâistătător al Bisericii noastre, ci și de cinstire a unei munci închinate fără preget, timp de peste o jumătate de veac, altarului și neamului nostru românesc, prin slujire sfântă și neostenită trudă cărturărească.

Căci din păstoria patriarhului Nicodim se desprinde acea nestăvilită dorință de a sluji și pildui cu rodul muncii sale, jertfirile de zi și de noapte, ce se cer din partea tuturor pentru binele și propășirea Bisericii strămoșești. Și în ciuda multor greutăți întâmpinate, a izbutit totuși să deschidă șirul unor fapte de duhovnicească zidire, care cu depănarea vremii își vor afla statornic temeiu și făgaș de desăvârșire, fie în obștea de la Neamț, fie în așezămintele de la Iași și București.

Prin firea sa blândă, zidită par'că inadins să fie slujitor al lui Hristos, patriarhul Nicodim se înfățișa învăluit de un chip senin, intr'adevăr *patriarhal*, revărsând pretutindeni o liniște tainică și dând sufletelor o încredere desăvârșită în comorile credinței.

Iar prin obârșia sa țărănească, părintele Nicodim a adus bisericii strămoșești toate însușirile de seamă ale poporului

nostru, călite la flacăra nenumăratelor lui jertfe şi lupte pentru ridicare şi mărire.

Născut în satul Pipirig, pe Valea Ozanei, în judeţul Neamţ, la 6 Dechemvrie 1864, vlăstarul familiei de ţărani neaoşi s'a înfrăţit din pruncie cu munca şi credinţa. Tatăl său ţinea un munte întreg sub poalele Ceahlăului, unde-şi păştea turmele de oi şi îşi avea stânile. Crescut laolaltă cu părinţii şi ciobanii, la vatra de graiu şi suflet românesc, tânărul Nicolae Munteanu porneşte cu încredere pe cărarea cea luminoasă, dar plină de spini, a cărţii. In anul 1882 intră în şcoala de preoţie, întemeiată de fericitul Veniamin Costachi la mânăstirea Socola, iar prin darurile cu care îl împodobise Dumnezeu ajunge să cucerească repede inima bunului mitropolit Iosif Naniescu, care îl ajută să-şi desăvârşească învăţătura, trimiţându-l în anul 1890 la Chiev să urmeze cursurile Academiei teologice. De la această vatră a tradiţiei bisericii, ctitorită de vestitul mitropolit Petru Movilă şi îmbogăţită cu tot ce-a putut făuri mai bun şi mai de preţ creştinătatea rusească, şi a însuşit răposatul nostru patriarh lumina cărţii şi a bogosloviei pravoslavnice timp de aproape cinci ani.

Întors în Moldova, cu o temeinică pregătire şi aleasă cultură bisericească, în 1896 este sfinţit ieromonah, iar peste doi ani, în 1898, fu înălţat la treapta vrednică a cinului său, de arhimandrit. După moartea mitropolitului Iosif, în 1903 este chemat şi numit director al seminarului din Galaţi, pe care-l cârmueşte până în anul 1909, când a fost hirotonit arhiereu cu titlul de Băcăoanul. Ales în 1912 episcop de Huşi, păstoreşte această eparhie până în 1924 când se retrage în liniştea ctitoriei lui Ştefan Vodă de la mânăstirea Neamţ, unde pluteşte încă duhul stareţului Paisie. Deacum se dărui cu totul slujbei bisericeşti, trudei cărturăreşti şi chivernisirei mănăstireşti. Din această de pe urmă îndeletnicire îşi face un legământ tainic şi nu-şi află linişte sufletului până nu izbuteşte să redobândească vatra mânăstirii Neamţ, răşluită la expropierea din 1864.

In toamna anului 1917 fusese trimes în fruntea unei delegaţii să reprezinte Biserica românească la sinodul de la Moscova. Se întoarce apoi în ţară după deslănţuirea revo-

luţiei din Octomvrie. Atunci a avut prilejul să pătrundă sbuciumul adânc al celor ce luptau să prefacă întreaga ţară de la Răsărit într'o lume cu adevărat nouă. Iar în 1945 a avut fericirea să lege cel dintâi veriga ruptă din lanţul legăturilor din trecut, atât de strânse şi de folositoare, dintre Biserica Românească şi Biserica Rusească.

In Ianuarie 1935, în urma morţii mitr. Pimen, este ales şi chemat să păstorească în scaunul lui Veniamin Costachi şi al lui Iosif Naniescu de la Iaşi. Se simţea mulţumit şi îşi putea făuri de acum un şirag de mari înfăpuiri. Dumnezeu însă avea să hotărască altfel, căci peste patru ani, patriarhul Miron trece la cele veşnice, iar ţara şi obştea credincioşilor îl cheamă stăruitor pe mitropolitul Nicodim să ia sarcina de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în ziua de 30 Iunie 1939.

Dar anii de păstorie şi de slujire ai patriarhului Nicodim în fruntea Bisericii româneşti, rămân anii cei mai grei şi mai încărcaţi de răspundere ai Neamului nostru.

In zile de zbucium cumplit, pricinuite de un războiu necruţător, în vremuri de adânci prefaceri sociale pe care le-a înţeles şi în care a recunoscut voia nepătrunsă a proniei cereşti, patriarhul Nicodim a ştiut să găsească cumpăna dreptăţii şi calea păcii, înfrângând ambiţiile şi stând alături de poporul muncitor şi obidit. A binecuvântat lupta lui pentru o viaţă nouă, a înfruntat cârtirile rele, a dat îndemn de supunere şi ascultare, pentru linişte şi pace.

In vâltoarea vremurilor şi în asprimea zilelor şi-a aflat însă şi odihnă, tălmăcind din ruseşte şi tipărind în tot acest răstimp vreo 15 cărţi, care adunate laolaltă dau peste opt mii de pagini.

Cu mulţumirea de a-şi fi dăruit ţării şi Bisericii sale până la adânci bătrâneţi şi până în cele din urmă clipe ale vieţii, toate puterile de muncă şi de jertfă cu care a fost înzestrat de Dumnezeu, patriarhul Nicodim a plecat din lumea aceasta cu sufletul împăcat, ştiind că *„lupta cea bună s'a luptat"* şi că în vremuri grele *„şi-a pus sufletul pentru oile sale"* cuvântătoare.

In strana de la Neamţ, în scaunul de Huşi, în jeţul de la Iaşi şi în tronul de la Bucureşti, chipul său preacuvios

şi senin va dura dealungul veacurilor şi toţi cei ce vor zăbovi in rugăciuni işi vor pleca genunchii, întru smerită aducere aminte a părintelui Nicodim, al doilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Comitetul de conducere al revistei *Biserica Ortodoxă Română*, unindu-şi gândurile cu toţi cetitorii, îi aduce acum smerit prinos de pomenire şi roagă pe Milostivul Dumnezeu să-l odihnească sufletul în pace şi să-l aşeze în ceata celor sfinţi şi drepţi care şi-au făcut cu prisosinţă datoria.

REDACŢIA

MOARTEA ŞI INGROPARA FERICITULUI INTRU POMENIRE NICODIM PATRIARHUL ROMÂNIEI

Prin nepătrunsa rânduială a Proniei cereşti, in după amiaza zilei de Vineri 27 Fevruarie 1948, pe la ceasurile 17[45], a trecut către cele veşnice fericitul întru pomenire Nicodim Patriarhul României. Trupul său încărcat de ani şi ostenit de trudă şi-a luat rămas bun de la tot ce este trecător, iar sufletul său bun a păşit in lumea dreptei judecăţi, unde il aşteaptă cununa veşnicei răsplătiri. S'a stins ca o lumină lină... A închis ochii blând şi senin, cum i-a fost şi firea, binecuvântând ţara şi biserica şi plecând pe cărările veşniciei, după o suferinţă de şase luni, care ii slăbise puterile şi ii ostoise strădania vieţii.

Indată după încetarea din viaţă, Prea Sfinţitul Episcop Iosif al Argeşului, care era împuternicit încă de pe toamnă cu conducerea treburilor Sfintei Patriarhii, a îngrijit, împreună cu câţiva duhovnici, de s'au făcut toate cele de trebuinţă, după pravila călugărească; apoi au îmbrăcat trupul fericitului adormit cu sfintele odăjdii, l-au aşezat in sicriu şi l-au dus în sala sinodală, veghindu-l toată noaptea.

Iar când ştirea despre adormirea in Domnul a prea bunului nostru Părinte duhovnicesc şi Intâi-stătător al Bisericii Ortodoxe Române a străbătut in faptul înserării dealungul oraşului şi peste tot cuprinsul ţării, s'a pornit de pretutindenea glas de durere pentru moartea sa. Clopotele bisericilor de prin sate şi oraşe au inceput atunci să sune, vestind dreptcredincioşilor trecerea către cele veşnice a părintelui Nicodim, Patriarhul României.

In dimineaţa zilei de Sâmbătă 28 Fevruarie 1948, după săvârşirea unui trisaghion, sicriul cu rămăşiţele pământeşti ale patriarhului Nicodim a fost luat pe umeri de câţiva preoţi şi călugări, ducându-l in biserica Sfintei Patriarhii, unde l-au aşezat pe un catafalc îmbrăcat în zăbranic negru. De jur împrejur s'au pus sfeşnice cu lumânări şi ghivece mari cu flori; patru preoţi se rânduiră să facă de strajă lângă sicriu, iar altul începu să citească stâlpii Evangheliei.

Cu mitra arhierească pe cap, cu mâinile pe piept prinse in

mătănii și impreunate ca pentru rugăciune, împovărat de ani și de griji, fericitul patriarh doarme somnul fără de viață. Pe piept are sfânta Evanghelie și crucea răstignirii, iar dealungul dreptei sale se află așezată cârja păstorească. Cu pleoapele lăsate peste ochi săi stinși, cu barba și pletele albe ca zăpada de pe culmi și cu fața suptă de suferință, asemeni unui schivnic, așa primește Prea Sfinția Sa îngenucherile miilor de credincioși care în valuri nesfârșite, timp de cinci zile, din zori și până în noapte, au urcat fără istov dealul Patriarhiei. Oamenii de pază au ținut cu greu rânduiala în fața șirurilor de bătrâni și tineri, femei și copii, muncitori și țărani inlăcrămați, veniți de pretutindenii să vadă, pentru cea din urmă oară, pe cel ce ne-a fost rugător statornic către Milostivul Dumnezeu. Inlăuntrul bisericii nu se aud decât pașii mulțimii, prohodirea călugărițelor și rugăciunile rostite de preotul de rând. In partea dreaptă a pronaosului, alături de mormântul patriarhului Miron, câțiva meșteri lucrează de zor la pregătirea criptei, care va cuprinde în sânul său pre cel ce s'a mutat din moarte la viață și de pre pământ la cer.

In clopotul cel mare al Patriarhiei, legănându-și par'că durerea, se tângue neîncetat, vestind mulțimii din toate unghiurile orașului, că „starețul munților", tălmăcitorul Scripturii, duhovnicul țării și părintele Bisericii române și-a încheiat viețuirea sa pe acest pământ. Din turlele bisericelor răspund, ca picurii de lacrimi, dangăte prelungi, care se împletesc cu litaniile preoților, și urcă în sus, spre boltele tăriei, către Părintele luminilor.

Pentru rânduielile de îngropare, se cuvine să însemnăm aici aleasa purtare de grija a Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Justinian, care fiind după lege Locțiitor de Patriarh, a cinstit în chip deosebit marea personalitate a Prea Fericitului Nicodim, prin îndrumările pe care le-a dat și prin măsurile ce a luat spre păstrarea datinilor creștinești și a hotăririlor sinodale.

Astfel, au fost vestite, prin telegrame, toate Bisericile Ortodoxe surori despre trecerea la cele veșnice a prea fericitului Patriarh Nicodim, arătându-le că înmormântarea rămășițelor sale pământești avea să se facă în ziua de Joi 4 Martie 1948.

Pornid chiar de Sâmbătă 28 Fevruarie au și început să sosească la Sfântul Sinod telegrame de condoleanțe din țară și din străinătate. Intre cele dintâi telegrame primite au fost acelea ale Inaltului Prezidium al Republici Populare Române, a Onoratului

Guvern, a D-lui Ministru al Cultelor prof. Stanciu Stoian, apoi telegramelele din partea I. P. S. Patriarh icumenic Maximos V, I. P. S. Patriarh Alexei al Moscovei și a toată Rusia, a II. PP. SS. Patriarhi Cristofor al Alexandriei, Alexandru al Antiohiei, Timotei al Ierusalimului, Gavriil al Serbiei, a II. PP. SS. Mitropoliți Damaschin al Atenei, Macarie al Chiprului, Ștefan al Sofiei, Dionisie al Poloniei ș. a.

Intre timp au început să sosească în vederea înmormântării și delegațiile streine din partea Bisericilor Ortodoxe surori. Cea dintâi venită a fost delegația trimeasă de I. P. S. Patriarh Alexei al Moscovei, în persoana I. P. S. Arhiepiscop Elefterie de Praga și P. C. Protoiereu al Moscovei Ștefan Markov. A sosit apoi delegația Bisericii bulgare compusă din P. S. Episcop Partenie vicarul Sofiei, P. C. Arhimandrit Simion și P. C. Protoiereu Dim. Petrof. I. P. S. Patriarh ecumenic a fost reprezentat prin P. C. Preot Constantin Moraitakis superiorul bisericii grecești din Capitală și apocrisiarhul scaunului ecumenic pe lângă Sfântul nostru Sinod.

Deasemenea au mai sosit în București numeroase delegații de preoți dela eparhiile din țară, precum și călugări și călugărițe de pe la diferite mânăstiri. Mișcătoare a fost sosirea delegației dela mânăstirea Neamț, înfățișând soborul obștei unde din tinerețe și-a avut metania părintele Nicodim și unde a stărețit vreme de 12 ani, a scris și a dat la lumină în răstimpul unui sfert de veac, în tiparnița întemeiată de dânsul, peste 50 de broșuri și cărți.

Luni seara profesorii și studenții Facultății de Teologie din București au venit să aducă prinosul lor de recunoștiință Inaltului Ierarh al Țării. S'a săvârșit o slujbă de pomenire, răspunsurile fiind date de corul studenților de la Internatul Teologic.

Miercuri după amiază, delegația Bisericii rusești împreună cu cea bulgară au săvârșit slujba panihidei, iar corul credincioșilor ruși din Capitală a dat răspunsurile în limba slavă. Seara s'a săvârșit, după tipicul călugăresc, slujba înmormântării, de către soborul călugărilor din Eparhia Ungrovlahiei și de la mânăstirea Neamț, în frunte cu P. S. Arhiereu Athanasie Bârlădeanul.

* * *

Joi dimineața, 4 Martie, încep să sosească la Sfânta Patriarhie vlădicii țării și trimișii Bisericilor ortodoxe de peste hotare. Cu toții

se îndreaptă către sala cea mare, unde se adună Sfântul Sinod, care urmează să se deschidă la ceasurile 9, spre a se face pomenirea adormitului întru Domnul Nicodim Patriarhul României. Sunt de față la această tristă ședință următorii ierarhi români și streini: Inalt Prea Sfinţiţii Mitropoliţi Justinian al Moldovei Locţiitorul de Patriarh, Nicolae al Ardealului și Vasile al Banatului; Inalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Elefterie de Praga, reprezentantul I. P. S. Patriarh Alexei al Moscovei și Prea Sfinţitul Episcop Partenie reprezentantul I. P. S. Mitropolit Ștefan Exarhul Bulgariei; Inalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Firmilian al Craiovei; Prea Sfinţiţii Episcopi și Arhierei: Antim al Buzăului, Grigorie al Hușilor, Nicolae al Clujului, Nicolae al Oradiei, Veniamin al Caransebeșului, Iosif al Argeșului, Chesarie al Constanţei, Partenie al Armatei, Sebastian al Maramureșului, Antim Nica Lt. al Dunării de Jos, Veniamin Ploeșteanul, Galaction Silistreanul, Valerie Botoșăneanul, Emilian Târgovișteanul, Athanasie Bârlădeanul, Teodor Rășinăreanul și Pavel Ploeșteanul.

Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Justinian al Moldovei, Președintele Sfântului Sinod, deschide ședința, rugând pe d. Ministru al Cultelor prof. Stanciu Stoian să cetească decretul pentru convocarea Sfântului Sinod.

După cetirea decretului, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Justinian a rostit acest panegiric întru pomenirea Prea Fericitului Patriarh Nicodim.

Domnule Ministru, Prea Sfinţit Sinod,

„Prea Venerabilul și Părintele nostru Intâiustătător duhovnicesc, nu mai este printre noi. Ne-a părăsit după vrerea lui Dumnezeu; faptele sale însă vor rămâne peste veacuri lumină și îndreptar pentru noi toţi. Sfântul Sinod încearcă o mare durere prin pierderea Prea Fericitului Patriarh Nicodim.

Cum vom putea să înfăţișăm chipul Părintelui nostru, cel din soborul Neamţului, care a păstorit poporul și Biserica noastră ortodoxă cu atâta destoinicie? Și cum vom izbuti să proslăvim după cuviinţă vrednicia de ctitor prea cuvios, a celui ce a fost conducătorul și îndrumătorul nostru al tuturor?

Vlăstar viguros al unei familii de ţărani din Pipirigul Neamţului, de sub poalele Ceahlăului, crescut într'o atmosferă de puritate sufletească, pornește cu încredere pe cărarea cea

luminată, dar spinoasă a cărţii. Prin darurile cu care l-a împodobit Dumnezeu, ajunge să cucerească inima bunului mitropolit Iosif Naniescu, care îl ajută să-şi desăvârşească cultura sa teologică, în Rusia, la Kiev. Dumnezeu a vrut ca la robusteţea sa fizică să adaoge pe cea spirituală.

Imbrăcând haina monahală a continuat să deslușească svonul adus de vânt şi de munte pe tărâmurile duhului, îndreptându-şi privirea spre comorile de minte şi de inimă ale Sfintelor Cărţi. Şi dacă este greu de cuprins în câteva fraze marea sa personalitate, este necesar totuşi să ne oprim pentru o clipă asupra râvnei şi muncii sale fără preget desfăşurată pe tărâmul cărţii.

A vibrat inima sa pentru ridicarea şi luminarea poporului dreptcredincios din ţara noastră: cu aceeaşi pasiune însă şi-a dedicat viaţa operelor cărturăreşti. Niciodată nu şi-a părăsit pravila cinului său cuvios şi nu şi-a uitat juruinţele dragostei sale celei dintâiu faţă de Domnul şi Stăpânul vieţii sale; dar nu a avut pace până nu a trezit din nou în călugărime osârdia fericitului Paisie, chemând la vechile sale rosturi tiparniţa Neamţului. Şi aşa a răspândit cu însufleţire învăţăturile ziditoare de suflet, prin mii de cărţi scrise sau tâlcuite de Inalt Prea Sfinţia Sa. Este acesta un fapt ce trebue remarcat în mod deosebit, că timp de aproape 40 de ani în ogorul Bisericii noastre, a răspândit fagurii cei dumnezeeşti ai Sf. Scripturi, tâlcuite într'o limbă curat românească.

La frumoasele opere tâlcuite din ruseşte: „Viaţa de seminar", „Un păstor model", şi „Pe urmele lui Hristos", se adaogă tipărirea a o serie de predici apologetice, care au îmbogăţit bibliotecile bisericilor cu un ales material omiletic şi mai ales, se adaogă tipărirea Psaltirii şi a Sfintei Scripturi, pentruca în ultimii ani să tâlcuiască marea operă de ştiinţă teologică: „Istoria Biblică". Această ultimă lucrare încununează osârdia vrednicului cărturar şi al nostru prea luminat Părinte duhovnicesc. Dela Antim Ivireanu care a ilustrat acest scaun ierarhicesc, tipărind şi răspândind slova cea dătătoare de viaţă a cărţilor sfinte şi a „Didahiilor" sale, şi dela Grigore al IV-lea cel cuvios şi vrednic osârduitor pe tărâmul răspândirii cărţii, nimeni nu a strălucit pe scaunul Ungro-Vlahiei ca Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Nicodim.

Sunt aci de faţă, în chip nevăzut, marii noştri înaintaşi şi duhovnici încercaţi, cari s'au osârduit şi s'au rugat, cari au postit şi şi-au topit fiinţa lor cea dinlăuntru pe altarul lui Hristos Mântuitorul nostru. Şi chipurile lor cuvioase sunt mărturii sfinte despre osârdia şi grija cu care ne-a păstrat credinţa şi tradiţia. Alături de ei toţi, pe care îi pomenim în rugăciunile noastre, proslăvim cu pietate măreaţa figură a vrednicului Patriarh Nicodim.

Nu fără emoţie, amintim aci chipul său de mare Ierarh care a vibrat nu numai pentru sporirea învăţăturilor sfinte, dar care a prins sensul înalt al trăirii pentru binele aproapelui. Căci nu trebue tăinuită înţelepciunea cu care ştia să împrăştie pacea şi buna înţelegere între semeni şi mai ales dărnicia cu care ajuta atâtea suflete însetate după idealurile cele de sus. Ca vrednic slujitor al lui Hristos avea deci nu numai înţelepciunea lumei acesteia, ci şi înţelepciunea cea de sus; „iar înţelepciunea cea de sus — zice sfântul Apostol Iacob — întâiu este curată, apoi făcătoare de pace, blândă, plecată, plină de milă şi de roduri bune, neosânditoare şi nefăţarnică" (Iacob III, 17).

Inalt Prea Sfinţia Sa rămâne o figură reprezentativă a marilor noştri cărturari bisericeşti, care a săvârşit opere constructive de mare valoare, care cresc şi vor grăi în viitor cu tăria faptelor bune, singurele care rămân după părăsirea acestei lumi.

Toată osteneala şi întreaga sa osârdie pentru binele Bisericii, se vor înmănuchia ca într'un snop de grâu care va rămânea deapururi în ochii noştri şi ai poporului dreptcredincios, ca o smerită jertfă adusă lui Dumnezeu, căruia şi-a închinat întreaga sa viaţă.

In strana dela Neamţu, cea dela Iaşi şi Bucureşti, chipul său va continua să fie vrednic stareţ şi Părinte al nostru prea cuvios şi toţi cei ce vor zăbovi în rugăciuni prelungite, vor descifra figura sa smerită şi vrednică de admiraţie.

Depunem astăzi smerită metanie în faţa uriaşei sale personalităţii duhovniceşti şi facem legământ sfânt că-i vom urma pilda vieţii şi faptelor bune.

Şi plecând genunchii rugăm pe milostivul Dumnezeu să-l odihnească în pace cu aleşii şi sfinţii Săi".

După penegiricul rostit de către Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Justinian, a luat cuvântul d. prof. Stanciu Stoian Ministrul Cultelor, care în numele Guvernului a adus mulţumiri delegaţiilor Bisericilor ortodoxe venite să ia parte la înmormântarea patriarhului Nicodim.

Inalt Prea Sfinţiile Voastre, Prea Sfinţiţi Părinţi,

„In numele Guvernului, îmi îngădui ca să aduc toată adeziunea la cuvintele de slavă şi de pomenire, pe care I. P. S. Justinian le-a rostit pentru I. P. S. Nicodim, Patriarh al României.

Facem aceasta acum, după cum o vom face în mai multe cuvinte la ceremonia publică a înhumării. Ţinem însă aici să subliniem mai ales un fapt, care este simbolizat prin prezenţa aci de faţă a delegaţilor celorlalte Biserici ortodoxe, care au ţinut ca să ia parte la înmormântarea I. P. S. Patriarh Nicodim. Guvernul îşi arată mulţumirea sa deosebită că la această înmormântare a venit din partea I. P. S. Patriarh al Moscovei, Alexei, I. P. S. Elefterie. Deasemeni, Guvernul este deosebit de impresionat de atenţiune pe care a avut-o pentru Biserica Ortodoxă Română, Biserica Ortodoxă Bulgară, prin participarea, în numele I. P. S. Ştefan, Mitropolitul Bulgariei, a P. S. Episcop Partenie, precum şi Patriarhia din Constantinopol, prin reprezentantul său permanent.

In sfârşit Guvernul, ca şi Biserica Ortodoxă Română, este mulţumit să vadă participarea frăţească la această ceremonie a celorlalte Biserici, dacă nu cu prezenţa fizică, cel puţin cu gândul şi prin telegrame şi pe calea aceasta îşi manifestă toată mulţumirea pentru toate cuvintele de condoleanţe adresate Bisericii ortodoxe. Ne gândim în primul rând la Bisericile din jur, cum este Biserica din Jugoslavia.

Lucrul acesta noi îl socotim de o deosebită importanţă. Aşa cum spunea odată, într'o cuvântare Excelenţa Sa D-l Mihai Sadoveanu în Parlament—şi cum spuneam şi eu eri I. P. S. Elefterie—, altădată aceste popoare din estul şi din sud-estul Europei, formau o comunitate de viaţă sufletească. Era omul rus, sau român sau bulgar sau vre-o altă naţionalitate, dar pe deasupra tuturor acestor deosebiri exista parcă un duh care din toate aceste naţiuni forma un singur popor, poporul creştin ortodox. Se pare că este un semn acum şi o moştenire pe care

o lasă I. P. S. Patriarh Nicodim şi anume de apropriere între toate aceste Biserici ortodoxe,

Aşa cum pe vremuri cărturarii, călugării şi ierarhii din Bulgaria sau din Serbia, mai apoi din Rusia sau dela noi, au avut legături din care a putut să iasă această strânsă frăţie care a creat poporul acesta creştin ortodox din răsărit şi din sud-estul Europei, tot astfel acum, pe un plan poate şi mai mare şi superior se crează mai departe această frăţie între toate Bisericile ortodoxe; aceasta spre slava Bisericii ortodoxe de Răsărit şi spre binele popoarelor care sunt sub oblăduirea Ei.

Deaceea socotim că avem aci încă un prilej care va face veşnică pomenirea aceluia care pleacă astăzi dintre noi şi va fi pentru viitor, aşa cum este pentru noi acum, ocazia ca să-i spună: Slăvită să-i fie deapururi memoria" !

Din partea delegaţiei Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Alexei al Moscovei, a grăit cuvânt de pioasă pomenire Inalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Elefterie de Praga, care a preamărit prin această cuvântare viaţa şi faptele patriarhului Nicodim:

Inalt Prea Sfinţite, Inalt Prea Sfinţiile Voastre, Prea Sfinţiile Voastre, Onorată Asistenţă,

„In numele Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei şi a toată Rusia, precum şi în numele întregei Biserici Ortodoxe Ruse, să-mi daţi voie să exprim durerea noastră sufletească cu prilejul pierderii vestitului Patriarh Nicodim.

Trebue să mărturisesc că Sanctitateu Sa Patriarhul Alexei este profund îndurerat de această pierdere, întrucât Sanctitatea Sa a găsit o înrudire sufletească cu Sanctitatea Sa Patriarhul, Nicodim cu care s'a împrietenit în timpul când Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a vizitat România şi Bucureştii.

Aflând vestea despre trecerea în cele veşnice a Sanctităţii Sale Patriarhului Nicodim Duminica trecută, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a făcut o slujbă de pomenire a răposatului în Biserica Sa de lângă palatul patriarhal.

Spre regretul meu, eu personal n'am avut fericirea să-l cunosc personal pe răposatul Patriarh Nicodim, dar din cele auzite şi din cele citite din operele sale literare teologice, ca şi din toate cele ce s'au scris prin ziarele de pretutindeni, eu

mi-am făcut o idee suficientă despre măreţia figurei sale.

El s'a manifestat nu numai ca un mare cărturar al Bisericii ortodoxe române, dar şi ca un mare cărturar al Ortodoxiei în genere şi ca unul care cu multă râvnă a lucrat pentru unirea Ortodoxiei de pretutindeni. In adevăr, vă sunt tuturor cunoscute, câte opere teologice au fost traduse de răposatul Patriarh din limba rusă. Iar în ultimul timp ştim cu toţii că cea mai arzătoare dorinţă a răposatului Patriarh Nicodim a fost unirea tuturor Bisericilor ortodoxe. Şi iată că în împlinirea acestei dorinţe am văzut că el octogenarul a făcut o călătorie anevoioasă până la Moscova, ca să întărească legăturile între cele două Biserici ortodoxe. Iar la rândul său, când Patriarhul Alexei a venit în România, Patriarhul Nicodim a luat toate măsurile necesare, pentru ca cu toată dragostea şi cu toată râvna să se pregătească întâmpinarea Patriarhului întregei Rusii, cu care ocazie s'au discutat cele mai importante chestiuni privitoare la Bisericile ortodoxe.

In aceasta constă marele merit al Patriarhului Nicodim în ceea ce priveşte unirea Bisericilor ortodoxe. Şi evident că şi Ierarhii şi preoţimea şi întreg poporul român au apreciat această activitate a Patriarhului Nicodim.

Despre această recunoştinţă a noastră faţă de memoria răposatului Patriarh glăsueşte şi această solemnă întrunire a Sfântului Sinod, la care asistă şi numeroşi clerici, iar această dragoste faţă de Patriarhul Nicodim o manifestă şi marele număr de credincioşi care s'au perindat ca să se închine înaintea răposatului Patriarh în această Catedrală în cele câteva zile câte s'au scurs dela încetarea sa din viaţă.

Ca ierarh şi reprezentant al Sanctităţii Sale Patriarhului Moscovei şi în calitate de conducător al Bisericii ortodoxe din Cehoslovacia, eu mă închin înaintea memoriei răposatului Patriarh şi rog pe bunul Dumnezeu să-l pomenească în lăcaşurile sale luminoase şi să dăruiască acestei ţări ca în scaunul său patriarhal să aibă un vrednic urmaş, care să-i continue opera sa măreaţă".

Veşnică pomenire Prea Fericitului Patriarh Nicodim.

In numele delegaţiei Bisericii bulgare a vorbit Prea Sfinţitul Episcop Partenie, care a înfăţişat durerea Bisericii ortodoxe surori

de peste Dunăre, pentru moartea patriarhului Nicodim, prin următoarea cuvântare:

Inalt Prea Sfinţite, Inalt Prea Sfinţiţi, Prea Sfinţiţi Părinţi, Domnule Ministru, Onorată Asistenţă,

„Biserica Ortodoxă Bulgară, ca una ce face parte vie din Ortodoxia Ecumenică Creştină, este îndurerată astăzi pentru moartea Prea Fericitului Patriarh Nicodim, deoarece lumea rămâne fără un propoveduitor neobişnuit al creştinismului.

Şi aceasta nu numai pentru că el lasă în urma lui o enormă şi de necrezut moştenire cărturărească, ci şi pentrucă el se deosebea printr'o rară şi aleasă evlavie personală.

Cel mai bun mijloc de a propovedui pe Hristos nu este numai cuvântul, după cum spune şi Sf. Apostol: „Credinţa fără fapte este moartă"; cel mai bun propovednitor a lui Hristos este adânca convingere în adevărurile Lui, exprimate printr'o dispoziţie sufletească specială şi prin faptele personale ale vieţii sale.

Prea Sfinţitul Patriarh Nicodim avea tocmai această calitate preţioasă de a predica nu numai prin cuvânt, ci mai ales prin exemplul său de viaţă discretă.

Noi cei de dincolo de Dunăre ştim lucrul acesta.

Cu moartea sa încetează acum izvorul viu al misiunei sale de sfinţire, se întrerupe opera de zidire sufletească, a culturii sale bogate şi a experienţei sale de o viaţă aproape seculară; încetează de a mai scri numeroasele şi voluminoasele sale tomuri; încetează deasemenea de a mai propovedui în modul cel mai folositor nobleţea caracterului creştin al firei sale.

Deaceea conchidem că prin moartea lui întreaga Ortodoxie pierde pe unul din cel mai maturi şi desăvârşiţi apostoli ai săi. Şi aceasta nu numai în graniţele bisericeşti ale teritoriului românesc.

Pravoslavnica Bulgarie se simte datoare, în frunte cu Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Ştefan şi cu membrii Sfântului Sinod Bulgar, să remarce astăzi în faţa rămăşiţelor sale pământeşti marea sa recunoştinţă; deoarece el ca prim Ierarh al Bisericii ortodoxe române a luat întotdeauna parte binevoitoare la greaua noastră soartă de schismatici osândiţi, până înainte de Fevruarie 1945.

Și aceasta el o făcea negreșit nu numai sub influența tradiției trasată de predecesorii săi, ci și din convingerea personală despre drepturile bisericești ale poporului bulgar și necesitatea ca ortodoxia să-și susțină integritatea sa bisericească, nu numai prin tâlcuirea riguroasă a canoanelor, cât mai ales prin puterea atotbiruitoare a dumnezeeștei dragoste reciproce.

Pentru aceasta ne rugăm lui Dumnezeu ca amintirea lui să fie veșnică și ca vredniciile sale personale arhipăstorești să reînvie în persoana unui vrednic urmaș al său".

La sfârșitul acestor cuvântări Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului a mulțumit în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, atât Bisericilor ortodoxe surori, cât și Prea Sfinților Ierarhi care cu nespusă dragoste s'au ostenit să vină să ia parte la înmormântarea Prea Fericitului Patriarh Nicodim. Deasemenea a adus mulțumiri și Inaltului Guvern pentru tot sprijinul care a înțeles să-l dea Bisericii noastre cu prilejul trecerii la cele veșnice a Patriarhului Nicodim.

Inalt Preasfinţiţi, Preasfinţiţi Părinţi, Domnule Ministru, Prea cucernici părinţi,

„In marea durere ce a copleșit sufletele noastre prin pierderea Inalt Preasfințitului Patriarh al Bisericii noastre ortodoxe române și prin trecerea lui la cele veșnice, simțim totuși o mângâiere prin participarea Bisericilor surori la durerea noastră. Suntem recunoscători Inalt Preasfințitului Patriarh Alexei că a trimis o delegație în frunte cu Inalt Preasfințitul Arhiepiscop de Praga Elefterie și cu însoțitorii Inalt Preasfinției Sale, ca să aducă Bisericii noastre cuvântul de mângâiere al Inalt Preasfințitului Patriarh al Moscovei și al Marei Biserici pravoslavnice rusești.

Suntem mulțumitori deasemeni Bisericii surori a Bulgariei de sub conducerea Inalt Preasfințitului Mitropolit Ștefan, capul și păstorul ei suprem, Sântului Sinod al Bisericii bulgare și Preasfințitului Episcop Partenie, care o reprezintă aici, în mijlocul nostru, pentru a lua parte la durerea noastră.

Această participare a lor este un semn vădit al ecumenicității care trăește vie in sânul Ortodoxiei și care n'a părăsit-o nici în cele mai grele vremuri. Noi Bisericile surori ortodoxe reprezentăm o mare familie, care a păstrat cu credin-

cioşie învăţătura nealterată a Domnului nostru Iisus Hristos, fără să se plece schimbărilor trecătoare cărora s'au supus alte comunităţi creştine.

Noi vedem în această frăţie a Ortodoxiei puterea dumnezeească ce o cuprinde ea şi de aceea vă rugăm, Inalt Preasfinţite Elefterie, să duceţi, în numele Bisericii Ortodoxe Române, al Sântului Sinod, al Clerului şi al Poporului ei, cuvântul nostru de dragoste şi de veneraţie pentru Inalt Preasfinţitul Patriarh Alexei, iar Inalt Preasfinţiei Voastre vă mulţumim din toată inima pentru oboseala pe care v'aţi luat-o ca să veniţi până în mijlocul nostru.

Mulţumim, deasemeni, în numele Sfântului Sinod al Bisericii noastre, al Clerului şi Poporului ei, şi Inalt Preasfinţiului Ştefan, Sfântului Sinod al Bisericii Bulgare şi Preasfinţitului Episcop Partenie care o reprezintă aici, pentru cuvintele de elogiu aduse veneratului nostru Patriarh Nicodim.

Domnule Ministru,

In numele Sfântului Sinod al Bisericii şi al Clerului mă simt dator să mulţumesc onoratului Guvern pentru tot sprijinul pe care a înţeles să-l dea Sfintei noastre Biserici, cu ocazia trecerii la cele veşnice a Inalt Preasfinţitului Patriarh Nicodim.

Vă mulţumim Dvs. în deosebi pentru participarea la această şedinţă solemnă în durerea ei şi vă rugăm să împărtăşiţi întregului Guvern cele mai bine simţite mulţumiri ale noastre pentru tot sprijinul ce ni l-a dat.

Iată cum face Dumnezeu ca şi o clipă de durere să ne înalţe sufletele prin aceeaşi credinţă şi prin aceeaşi dragoste care leagă pe toţi.

Cu această dragoste obştească a noastră însoţim trecerea la cele veşnice a Capului Sfintei noastre Biserici, în veci neuitatul Patriarh Nicodim.

Dumnezeu să-l aşeze în corturile drepţilor".

Sfârşindu-se cuvântările, d. Ministru al Cultelor a cetit decretul pentru închiderea şedinţei Sfântului Sinod.

* * *

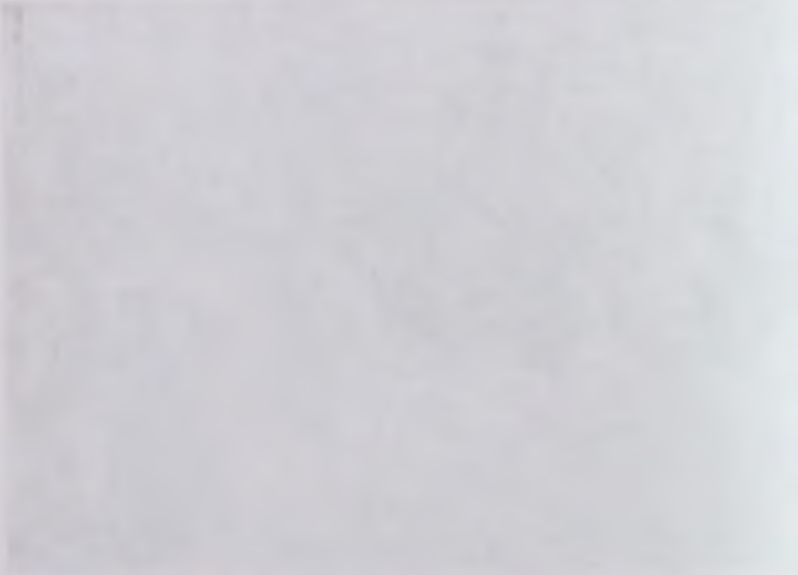
După şedinţa Sfântului Sinod, Prea Sfinţiţii Ierarhi s'au sfătuit în privinţa rânduirii slujbei pentru îngroparea celui adormit. S'a

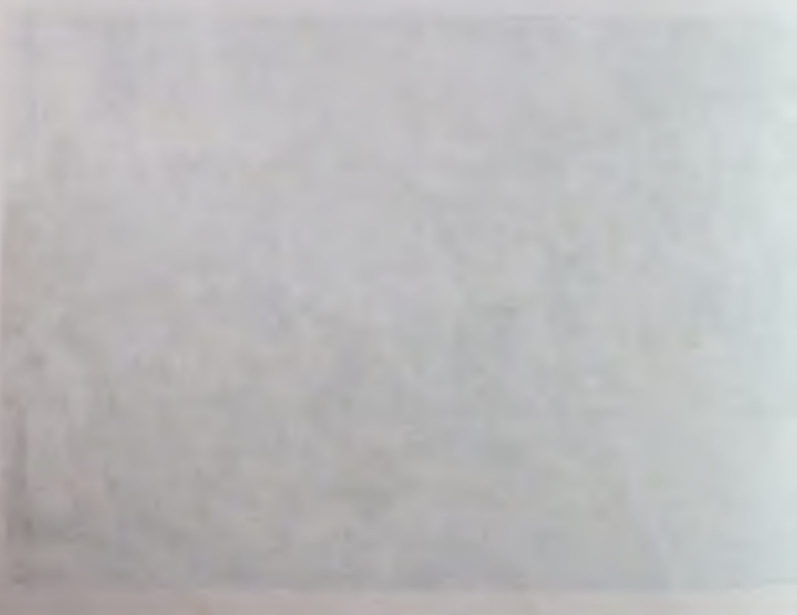

II. — Soborul purtând crucea patriarhală, cârja și mitra se îndreaptă spre catedrală.

III. — Soborul ierarhilor Țării și delegații Bisericilor ortodoxe străine merg spre catedrală pentru slujba de îngropare.

IV. — I. P. S. Patriarh Lt. Justinian şi II. PP. SS. Mitropoliţi Nicolae al Ardealului şi Vasile al Banatului, în drum spre catedrala Sfintei Patriarhii.

V. — Membrii Sfântului Sinod, în frunte cu I. P. S. Patriarh Lt. Justinian, săvârşind slujba de îngropare.

VI. — Inaltul Prezidiu n al Republicii Populare Române ia parte la slujba de ingropare a patriarhului Nicodim, în catedrala Sfintei Patriarhii.

VII. — Membrii Guvernului iau parte la slujba de ingropare a părintelui duhovnicesc al ţării.

VIII — Soborul slujitor ocolind biserica, după datina creştină, cu trupul neînsufleţit al patriarhului Nicodim

IX. — Membrii delegaţiilor Bisericilor ortodoxe streine iau parte la ocolirea bisericii Sfintei Patriarhii.

o lasă I. P. S. Patriarh Nicodim şi anume de apropriere între toate aceste Biserici ortodoxe,

Aşa cum pe vremuri cărturarii, călugării şi ierarhii din Bulgaria sau din Serbia, mai apoi din Rusia sau dela noi, au avut legături din care a putut să iasă această strânsă frăţie care a creat poporul acesta creştin ortodox din răsărit şi din sud-estul Europei, tot astfel acum, pe un plan poate şi mai mare şi superior se crează mai departe această frăţie între toate Bisericile ortodoxe; aceasta spre slava Bisericii ortodoxe de Răsărit şi spre binele popoarelor care sunt sub oblăduirea Ei.

Deaceea socotim că avem aci încă un prilej care va face veşnică pomenirea aceluia care pleacă astăzi dintre noi şi va fi pentru viitor, aşa cum este pentru noi acum, ocazia ca să-i spună: Slăvită să-i fie deapururi memoria" !

Din partea delegaţiei Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Alexei al Moscovei, a grăit cuvânt de pioasă pomenire Inalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Elefterie de Praga, care a preamărit prin această cuvântare viaţa şi faptele patriarhului Nicodim:

Inalt Prea Sfinţite, Inalt Prea Sfinţiile Voastre, Prea Sfinţiile Voastre, Onorată Asistenţă,

„In numele Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei şi a toată Rusia, precum şi în numele întregei Biserici Ortodoxe Ruse, să-mi daţi voie să exprim durerea noastră sufletească cu prilejul pierderii vestitului Patriarh Nicodim.

Trebue să mărturisesc că Sanctitateu Sa Patriarhul Alexei este profund îndurerat de această pierdere, întrucât Sanctitatea Sa a găsit o înrudire sufletească cu Sanctitatea Sa Patriarhul, Nicodim cu care s'a împrietenit în timpul când Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a vizitat România şi Bucureştii.

Aflând vestea despre trecerea în cele veşnice a Sanctităţii Sale Patriarhului Nicodim Duminica trecută, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a făcut o slujbă de pomenire a răposatului în Biserica Sa de lângă palatul patriarhal.

Spre regretul meu, eu personal n'am avut fericirea să-l cunosc personal pe răposatul Patriarh Nicodim, dar din cele auzite şi din cele citite din operele sale literare teologice, ca şi din toate cele ce s'au scris prin ziarele de pretutindeni, eu

mi-am făcut o idee suficientă despre măreția figurei sale.

El s'a manifestat nu numai ca un mare cărturar al Bisericii ortodoxe române, dar și ca un mare cărturar al Ortodoxiei în genere și ca unul care cu multă râvnă a lucrat pentru unirea Ortodoxiei de pretutindeni. In adevăr, vă sunt tuturor cunoscute, câte opere teologice au fost traduse de răposatul Patriarh din limba rusă. Iar in ultimul timp știm cu toții că cea mai arzătoare dorință a răposatului Patriarh Nicodim a fost unirea tuturor Bisericilor ortodoxe. Și iată că în împlinirea acestei dorințe am văzut că el octogenarul a făcut o călătorie anevoioasă până la Moscova, ca să întărească legăturile între cele două Biserici ortodoxe. Iar la rândul său, când Patriarhul Alexei a venit în România, Patriarhul Nicodim a luat toate măsurile necesare, pentru ca cu toată dragostea și cu toată râvna să se pregătească întâmpinarea Patriarhului întregei Rusii, cu care ocazie s'au discutat cele mai importante chestiuni privitoare la Bisericile ortodoxe.

In aceasta constă marele merit al Patriarhului Nicodim în ceea ce privește unirea Bisericilor ortodoxe. Și evident că și Ierarhii și preoțimea și întreg poporul român au apreciat această activitate a Patriarhului Nicodim.

Despre această recunoștință a noastră față de memoria răposatului Patriarh glăsuește și această solemnă întrunire a Sfântului Sinod, la care asistă și numeroși clerici, iar această dragoste față de Patriarhul Nicodim o manifestă și marele număr de credincioși care s'au perindat ca să se închine înaintea răposatului Patriarh în această Catedrală în cele câteva zile câte s'au scurs dela încetarea sa din viață.

Ca ierarh și reprezentant al Sanctității Sale Patriarhului Moscovei și în calitate de conducător al Bisericii ortodoxe din Cehoslovacia, eu mă închin înaintea memoriei răposatului Patriarh și rog pe bunul Dumnezeu să-l pomenească în lăcașurile sale luminoase și să dăruiască acestei țări ca în scaunul său patriarhal să aibă un vrednic urmaș, care să-i continue opera sa măreață".

Veșnică pomenire Prea Fericitului Patriarh Nicodim.

In numele delegației Bisericii bulgare a vorbit Prea Sfințitul Episcop Partenie, care a înfățișat durerea Bisericii ortodoxe surori

de peste Dunăre, pentru moartea patriarhului Nicodim, prin următoarea cuvântare:

Inalt Prea Sfinţite, Inalt Prea Sfinţiţi, Prea Sfinţiţi Părinţi, Domnule Ministru, Onorată Asistenţă,

„Biserica Ortodoxă Bulgară, ca una ce face parte vie din Ortodoxia Ecumenică Creştină, este îndurerată astăzi pentru moartea Prea Fericitului Patriarh Nicodim, deoarece lumea rămâne fără un propoveduitor neobişnuit al creştinismului. Şi aceasta nu numai pentru că el lasă în urma lui o enormă şi de necrezut moştenire cărturărească, ci şi pentrucă el se deosebea printr'o rară şi aleasă evlavie personală.

Cel mai bun mijloc de a propovedui pe Hristos nu este numai cuvântul, după cum spune şi Sf. Apostol: „Credinţa fără fapte este moartă"; cel mai bun propovednitor a lui Hristos este adânca convingere în adevărurile Lui, exprimate printr'o dispoziţie sufletească specială şi prin faptele personale ale vieţii sale.

Prea Sfinţitul Patriarh Nicodim avea tocmai această calitate preţioasă de a predica nu numai prin cuvânt, ci mai ales prin exemplul său de viaţă discretă.

Noi cei de dincolo de Dunăre ştim lucrul acesta.

Cu moartea sa încetează acum izvorul viu al misiunei sale de sfinţire, se întrerupe opera de zidire sufletească, a culturii sale bogate şi a experienţei sale de o viaţă aproape seculară; încetează de a mai scri numeroasele şi voluminoasele sale tomuri; încetează deasemenea de a mai propovedui în modul cel mai folositor nobleţea caracterului creştin al firei sale.

Deaceea, conchidem că prin moartea lui întreaga Ortodoxie pierde pe unul din cei mai maturi şi desăvârşiţi apostoli ai săi. Şi aceasta nu numai în graniţele bisericeşti ale teritoriului românesc.

Pravoslavnica Bulgarie se simte datoare, în frunte cu Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Ştefan şi cu membrii Sfântului Sinod Bulgar, să remarce astăzi în faţa rămăşiţelor sale pământeşti marea sa recunoştinţă; deoarece el ca prim Ierarh al Bisericii ortodoxe române a luat întotdeauna parte binevoitoare la greaua noastră soartă de schismatici osândiţi, până înainte de Fevruarie 1945.

Şi aceasta el o făcea negreşit nu numai sub influenţa tradiţiei trasată de predecesorii săi, ci şi din convingerea personală despre drepturile bisericeşti ale poporului bulgar şi necesitatea ca ortodoxia să-şi susţină integritatea sa bisericească, nu numai prin tâlcuirea riguroasă a canoanelor, cât mai ales prin puterea atotbiruitoare a dumnezeeştei dragoste reciproce.

Pentru aceasta ne rugăm lui Dumnezeu ca amintirea lui să fie veşnică şi ca vredniciile sale personale arhipăstoreşti să reînvie în persoana unui vrednic urmaş al său".

La sfârşitul acestor cuvântări Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Ardealului a mulţumit în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, atât Bisericilor ortodoxe surori, cât şi Prea Sfinţilor Ierarhi care cu nespusă dragoste s'au ostenit să vină să ia parte la înmormântarea Prea Fericitului Patriarh Nicodim. Deasemenea a adus mulţumiri şi Inaltului Guvern pentru tot sprijinul care a înţeles să-l dea Bisericii noastre cu prilejul trecerii la cele veşnice a Patriarhului Nicodim.

Inalt Preasfinţiţi, Preasfinţiţi Părinţi, Domnule Ministru, Prea cucernici părinţi,

„In marea durere ce a copleşit sufletele noastre prin pierderea Inalt Preasfinţitului Patriarh al Bisericii noastre ortodoxe române şi prin trecerea lui la cele veşnice, simţim totuşi o mângâiere prin participarea Bisericilor surori la durerea noastră. Suntem recunoscători Inalt Preasfinţitului Patriarh Alexei că a trimis o delegaţie în frunte cu Inalt Preasfinţitul Arhiepiscop de Praga Elefterie şi cu însoţitorii Inalt Preasfinţiei Sale, ca să aducă Bisericii noastre cuvântul de mângâiere al Inalt Preasfinţitului Patriarh al Moscovei şi al Marei Biserici pravoslavnice ruseşti.

Suntem mulţumitori deasemeni Bisericii surori a Bulgariei de sub conducerea Inalt Preasfinţitului Mitropolit Ştefan, capul şi păstorul ei suprem, Sântului Sinod al Bisericii bulgare şi Preasfinţitului Episcop Partenie, care o reprezintă aici, în mijlocul nostru, pentru a lua parte la durerea noastră.

Această participare a lor este un semn vădit al ecumenicităţii care trăeşte vie în sânul Ortodoxiei şi care n'a părăsit-o nici în cele mai grele vremuri. Noi Bisericile surori ortodoxe reprezentăm o mare familie, care a păstrat cu credin-

cioşie învăţătura nealterată a Domnului nostru Iisus Hristos, fără să se plece schimbărilor trecătoare cărora s'au supus alte comunităţi creştine.

Noi vedem în această frăţie a Ortodoxiei puterea dumnezeească ce o cuprinde ea şi de aceea vă rugăm, Inalt Preasfinţite Elefterie, să duceţi, în numele Bisericii Ortodoxe Române, al Sântului Sinod, al Clerului şi al Poporului ei, cuvântul nostru de dragoste şi de veneraţie pentru Inalt Preasfinţitul Patriarh Alexei, iar Inalt Preasfinţiei Voastre vă mulţumim din toată inima pentru oboseala pe care v'aţi luat-o ca să veniţi până în mijlocul nostru.

Mulţumim, deasemeni, în numele Sfântului Sinod al Bisericii noastre, al Clerului şi Poporului ei, şi Inalt Preasfinţiului Ştefan, Sfântului Sinod al Bisericii Bulgare şi Preasfinţitului Episcop Partenie care o reprezintă aici, pentru cuvintele de elogiu aduse veneratului nostru Patriarh Nicodim.

Domnule Ministru,

In numele Sfântului Sinod al Bisericii şi al Clerului mă simt dator să mulţumesc onoratului Guvern pentru tot sprijinul pe care a înţeles să-l dea Sfintei noastre Biserici, cu ocazia trecerii la cele veşnice a Inalt Preasfinţitului Patriarh Nicodim.

Vă mulţumim Dvs. în deosebi pentru participarea la această şedinţă solemnă în durerea ei şi vă rugăm să împărtăşiţi întregului Guvern cele mai bine simţite mulţumiri ale noastre pentru tot sprijinul ce ni l-a dat.

Iată cum face Dumnezeu ca şi o clipă de durere să ne înalţe sufletele prin aceeaşi credinţă şi prin aceeaşi dragoste care leagă pe toţi.

Cu această dragoste obştească a noastră însoţim trecerea la cele veşnice a Capului Sfintei noastre Biserici, în veci neuitatul Patriarh Nicodim.

Dumnezeu să-l aşeze în corturile drepţilor".

Sfârşindu-se cuvântările, d. Ministru al Cultelor a cetit decretul pentru închiderea şedinţei Sfântului Sinod.

*
* *

După şedinţa Sfântului Sinod, Prea Sfinţiţii Ierarhi s'au sfătuit în privinţa rânduirii slujbei pentru îngroparea celui adormit. S'a

II. — Soborul purtând crucea patriarhală, cârja și mitra se îndreaptă spre catedrală.

III. — Soborul ierarhilor Țării și delegații Bisericilor ortodoxe streine merg spre catedrală pentru slujba de îngropare.

IV. — I. P. S. Patriarh Lt. Justinian şi II. PP. SS. Mitropoliţi Nicolae al Ardealului şi Vasile al Banatului, în drum spre catedrala Sfintei Patriarhii.

V. — Membrii Sfântului Sinod, în frunte cu I. P. S. Patriarh Lt. Justinian, săvârşind slujba de îngropare.

VI. — Inaltul Prezidium al Republicii Populare Române ia parte la slujba de îngropare a patriarhului Nicodim, în catedrala Sfintei Patriarhii.

VII. — Membrii Guvernului iau parte la slujba de îngropare a părintelui duhovnicesc al țării.

VIII. — Soborul slujitor ocolind biserica, după datina creştină, cu trupul neînsuflețit al patriarhului Nicodim

IX. — Membrii delegațiilor Bisericilor ortodoxe streine iau parte la ocolirea bisericii Sfintei Patriarhii.

hotărît astfel, ca la prohodul de înmormântare să ia parte toţi ierarhii ţării, precum şi membrii delegaţiilor veniţi de peste, iar aceasta să fie socotită ca un prinos de recunoştinţă adus patriarhului Nicodim pentru străduinţele sale de a strânge cât mai mult legăturile între Bisericile ortodoxe surori şi în deosebi cu Biserica ortodoxă din U. R. S. S., pentru a căror întărire şi propăşire n'a cruţat nici osteneala călătoriei din toamna anului 1946 şi nici strădaniile necontenite pentru adâncirea ei prin cea mai desăvârşită conlucrare în cadrul ecumenicităţii. Dealtfel, acesta a fost unul din gândurile statornice care l-au frământat nespus de mult, pe cel adormit, în cei din urmă ani ai păstoriei sale.

* * *

In aceiaşi zi de Joi 4 Martie, la ceasurile 11 dimineaţa, au avut loc funerariile de îngroparea răposatului Patriarh Nicodim în cripta din biserica Patriarhiei.

Pentru munca sa neobosită şi rodnică desfăşurată cu infocată râvnă timp de peste o jumătate de veac, atât pe tărâmul bisericesc cât şi pe cel cărturăresc, Ţara întreagă şi Biserica l-au înfăşurat în dragostea ei, în rugăciunile ei de pomenire şi în panegirice de laudă, ca într'un minunat giulgiu de îngropare. Ierarhi şi dregători înalţi ai ţării, preoţi şi călugări, ostaşi şi mireni, cu toţii l-au petrecut la lăcaşul odihnei de veci. Astfel slujba înmormântării a fost cinstită cu prezenţa Excelenţelor Lor: prof. Dr. Const. Parhon, Mihail Sadoveanu, Ştefan Voitec şi Ioan Niculi membrii Inaltului Prezidium al Republicii Populare Române; d. Prim Ministru Dr. Petru Groza şi d-nii miniştrii prof. Traian Săvulescu, Gh. Gheorghiu Dej, Teohari Georgescu, Tudor Ionescu, Emil Bodnăraş, Octav Livizeanu, Stanciu Stoian, Romulus Zăroni, Teodor Iordăchescu, Dr. Florica Bagdasar şi alţi înalţi demnitari ai Statului. Deasemenea au luat parte mai mulţi membrii ai Corpului diplomatic în frunte cu d. S. I. Kaftaradze Ambasadorul U. R. S. S. şi diferiţi reprezentanţi ai autorităţilor civile şi militare. Această participare a mişcat adânc sufletele dreptcredincioşilor creştini şi prin ea s'a dovedit încăodată legătura strânsă şi preţuirea deosebită pe care o are Statul faţă de Biserica strămoşească.

După sosirea Inalţilor reprezentanţi ai conducerii de Stat, soborul slujitorilor, alcătuit din toţi vlădicii ţării şi din membrii delegaţiilor Bisericilor ortodoxe surori, având în frunte pe Inalt

Prea Sfinţitul Mitropolit Justinian Locţiitor de Patriarh, au început slujba de îngropare, ajutaţi fiind de preoţii şi diaconii Sfintei Patriarhii.

In liniştea cea mai adâncă, soborul slujitorilor se roagă cu osârdie Milostivului Dumnezeu, ca să numere cu drepţii şi să dea odihnă sufletului adormitului său rob Nicodim Patriarhul României. La urmă, molifta de deslegare se împleteşte cu răsunetul rugăciunii cântate de fanfara militară. Cu ecfonisele rostite de fiecare vlădică strein, în limba Bisericii lui, slujba prohodirii se apropie de sfârşit. Mai inainte de a se face îndătinata ocolire în jurul bisericii, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Justinian a rostit în numele Sfântului Sinod, următoarea cuvântare pentru pomenirea şi lauda virtuţilor celui adormit:

Inalt Prezidium, Inalt Prea Sfinţiţi şi Prea Sfinţiţi Părinţi, Pioasă Adunare,

„Cu sufletele cernite şi cu inimile copleşite de întristare petrecem spre cele veşnice pe duhovnicul şi părintele Bisericii pravoslavnice române.

După o îndelungată vieţuire, ca Patriarhii Vechiului Testament, trecând pragul a opt decenii de vârstă, a adormit în nădejdea învierii Inalt Preasfinţitul Nicodim Munteanu, Patriarhul Bisericii ortodoxe române.

Numele de familie Munteanu, îi contura făptura fizică şi cea spirituală. Se născuse între munţii majestoşi ai Pipirigului, purta trup falnic ca de munte; iar lucrarea lui cărturărească, ca făuritor de slovă românească şi tălmăcitor al predaniilor Bisericii, se înalţă astăzi în câmpul literaturii româneşti, tot ca un pisc de munte. Din această falnică înfăţişare, un scriitor moldovean l-a prins sub frumoasa imagine poetică de „Stareţul Munţilor", de „Stareţul Moldovei".

In adevăr, din fosta fiinţă a Patriarhului Nicodim se desprinde acel spirit de întâiustătător, de stareţ, de părinte duhovnicesc.

Născut în anul 1864, la 6 Dechemvrie, Patriarhul Nicodim a păşit pragul vieţii pe drumul României moderne, când, prin desrobirea şi împroprietărirea dela 1864, viaţa noastră socială se îndrepta spre făgaşul vremilor actuale.

A cunoscut din trăire proprie toate greutăţile vieţii pe

care trebuia să le învingă un fecior de țăran, ca să poată sparge porțile întunerecului și să ajungă la lumina cărții. Căci drumurile parcurse pe jos, din ținutul Neamțului până la Seminarul dela Socola de lângă Iași, nu arareori i-au amintit, ca și lui Ion Creangă, că învățătura constituia un privilegiu și nu un drept cuvenit oricărui cetățean. Mireasma curentului paisian ce plutea în jurul mănăstirii Neamțului, l-a întărit în credința că oricâte greutăți s'ar ivi în cale, pentru câștigarea drepturile de a te lumina, prin osteneala învățăturii, ele trebuesc doborâte. Și tânărul Nicolae Munteanu le-a învins pe toate, reușind să câștige prețuirea profesorilor socoleni, prin destoinicia lui la învățătură.

Blândul mitropolit al Moldovei, Iosif Naniescu, a remarcat calitățile viguroase ale seminaristului, șef de promoție, luându-l ca ucenic al lui. De acum încolo, având sprijinul mitropolitului Iosif, orizontul se deschidea în toată lărgimea lui, pentru cel ce avea să conducă destinele Bisericii românești.

Trimis pentru desăvârșirea studiilor teologice în Cetatea Sfântă a Kievului, Nicolae Munteanu se remarcă în fața eruditilor profesori, astfel că atunci când ia titlul de „magistru" este invitat să rămână în Rusia, pentru a fi pregătit să ocupe o catedră universitară.

Dragostea lui pentru poporul din care se ridicase și venerația pentru binefăcătorul său, l-au îndemnat să nu primească invitația atât de măgulitoare, părăsind Kievul, pentru Iași, orașul uceniciei lui.

Intoarcerea în țară, nu însemna numai câștigarea unui titlu academic, cu care să se mândrească și să pretindă locuri privilegiate. Nicolae Munteanu se întoarce din Rusia cu un rod al muncii extrauniversitare și anume, cu două tâlmăciri care-i descopereau preocupările. Intr'o parte se găseau în bagajul său „Cuvântările Apologetice" pe care avea să le rostească din amvonul Catedralei mitropolitane din Iași, pentru orientarea păturii intelectuale în problemele religioase, iar în altă parte aducea studii și cărți printre care, și tâlmăcirea operii de mare răsunet social a lui Petrov, întitulată: „Un păstor model". Cartea lu Petrov fusese prohibită la început de autoritățile țariste, din pricina ideilor pe care le propoveduia, căci în ea religia era pusă în serviciul social al poporului și nu al cla-

selor stăpânitoare. Calitățile operii și năvala curentului tolstoian au făcut ca „Un păstor model" să poată vedea lumina tiparului nu numai între granițele Rusiei, dar să pătrundă și la noi prin zelul tânărului cărturar Nicolae Munteanu. Localizarea personagiilor din cartea lui Petrov a făcut-o cu înțelesuri, punând nume cunoscute românești care în parte, prin conduita lor, se asemănau cu eroii din originalul rusesc.

Iată deci, cum se desemnau preocupările răposatului patriarh Nicodim, încă din tinerețe: ridicarea poporului prin cultură și corectarea vederilor păturii intelectuale, care la noi, pe acea vreme, se confundau cu păturile privilegiate, cărora li se cuveneau totul, iar poporului numai munca și obida.

Pentru a se dedica numai problemelor cărturărești, după stilul vremii lui și pentru a răspunde unei înclinări persoanele către curentul paisian, Nicolae Munteanu, magistru în teologie, intră în monahism, luând numele de Nicodim, numele celui ce a înfășurat cu giulgiu și aromate trupul Mântuitorului.

Rugăciunea și munca au fost singurele îndeletniciri ale monahului Nicodim Munteanu.

Sub păstorirea lui Iosif Naniescu, a îndeplinit funcțiunea de mare eclisiarh și predicator al Catedralei.

Niciodată n'a fost ilustrat amvonul de la Iași ca atunci, prin avântul și temeinica pregătire a destoinicului călugăr din Pipirigul Neamțului.

După trecerea la cele veșnice a milostivului mitropolit Iosif Naniescu, arhimadritul Nicodim Munteanu este chemat ca vicar de scaun al Episcopiei Dunării de Jos, de către episcopul Pimen Georgescu.

Aici îndeplinește și funcția de director al seminarului „Sf. Andrei", pe care-l reorganizează, reușind să scoată elemente bine pregătite, ce onorează azi, prin știința lor, catedrele universitare.

Dela Galați este chemat la scaunul episcopal dela Huși. Aci vlădica Nicodim începe să-și arate toată puterea sa de creație. Era conducător de sine stătător, clarvăzător, harnic și plin de râvnă. Restaurează palatul episcopal, renovează catedrala, înfrumusețează curtea episcopiei cu un parc de pomi și trandafiri, Episcopia devenind astfel punctul de admirație și de fală al hușenilor. Introduce ordinea și disciplina în cler, instituind

conferinţe culturale în toate judeţele eparhiei, lucru neobişnuit pe acea vreme.

Alături de această operă de administraţie, în timpul liber şi în nopţile lungi de iarnă se adânceşte în tălmăcirea după Septuaginta, a Sf. Scripturi, lucrare ce-i va încununa opera cărturărească de mai târziu.

Grija pentru luminarea poporului îl face să alcătuiască „Mica Biblie", în colaborare cu alţi autori, dând la îndemâna maselor populare, cu imagini bine alese, cuvântul nemuritor al lui Dumnezeu, într'o haină curată a limbii româneşti.

Şi această lucrare de folos obştesc a provocat puternice reacţiuni din partea celor ce nu voiau ca poporul să fie luminat.

Dela Huşi se retrage la mânăstirea Neamţ continuându-şi fără răgaz, munca de mare şi iscusit tălmăcitor. Constatând că textul poetic al Psaltirei era denaturat în traducerile oficiale, traduce singur din nou Psaltirea, atrăgând admiraţia celui mai mare scriitor român Mihail Sadoveanu, care scrie în „Viaţa Românească" următoarele: „Vlădica Nicodim, stareţul acelei sfinte mânăstiri — a tipărit o Psaltire, într'o tâlmăcire nouă a sa; astfel se armonizează cu trecutul de cultură al vechilor ctitorii domneşti, cu munţii care fumegă, cu apele care spumează, cu toată poezia măreaţă a locurilor, cu mormintele voevozilor şi monahilor, cu sufletul nostru din cele vii de deasupra şi din cele moarte de desubt".

„Părintele Nicodim, muntean din Pipirig, din leagănul neamului lui Creangă, s'a întâmplat să aibă într'un înalt grad simţul limbii celei bune a poporului şi a cărţilor vechi, tocmai ceea ce trebue pentru imnurile lui Israil, arzând ca nişte ruguri în pustia vremurilor de desubt".

Certificarea valorii scrisului literar al Patriarhului Nicodim, dată de titanul literaturii române, este cea mai mare cinste ce încununează munca cărturărească a unui chiriarh al Bisericii strămoşeşti.

In 1935, freamătul poporului moldovean cheamă pe bătrânul stareţ, în vârstă de 70 ani, la cârma Mitropoliei Moldovei. Se desparte cu greu de tiparniţa de la Neamţ şi răspunde chemării poporului prin cuvintele: „Căci pentru tot ce am făcut eu, nu pot să rostesc decât cu cuvintele Scripturii: „Slugă netrebnică sunt, pentru că n'am făcut ceea ce eram dator, şi poate şi mai puţin".

Aici, la Iaşi, locurile îi erau cunoscute, dar mai ales oamenii. Vigoarea trupului nu se lăsa frântă de albeaţa părului. Cu un program ordonat de lucru, lăsând odihnei doar cinci ore din 24, personal a strâns fonduri pentru repararea celor două Catedrale, cărora le dă haină nouă de sărbătoare. Construeşte o casă destinată funcţionarilor şi înfrumuseţează parcul cu trandafiri şi flori, vechea şi nobila lui pasiune.

In acest timp, de sub tiparniţa de la Neamţ ies rând pe rând nenumărate volume din colecţia „Ogorul Domnului", tâlmăciri din cei mai aleşi şi renumiţi autori ruşi sau alţii străini.

Nădăjduia, ca sfârşitul vieţii să-l găsească alături de mormântul blândului mitropolit Iosif Naniescu. Insă glasul Proniei Divine altfel sună, decât socotelile omeneşti. Şi astfel, în 1939, mitropolitul Moldovei Nicodim Munteanu este chemat la scaunul patriarhal, vârful ierarhiei bisericeşti. Aici îi promovaseră toate roadele muncii lui şi unanima preţuire a poporului pentru dragostea ce i-o arătase.

Nici în Bucureşti, cu obligaţii atât de multiple şi felurite, înfruntând vremuri aspre şi nestatornice, Patriarhul Nicodim nu a încetat o clipă activitatea lui de tâlmăcitor.

„Istoria Biblică", în mai multe volume, după învăţatul teolog rus Lopuhin, înmulţea seria colecţiei din „Ogorul Domnului". Peste toate acestea tronează însă traducerea Bibliei, care în ediţia II-a din 1944 cuprinde 24 cărţi din Vechiul Testament şi întreg Noul Testament, traduse şi investmântate de slova plină de mireasmă a patriarhului Nicodim.

Dar patriarhul Nicodim n'a trăit în duhul curentului întemeiat de Paisie Velicicovschi, numai între zidurile mânăstirii, ci a căutat ca viaţa Ortodoxiei s'o cimenteze solid prin strânse legături cu Bisericile surori şi în special cu cea rusească.

Dela ultima participare, în 1917, la Sinodul din Moscova, Biserica română n'a mai putut avea legături cu sora ei mai mare dela Răsărit. Pentru Patriarhul Nicodim, care-şi făcuse studiile în Rusia şi era reprezentantul cel mai autentic al culturii religioase ruseşti în România, această stare nefirească între cele două Biserici surori îl mâhnea nespus de mult.

A fost hărăzit ca tot Inalt Prea Sfinţia Sa să înoade temeinic legăturile tradiţionale între Biserica ortodoxă din România şi cea din U. R. S. S., în anul 1946. Acest act de cola-

borare bisericească, care se bazează pe o perfectă sinceritate de întărirea Ortodoxiei, va fi adâncit în viitor printr'o cooperare şi mai strânsă în cadrul ecumenicităţii.

Lucrul acesta este început şi desăvârşirea lui va fi socotit ca îndeplinirea unui testament lăsat de Patriarhul Nicodim.

Ca un stejar falnic, crescut lângă isvoare cu ape line, în mireasma poienilor de pe creste de dealuri, a rodit din belşug viguroasa personalitate a Prea Fericitului Patriarh Nicodim, ale cărui daruri şi podoabe au încununat apostolatul său evanghelic. Munca şi rugăciunea au format taina biruinţei lui în viaţă; iar înţelepciunea şi tăcerea inimii au fost chezăşia smeritei cugetări a într'aripării sale. Căci, în orice împrejurare şi în toate cinstirile ce i le-a hărăzit Dumnezeu, n'a uitat chipul cel îngeresc al călugăriei cu care şi-a împodobit întru smerenie viaţa duhului şi a trupului.

Intre zidurile vestitei mânăstiri dela Neamţ s'a rugat şi a ospătat cu pâinea nemilosteniei pe mulţi cuvioşi părinţi, încurajând şi îmbărbătând poporul ce poposea aci însetat după duh şi adevăr.

Şi acum în faţa uriaşei personalităţi spirituale pe care o lasă istoriei Bisericii române, noi îngenunchiem smeriţi lângă trupul ostenit de muncă, care îşi ia rămas bun de la tot ce este trecător şi păşeşte în lumea dreptei judecăţi, unde răsplata veşnică aşteaptă pe cei ce au sporit talantul dăruit de Dumnezeu.

In numele Sfântului Sinod şi al poporului dreptcredincios din România, depunem ultimul omagiu de recunoştinţă pentru felul cum a apărat temeliile credinţei, cum a îmbogăţit cultura românească şi mai cu seamă, modul cum a stăruit la ridicarea poporului din sânul căruia s'a ridicat.

Bunul Dumnezeu să primească printre aleşii Lui, sufletul Patriarhului Nicodim, care a lăsat opere cu adevărat patriarhale".

După panegiricul Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Justinian, d. prof. Stanciu Stoian Ministrul Cultelor, a rostit în numele Guvernului Ţării, următoarea cuvântare, în care înfăţişează personalitatea de cărturar şi ierarh a răposatului patriarh Nicodim, arătând cât de mult s'a străduit în anii de pe urmă ai vieţii sale pentru reluarea legăturilor de prietenie şi conlucrare cu Biserica ortodoxă rusă.

Inalt Prezidium, Domnule Prim Ministru, Doamnelor și Domnilor Miniștrii, Prea Sfințiți Părinți, Intristată Adunare,

„Pentru orgoliul individual, moartea apare ca o catastrofă, iar gândul morții aruncă valul deșărtăciunii asupra vieții insăși. „Deșărtăciunea deșertăciunilor, — toate sunt deșărtăciune" a spus Eclesiastul.

Pentru omul simplu și pentru orice om de bun simț, momentul morții este însă și va rămâne mai ales un moment solemn, — un moment de reculegere în acelaşi timp și de bilanț moral. Ne stăpânește acest sentiment la moartea oricărui om ; cu atât mai mult este el adevărat pentru oamenii cu rosturi deosebite în viață, pentru cei ce s'au ridicat deasupra celorlalți prin locurile de răspundere pe care le-a ocupat, prin autoritatea de care s'au bucurat, prin tot ceea ce se cerea dela ei.

Un astfel de om a fost ilustrul dispărut, Nicodim Munteanu, fost Patriarh al României. Se cade de aceea, acum la săvârşirea lui din viață să ne adunăm gândurile și să ne reculegem pios, ca un prinos pentru ceea ce a fost el.

Cine a fost și mai ales ce a fost Patriarhul Nicodim Munteanu? — Cu ocazia implinirii a 80 de ani de viață, d-l dr. Petru Groza a spus despre veneratul dispărut: „A crescut în dragostea țăranilor și în mireasma vieții mânăstirești".

Președintele Consiliului de Miniștri a cunoscut îndeaproape pe Patriarhul Nicodim, de aceea, mai mult decât alții a putut să-l caracterizeze lapidar. Așa cum ni se descifrează și nouă, din câte l-am putut cunoaște, putem să spunem despre el: a fost și a rămas, în toată lunga sa vieață, un țăran și un călugăr.

Și este așa. Patriarhul Nicodim s'a născut din părinți țărani în satul Pipirig, din județul Neamț. A văzut, așa dar lumina zilei, într'un colț retras de țară, acolo unde viața țărănească s'a păstrat mai neamestecată. După mamă el se înrudea cu familia marelui scriitor Creangă, iar tatăl său a fost gospodar cu oarecare cuprins.

Origina țărănească a lui Nicodim Munteanu este de reținut, pentru că ea explică religiozitatea sa. Ea explică chiar ceva mai mult : modul simplu cum va pune intotdeauna problemele religioase, nuanța de popular și omenie, care-i va îmbrăca gândurile și sentimentele.

Minţile mai complicate, când sunt ancorate în preocupări religioase, transpun gândurile şi sentimentele lor în formule metafizice sau se rătăcesc pe cărările fără ieşire ale misticismului bolnav. Inşelându-se sau înşelând pe alţii, cei ce fac parte din această categorie de oameni, se desprind de vieaţă şi izolează viaţa, crezând că o pot fixa in forme dorite şi neschimbătoare. Cu aer de heruvimi toţi aceştia încearcă să pună stavilă vieţii şi tendinţelor fireşti de mai bine ale omului. Ne amintim doară de toţi acei teologi şi cărturari români din trecutul apropiat, care se străduiau cu prefăcută seriozitate, să definească esenţa eternă a neamului românesc şi predicau, în stil căutat de pravilă străbună, un Stat teocratic, după stilul Bizanţului. Acolo, în Bizanţul tuturor intrigilor şi tuturor opresiunilor găseau ei modul de viaţă statală şi antrenau Biserica în lupte politice antipopulare, uitând cu toţii cuvintele lui Iisus, în numele căruia vorbeau şi care spusese peste veacuri: „împărăţia mea nu este din lumea aceasta".

Patriarhul Nicodim, nu s'a rătăcit niciodată în astfel de speculaţiuni deşarte. In religie el vedea simplu ceea ce şi ţăranul simplu vede: suportul unei morale. Acest mod de a vedea nu i l-a dat cartea, ci a venit cu el de acasă. El îi era aproape organic şi de aceea îl mărturisea fără ocoluri. El i-a dat deasemenea puterea să ia uneori atitudini, care fac cinste memoriei lui. Aşa s'a întâmplat, de pildă, în 1940, în vremea stăpânirii legionare. In acea toamnă însângerată, când fuseseră răscolite dedesubturile bestiale ale fiinţei umane, când pistolul ţinea loc de argument, iar spectrul morţii rătăcea pe uliţi, când nimeni nu se mai simţea în siguranţă, nici chiar cei ce deslănţuiseră teroarea, atunci s'a auzit răsunând la Radio cuvântul Inaltului Ierarh, chemând lumea la înţelegere şi omenie. Vorbea în el ţăranul, vorbea poporul satelor, care simţea primejdia care pândea în dosul unei mişcări, fără temeiuri morale, după cum era fără orizont.

Alături de ţăran în complexul personalităţii Patriarhului Nicodim stătea călugărul. El a fost călugăr din frageda sa tinereţe. Căci mai sunt şi alte rânduieli cu alte năravuri străine de mentalitatea poporului nostru. In luptă cu vremea şi cu aşezările omeneşti, pentru păstrarea unor poziţii scumpe, alte rânduieli au înfiinţat în curgerea timpului ordine şi congregaţii, — o întreagă armată de călugări şi călugăriţe, gata de orice jertfă pentru gloria şefului lor spiritual şi politic. Această armată de cuvioşi şi cuvi-

oase se intinde ca o plasă peste tot globul pământesc şi nu întâmplător şi nu odată drumurile ei au mers paralel şi spre ţinte comune cu drumul exploatării unor popoare, cu drumul qonquistadorilor lacomi şi ai imperialismului acaparator.

Noi nu avem a ne amesteca in regula bisericească a nimănui, atâta vreme cât ea nu atinge aşezările regimului nostru popular.

Suntem însă mulţumiţi când constatăm că monahismul român n'a jucat un astfel de rol. E adevărat că şi Biserica răsăriteană s'a mai lăsat ispitită de glasul de sirenă al puterii celor ce se credeau în drept să se bucure de sudoarea altora, dar ea, prin ierarhii săi aleşi şi prin structura ei chiar, a stat întotdeauna mai aproape de popor.

In cele călugăreşti, călugărul Nicodim avea astfel un drum trasat şi a mers pe el. In cele călugăreşti ca şi în cele arhiereşti mai apoi, el a avut în plus şi un dascăl ales: pe fost mitropolit Iosif Naniescu, figură legendară a Iaşului de pe vremuri, om înainte de toate, care în practica vieţii religioase punea accentul mai ales pe latura socială a activităţii pastorale.

Patriarhul Nicodim a rămas cu aceste însuşiri şi după ce a urcat pe Scaunul Patriarhal.

Inălţimea locului nu i-a schimbat nici firea, nici gândirea.

Mi-aduc aminte de prima noastră întâlnire. Sunt acum 10 luni. Era deja bolnav şi istovit şi primea destul de rar, acum aici la Palatul „din deal". La vârsta pe care o avea — peste 82 ani — omul se lasă uşor purtat cu gândul spre trecut şi trăeşte cu melancolică mulţumire, momentele cele mai frumoase ale vieţii. In mintea Patriarhului, trei momente stăruiau mai ales, Pipirig, Neamţ, Iaşi, — copilăria între ţărani, călugăria, ucenicia pe lângă Iosif Naniescu.

Acesta a fost Nicodim Munteanu, Patriarhul şi acesta este credem portretul cel mai plăcut memoriei lui, acum in prag de aşezare în galeria ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române.

Intristată adunare,

Patriarhul Nicodim a mai fost totuşi ceva şi încă un lucru de mare însemnătate pentru memoria lui: a fost un bun cunoscător al teologiei ruseşti şi un mare iubitor al culturii şi popoarelor ce au trăit şi trăesc sub oblăduirea Moscovei. Despre lucrul acesta

ne-a vorbit deasemenea cu căldură, în acea dimineaţă de Mai a anului 1947, de care am pomenit.

Se ştie că Patriarhul Nicodim şi-a făcut studiile, acum mai bine de jumătate de veac, la Kiev şi a cunoscut în deaproape vieaţa din Rusia de atunci. Era un bun cunoscător al limbii ruse şi a tradus mult din literatura teologică rusă, în special lucrările profesorului Lopuhin. Anii de studenţie, studiile şi lucrările, călătoria făcută din nou în Rusia, în primăvara anului 1917, toate acestea l-au legat pe veci sufleteşte de oameni şi locuri.

În anul 1946, în toamnă, a avut fericirea să revadă locurile tinereţii, şi ale visurilor lui de cărturar. Călătoria a avut loc, iar rezultatul ei i-a mângâiat ultimul an de viaţă.

Cu ce impresii a venit Patriarhul din locurile tinereţii lui? O spune el însuşi într'un interview pe care l-a acordat apoi unui ziar. „Rusia Sovietică, spune el, se prezintă ca un vast şantier de muncă, stăpânit de oameni harnici, paşnici şi doritori de înălţare şi lumină, având o conducere hotărîtă şi înţelegătoare pentru ritmul vremurilor noi". Iar despre raporturile dintre Stat şi Biserica Rusă, Inaltul Ierarh a spus: „Această mare Biserică creştină îşi desfăşoară activitatea sa binecuvântată sub cele mai înfloritoare auspicii, iar autoritatea de Stat îi dă concursul".

Mi s'a făcut la Moscova o primire voevodală, — îi plăcea lui să spună. „Biserica, spune el de asemenea cu mândrie, a deschis şi a binecuvântat drumurile care merg la Moscova".

Iată încă un element de adăugat la portretul veneratului dispărut şi care e totodată moştenire de preţ pentru urmaşi. Biserica Ortodoxă Română va merge desigur mai departe pe acest drum, îl va consolida şi îl va prelungi spre ţeluri de tot mai frăţeşti legături. Dacă se poate vorbi de o biserică luptătoare, azi, şi de un front al Bisericilor, Patriarhul Nicodim ne arată calea pe un astfel de front. El nu poate fi decât frontul ortodoxiei, în care Biserica Moscovei şi Bisericile ortodoxe din jur, formează imensa majoritate. Mergând pe acest drum, Biserica merge cu Poporul şi cu regimul pe care şi l-a dat Poporul, — merge pe drumul Republicii Populare Române.

Pentru aceste consideraţiuni şi în consens cu vieaţa însăşi a răposatului Nicodim Munteanu Patriarhul, ţărăneşte, româneşte, omeneşte, în numele Guvernului Republicii Populare Române, îi spunem: Fie-i ţărâna uşoară".

Sfârşindu-se cuvântările, se cântă *veşnica pomenire.* Apoi soborul slujitorilor, coborând de pe treptele altarului, cu lumânările aprinse în mâini, se îndreaptă spre ieşire, pregătind alaiul pentru ocolirea bisericii, precum este datina şi rânduiala la pogribania feţelor bisericeşti. In timp ce corul cântă: *Sfinte Dumnezeule,* iar clopotele încep să sune, doi consilieri, doi arhimandriţi şi doi protopopi ridică sicriul pe umeri ca să-l scoată afară. In fruntea alaiului de îngropare merge arhimandritul Bonifatie ducând crucea patriarhală, însoţiţi de ieromonahii Petroniu şi Demostene care ţin în mâini ripide. Un arhidiacon poartă cârja patriarhală, iar arhihimandritul Melhisedec stareţul mânăstirii Neamţ, însoţit de doi călugări, duce pe tipsie omoforul şi mitra patriarhală. Urmează apoi soborul slujitorilor, iar în urmă păşesc membrii delegaţiilor Bisericilor ortodoxe surori şi Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Justinian îmbrăcat în mantie. Când sicriul cu rămăşiţele pământeşti este scos afară din biserică, fanfara începe să cânte rugăciunea iar ostaşii descoperiţi, prezintă armele. In cântările corului seminariilor Central şi Nifon, alaiul se îndreaptă către fereastra de miază zi. Lângă sicriu păşesc membrii familiei, iar în urmă vin Membrii Inaltului Prezidium, Membrii Guvernului, Corpul diplomatic, Inalţii demnitari ai ţării, Decanul şi profesorii Facultăţii de teologie şi toţi cei ce au fost în biserică. La fereastra strănii drepte se face stare, răspunsurile fiind date de corul sindicatului cântăreţilor bisericeşti. La fereastra altarului răspunsurile la ectenia de prohodire au fost date de corul studenţilor teologi, iar la cea de miază-noapte de corul călugăriţelor. După ce s'a sfârşit ocolirea soborul slujitorilor intră în biserică, oprindu-se în faţa criptei. Vine sicriul urmat doar de familie, de Membrii Inaltului Prezidium şi de Guvernul ţării. Sicriul este aşezat pe marginea criptei. Se săvârşeşte din nou o scurtă slujbă şi după stropirea cu vin şi untdelemn, este acoperit cu plehupa şi închis pentru îngropare. Şi în timp ce corul cântă *Adusu-mi-am aminte,* sicriul este coborît în mormânt. Slujba de îngropare a luat sfârşit. Mistriile meşterilor încep să aştearnă tencuială proaspătă peste cărămizile care vor închide deacum înainte, trupul celui ce a fost Nicodim Patriarhul României.

* * *

După înmormântare, păstrându-se datina, a avut loc în Palatul Patriarhal, o agapă, la care au luat parte Ex. sa d. Ştefan Voitec,

membrii Inaltului Prezidium, d-l Prim-Ministru Dr. Petru Groza, d. Ministru Gh. Gheorghiu-Dej, PP. SS. Membri ai Sfântului Sinod şi Membrii delegaţiilor Bisericilor ortodoxe surori.

In aceiaşi zi s'a dat masă de pomenire la peste două mii de persoane, potrivii chibzuelii şi a îndrumărilor date de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Justinian Locţiitor de Patriarh. Astfel s'a dat masa de prânz la toate orfelinatele şi azilurile din Capitală, la Aşezământul Vatra Luminoasă, la cerşetori şi sărmani, la lucrătorii de la Tipografia Cărţilor Bisericeşti şi Institutul Biblic, la cele două seminarii şi la Internatul teologic.

Aşa s'au sfârşit creştineştile rânduели pentru îngroparea şi pomenirea prea fericitului Nicodim, al doilea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Diaconul GHEORGHE I. MOISESCU

TELEGRAME DE CONDOLEANȚE
PENTRU MOARTEA PATRIARHULUI NICODIM PRIMITE DIN ȚARĂ ȘI STREINĂTATE

București, 28 Fevruarie 1948. — Adânc impresionat de încetarea din viață a I. P. S. Nicodim, Patriarhul Republicii Populare Române, Prezidiumul Provizoriu al R. P. R. exprimă prin mine condoleanțele sale Sfântului Sinod și clerului Bisericii creștine ortodoxe române.

C. I. PARHON
Președintele Prezidiumului Provizoriu
al R. P. R.

București, 28 Fevruarie 1948. — Guvernul Republicii Populare Române luând cunoștință de săvârșirea din viață a Patriarhului Nicodim exprimă condoleanțele sale Sfântului Sinod și clerului Bisericii Ortodoxe Române.

Profesor TRAIAN SĂVULESCU
Ministrul Agriculturii
și ad interim la
Președinția Consiliului de Miniștri

București, 28 Fevruarie 1948. — Am luat act cu profund regret de încetarea din viață a Inalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim Patriarhul României. Ministerul Cultelor prin mine se asociază pe această cale la doliul clerului și al Bisericii Ortodoxe române, care pierde în venerabilul dispărut un stâlp al său.

STANCIU STOIAN
Ministrul Cultelor

Istambul, 1 Martie 1948. — Adânc întristați de moartea Patriarhului Nicodim, rugăm pe Domnul să-l odihnească în pace în locașul drepților, exprimând condoleanțe Bisericii surori române, urăm grabnică mângâiere și vrednic urmaș.

Patriarh † MAXIMOS V.

Alexandria, 2 Martie 1948. — Biserica soră a Alexandriei profund îndurerată prin pierderea Prea Fericitului Patriarh Nicodim, participă la marele doliu al Bisericii române. Dumnezeu să odihnească sufletul său și să acorde un vrednic succesor.

Patriarhul Alexandriei,
† CRISTOFOR

Damasc, 3 Martie 1948. — Intristat de moartea iubitului Patriarh Nicodim, trimitem sincere condoleanţe Sfântului Sinod. Rugăm pe Dumnezeu pentru odihna sufletului său şi pentru ridicarea unui vrednic urmaş.

Patriarh † ALEXANDRU

Ierusalim, 4 Martie 1948. — Frăţeşti condoleanţe pentru moartea patriarhului Nicodim. Săvârşit slujba religioasă la Golgotha intru pomenirea sa şi pentru alegerea unui vrednic urmaş.

Patriarh † TIMOTEOS

Moscova, 1 Martie 1948. — Adânc intristat de vestea morţii Preafericitului Patriarh Nicodim, în numele Bisericii ruse şi al meu exprim Sfântului Sinod şi întregii Biserici Ortodoxe române condoleanţele mele sincere.

În calitate de reprezentant al meu la funerariile Patriarhului Nicodim deleg pe Arhiepiscopul Eleflerie, Membru al Sinodului şi Exarhul nostru în Cehoslovacia.

† ALEXEI
Patriarhul Moscovei şi Intregii Rusii

Moscova, 2 Martie 1948. — Am primit telegrama Voastră astăzi. Reînoiesc condoleanţele noastre cu prilejul morţii Patriarhului Nicodim. Am săvârşit Sfânta Liturghie pentru odihna sufletului său.

Reprezentantul Nostru, Arhiepiscopul Eleflerie, a plecat ieri spre Bucureşti.

Patriarh † ALEXEI

Belgrad, 2 Martie 1948. — In numele Sfântului Sinod al Bisericii ortodoxe sârbe şi al nostru personal, Vă exprimăm frăţeşti şi sincere condoleanţe cu prilejul morţii venerabilului vostru Patriarh, Inalt Preasfinţitul Nicodim. Rugăm din toată inima pe Domnul Nostru pentru mântuirea sufletului său şi pentru ca să dea Bisericii române un vrednic succesor.

† GAVRIL
Patriarhul Serbiei

Nicosia, 1 Martie 1948. — Cu multă durere cu prilejul trecerii către Domnul a Prea Fericitului Patriarh Nicodim, din inimă trimitem prea sfintei Biserici surori condoleanţe. Dumnezeu să odihnească fericitul lui suflet.

† MACARIE al Kiprului

Sofia, 2 Martie 1948. — In numele nostru şi în numele Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, exprimăm Bisericii Ortodoxe Române condoleanţele noastre cele mai sincere pentru marea pierdere pe care Sf. Biserică română a încercat-o cu prilejul sfârşitului fericit al venerabilului Patriarh Nicodim.

Sf. Sinod bulgar va fi prezent la funeralii în Bucureşti printr'o delegaţie specială.

† ŞTEFAN Exarhul Bulgar

Varşovia, 5 Martie 1948. — Sinodul arhiepiscopal al Sfintei Biserici ortodoxe autocefale polone vă exprimă condoleanţele sale pentru marea pierdere pe care o încearcă Biserica soră. Ne rugăm pentru odihna sufletului răposatului patriarh Nicodim.

† DIONISIE
Mitropolitul Varşoviei şi al întregei Polonii

Tirana, 3 Martie 1948. — Cu deosebită durere pentru moartea prea sfinţitului şi vrednicului Patriarh Nicodim, noi exprimăm Sfântului Sinod Român, adâncile noastre condoleanţe şi cele ale Bisericii noastre.

† CRISTOFOR
Arhiepiscop a toată Albania

Sibiu, 28 Februarie 1948. — Adânc îndureraţi de trecerea la cele veşnice a I. P. S. Nicodim Patriarhul României, rugăm să primiţi în numele Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba-Iulia şi Sibiu al Consiliului Arhiepiscopesc, al Clerului şi Poporului drept credincios, precum şi al nostru personal, îndureratele noastre condoleanţe.

† NICOLAE
Mitropolitul Ardealului

Arad, 28 Fevruarie 1948. — Clerul şi poporul eparhiei Aradului înalţă zilnic rugăciuni pentru odihna sufletului fericitului Patriarh Nicodim. La înmormântare nu putem participa personal, dar sufleteşte ne facem datoria cu toţi credincioşii faţă de înaltul decedat.

Episcop † ANDREI

Caransebeş, 1 Martie 1948. — In numele clerului şi poporului din eparhia Caransebeşului exprimăm sincere condoleanţe pentru trecerea la cele veşnice a Înalt Prea Sfinţitului Patriarh Nicodim şi implorăm Pronia cerească să-i facă parte de odihna veşnică.

Episcop † VENIAMIN

Galaţi, 1 Martie 1948. — Aflând de trecerea la cele veşnice a Patriarhului Nicodim, clerul şi credincioşii Eparhiei Dunărea de Jos îndureraţi exprimă părerea lor de rău pentru despărţirea de marele ierarh şi cărturar.

Episcop Locotenent † ANTIM NICA

Roman, 1 Martie 1948. — In numele credincioşilor ortodoxi din eparhia Romanului şi al nostru personal deplângem trecerea din această viaţă a venerabilului şi mult valorosului nostru Patriarh Nicodim, cârmaciu iscusit al Bisericii pe marea vieţii. Veşnică să-i fie pomenirea.

Lt. Episcop † ILARION

Bucureşti, 28 Fevruarie 1948. — Impresionat de trecerea la cele veşnice a Înalt Prea Sfinţitului Patriarh Nicodim, trimit condoleanţe păstrând vie amintirea harnicului cărturar.

ALEXANDRU CISAR
Mitropolit Romano-catolic

X. — Preoți și călugări poartă pe umeri racla, iar maicile prohodesc pe părintele duhovnicesc al țării.

XI. — Inaltul Prezidium și Guvernul Țării merg in urma raclei, la inconjurarea după datina creștină, a bisericii.

XII — Preoții din eparhie ascultă cu smerenie prohodul de îngropare.

XIII. — Călugărițele aduc prinosul tămâierii în timpul ocolirii.

XIV – Ostașii țării stau descoperiți la trecerea raclei cu rămășițele pământești ale patriarhului Nicodim.

XV – După ocolire, preoții și călugării duc racla în biserică pentru a fi așezată la locul odihnei de veci

Cluj, 1 Martie 1948. — Primiţi, vă rog, cele mai calde condoleanţe la pierderea luminatului Patriarh Nicodim.

Odihnească în pacea drepţilor!

Episcop Hossu

Oradia, 28 Fevruarie 1948. — Deplângem moartea Patriarhului Nicodim.

Primiţi sincere condoleanţe.

Episcop
Valeriu Frenţiu al Orăzii

Cluj, 1 Martie 1948. — Cu profundă condoleanţă am aflat de moartea Patriarhului savant şi de o viaţă sfântă al Ţării noastre. Am avut parte personal de bunătatea lui şi am cunoscut activitatea lui largă literară. Cu profundă şi adevărată pietate vom păstra memoria lui in Biserica noastră. Din cauza boalei mele nu pot lua parte la inmormântare şi astfel prin aceasta mă fac interpretul confesiunii mele.

In numele consiliului dirigent al Eparhiei Reformate din Ardeal.

Episcop Ioan Vasarhely

New York, 2 Martie 1948. — Biserica episcopaliană exprimă creştineşti condoleanţe cu prilejul morţii Patriarhului Nicodim.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Henry Knox Sherling
Preşedintele Sinodului Bisericii
Episcopaliene

Bucureşti, 1 Martie 1948. — Cler şi popor ne-am rugat azi in bisericile noastre pentru odihna sufletului Fericitului Patriarh Nicodim al României.

In acest ceas de durere şi adâncă reculegere, noi Biserică şi Popor armean suntem alături de Sfânta Biserică Ortodoxă Română.

Domnul Dumnezeul nostru să i lumineze sufletul marelui Patriarh.

Vicarul eparhiei Armeano-Grigoriene
din România
Arhim. Vasken

Constanţa, 1 Martie 1948. — Luând act de săvârşirea din viaţă a Patriarhului Nicodim al României, clerul mahomedan prin mine se asociază la doliul clerului şi Bisericii Ortodoxe Române.

Şeful cultului musulman din România
Iacub Mehmet Muftiu

Bucureşti, 1 Martie 1948. — Cultul mozaic din Republica Populară Română participă la doliul care a lovit Biserica creştină ortodoxă prin trecerea la cele veşnice a I. P. S. Patriarh Nicodim.

Vă rugăm să primiţi expresia sincerelor noastre condoleanţe.

Şef Rabin
Dr. Moses Rosen

București, 2 Martie 1948. — Adânc mișcat de încetarea din viață a I. P. S. Nicodim, Patriarhul Republicii Populare Române, Societatea Sacră de inmormântare și binefacere a evreilor din București Vă exprimă prin mine condoleanțele sale Sfântului Sinod și Clerului Bisericii Creștine Ortodoxe Române.

DAVID SCHIFFER
Președintele Soc. Sacra de înmormântare
și binefacere a Evreilor din București

Suceava, 1 Martie 1948. — Profesorii și studenții facultății de Teologie din Succeava participă la doliul pricinuit de moartea Prea Fericitului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Nicodim Munteanu, doctor „honoris causa" al Facultății noastre.

Decan
Diac. NICOLAE NICOLAESCU

Iași, 1 Martie 1948. — Profesorii și elevii Seminarului Veniamin din Iași se inchină în fața mormântului Patriarhului Nicodim, figură permanent vie in Biserica și Cultura poporului românesc. Vecinica lui pomenire!

Director, PR. PORCESCU

Tg. Neamț, 1 Martie 1948. — Clerul, autoritățile și poporul din regiunea Tg. Neamț, anunțată cu ocazia instalării protoiereului circ. 2 Neamț, nou înființată, își exprimă adâncul regret de moartea Prea Fericitului Patriarh Nicodim, fiu al acestor meleaguri. Totodată își indreaptă gândul și nădejdile către Inalt Prea Sfinția Voastră, prim ctitor al Catedralei Munților din dorința decedatului Patriarh și dorește ca Biserica ortodoxă română să inscrie pagini glorioase despre Inalt P. S. Voastră.

Pr. CICERONE IORDĂCHESCU
Prot. ANDONE, Clerul și Poporul nemțean

București, 2 Martie 1948. — Bisericile creștine baptiste din Republica Populară Română iau parte la doliul Bisericii ortodoxe și exprimă regretul pentru pierderea aceluia ce a fost Patriarhul Nicodim.
In numele cultului creștin baptist.

General C. VIOREL GOROIU

Horezu, 2 Martie 1948. — Luăm parte cu profundă și sinceră durere la pierderea pe care o incearcă intreaga Biserică Ortodoxă prin mutarea către Domnul a Inalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim, iubitul nostru protector și Părinte.

Călugărițele și orfanii
dela
Acoperemântul Maicii Domnului

Inalt Prea Sfințiile Voastre,

Comitetul de conducere al Comunității Israelită a Templului Coral din București ia parte cu adâncă mâhnire la doliul ce a lovit

Biserica Creștină Ortodoxă prin săvârșirea din viață a Inalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim conducătorul spiritual al credincioșilor români.

Populația evreească a Țării păstrează o vie recunoștință Inaltului dispărut pentru sprijinul larg ce i l-a dat în timpuri grele; amintirea sa va fi de toți binecuvântată și pururea prezentă în inimile noastre.

Enoria Templului Coral va asculta cu smerită cucernicie ruga pe care Clerul Mozaic o va înălța către Dumnezeu Vineri 5 Martie 1948, la orele 18.30 în Templul Coral, pentru odihna sufletului preasfințit al aceluia care a trecut în veșnicie.

Primiți Inalt Prea Sfinți Părinți mărturisirea respectuaselor noastre simțăminte de înaltă prețuire.

Comunitatea Israilită
a Templului Coral din București
Președinte, indescifrabil

Inalt Prea Sfințiile Voastre,

Adânc emoționat am primit știrea că Domnul l-a chiemat pe meleagurile adevăratei vieți pe Inalt Prea Sfinția Sa Patriarhul Nicodim. Atât Teologia Bisericii Ortodoxe Române, cât și îndrumarea ei în timpurile de mari prefaceri istorice de azi, pierde nespus de mult. Atitudinea de devotat creștin a Inalt Prea Sfinției Sale a trasat un drum bun și în privința convietuirii frățești cu celelalte Biserici, așa încât compătimirea cu enoriașii Bisericii Ortodoxe Române va fi generală la toți enoriașii și ai celorlalte Biserici.

Admirând și personal munca teologică și păstorirea binecuvântată a Inalt Prea Sfinției Sale defunctului Patriarh Nicodim, adânc emoționat, cu onoare Vă rog să binevoiți a primi expresiunea sincerii mele compătimiri, cu devotament creștinesc.

D. FRIEDERICH MULLER
Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din
Republica Populară Română

Inalt Prea Sfinției Sale Justinian Arhiepiscop al Iașilor
Locum-tenens de Patriarh al României

Luând parte la tristețea sfintei Biserici ortodoxe române pentru marea pierdere pe care o încearcă cu prilejul sfârșitului fericit al venerabilului Patriarh Nicodim, am hotărit a fi reprezentați printr'o delegație specială, care va lua parte la funerariile venerabilului răposat și de a prezenta condoleanțele in numele Bisericii naționale ortodoxe bulgare.

Delegația se compune din întâiul nostru vicar Preasfințitul Episcop Partenie de Leucia, Secretarul General al Sfântului Sinod, Prea Cuviosul Arhimandrit Simeon și Protoiereul Dimitrie Popp Petrov administratorul parohial al fostei catedrale istorice Sfânta Sofia și care de scurt timp este și parohul bisericii ortodoxe române din Sofia.

Cu sincerile noastre compătimiri şi marea durere pe care Biserica ortodoxă română o sufere, noi îndreptăm rugăciuni fierbinţi către Dumnezeu Atotputernicul să aşeze sufletul Patriarhului defunct în sânul Său, pentru consolarea Sfântului Sinod, a clerului şi evlaviosului popor român.

Dumnezeul dragostei şi al păcii binecuvântate, să dăruiască un vrednic urmaş Patriarhului răposat, pentru a continua slujba sa aleasă pentru propăşirea Bisericii ortodoxe române şi pentru a strânge şi mai mult legăturile frăţeşti care o unesc cu Biserica ortodoxă bulgară. Deasemenea pentru întărirea păcii şi a legăturilor prieteneşti între cele două popoare aliate.

Trebuinţa vitală şi dorinţele seculare ale celor două popoare vecine, de a trăi in pace şi puternică inţelegere creatoare, se înfăptuesc mereu, iar măreţul Danubiu să nu mai fie un hotar ci un pod pentru cele mai bune legături şi pentru a ne uni printr'o necontenită apropiere.

Cu frăţească dragoste întru Hristos Dumnezeu luând parte cu I. P. S. Voastră şi cu membrii Sfântului Sinod la marea durere a Sfintei Biserici Ortodoxe Române, rămânem devotatul Vostru.

† ŞTEFAN
Exarhul Bulgariei

Luând cu tristeţe şi regret cunoştinţă despre decesul I. P. S. Patriarh Nicodim, primiţi, vă rugăm, din partea Episcopiei noastre şi a drept credinciosului popor sârb de confesiune ortodoxă sârbă, sincerele noastre condoleanţe.

Preot ŞTEFAN TOMICI
Locţiitorul Episcopului ortodox sârbesc
din Timişoara

UMANISMUL ORTODOXIEI ROMÂNEŞTI

Umanismul e un sistem de principii, valori şi realizări, ţâşnit din geniul minunat al vechilor Eleni. El e o cucerire considerabilă a spiritului omenesc slăbit de erorile sale succesive. El înseamnă un salt vânjos spre muntele de lumină şi surâs din vârful căruia s'a prăbuşit. Umanismul e o concepţie de vieaţă care încunună perioadele zise de aur ale clasicismului elen şi clasicismului latin.

Problema centrală a umanismului este descoperirea şi preţuirea până la exaltare a tuturor potenţelor umane care, educate şi promovate prin toate mijloacele ştiinţei şi ale artei, sunt în măsură să ofere, ca rezultat, tipul omului ideal. Acest om era socotit ca o încarnare desăvârşită a frumosului şi a binelui, el era καλὸς καὶ ἀγαθός, stilul vieţii sale era καλοκαγαθία. Apariţia unei asemenea făpturi armonioase nu e un produs spontan al naturii. Ea are ca temeiuri, aplicaţiuni ale unor principii şi adevăruri pentru care lumea s'a străduit şi a sângerat milenii de-arândul.

Cea dintâi şi cea mai solidă temelie a umanismului este descoperirea *raţiunii* şi a rolului ei hotărâtor în programarea şi trăirea vieţii. O raţiune autonomă, degajată de balastul superstiţiilor şi al convenţiilor, orientată exclusiv spre cercetarea adevărului şi căutarea armoniilor în lume şi mai ales în om. Aceste armonii nu sunt însă posibile fără cultul *măsurii* şi al *frumosului*. Frumuseţile umaniste sunt atât somatice cât şi spirituale. In *Banchetul* său, marele Platon zice că pentru a fi în stare să iubim ideile frumoase, trebue să începem prin a iubi corpurile frumoase. Frumosul umanist e, apoi, aplicat în tot ce vine în legătură mai apropiată sau mai depărtată cu omul: în prietenie, în raporturile cu semenii—compatrioţi sau străinii—, în exercitarea magistraturilor, în planul construcţiilor publice şi particulare. Frumosul acesta în domeniul moral se numeşte *bine* şi culminează în acea *filantropie* atât de cântată de poeţii şi filosofii eleni. In domeniul religios, unde nu e loc pentru transcen-

dent, frumosul elaborează zei şi zeițe ca *prototipuri ideale* ale desăvârşirii omeneşti, divinități care însă nu sunt decât proectarea luminoasă a celor mai frumoşi dintre oameni. Zeii sunt oameni nemuritori, iar oamenii sunt zei muritori, proclamă aşa de semnificativ şi de adevărat nemilosul critic Lucian de Samosata. *Dreptatea, cumpătarea* şi *răbdarea* sunt alte coordonate ale tipului umanist. *Înțelepciunea* e regina tuturor acestor virtuți, iar dorul nesfârşit de vieață e susținătorul lor. Fundalul larg pe care se desfăşoară toate aceste podoabe ale spiritului omenesc este *libertatea*, libertatea în toate sensurile pentru care vechii Greci şi Romani n'au precupețit nicio jertfă [1].

S'a zis că apariția creştinismului a însemnat, prin concepția şi practica lui de vieață, extirparea integrală a umanismului şi înlocuirea lui cu acea filosofie şi morală de sclavi, care ar fi desfigurat atât de dureros demnitatea şi mândria umană, aşa de preamărite dela Homer la Plutarh. Renaşterea are, după această concepție, printre altele, meritul de fi repus omul pe tronul său de aur. În realitate, predica evanghelică şi gândirea patristică n'au eliminat, ci au reformat şi transformat umanismul grecolatin. Principiul umanist al încrederii nelimitate în puterile omului a fost corectat în sensul că omul fiind o creatură cu puteri limitate, încrederea în el trebue să fie precedată şi pregătită de încrederea în Cel Atotputernic, care dispune de energii nelimitate. Rațiunea este însuşi chipul lui Dumnezeu în om. Ferirea ei de orgoliu şi de nedreptate, adică de păcat, şi orientarea ei continuă după datele revelației şi după lumina cea neapusă a harului, îi asigură o funcționare care îl ridică pe om până la îndumnezeire. Căutarea frumosului umanist e completată prin iubirea frumosului spiritual şi transcendent. Dorul nesfârşit de vieață al Grecului şi Latinului păgân e corectat şi completat în sensul că vieața de aici fiind un stadion în care ne pregătim pentru a intra în vieața eternă, se cuvine ca existența noastră în trup s'o trăim demn şi frumos.

---

1. Asupra umanismului în general, a se vedea, printre alții: Ion G. Coman, *Miracolul clasic* (Academia Română, *Studii şi Cercetări*, XLVIII), Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1940, pp. 16—33; Tudor Vianu, *Transformările ideei de om şi alte studii de estetică şi morală*, Bucureşti, Tradiția, 1946, pp. 7—59.

Există, deci, un umanism creștin, adevărat, integral. „Omul e, în creștinism, obiectul unei infinit mai mari afecțiuni ca în păgânism: este afecțiunea lui Dumnezeu care îl ridică din stadiul de creatură umilă și păcătoasă la rangul de columnă sfințită între pământ și cer"[1]. Potrivit convingerii Sfinților Părinți, unele din bunurile spirituale ale popoarelor necreștine sunt expresii parțiale ale Adevărului revelat în întregime de Hristos. Aceste bunuri fac parte deci din patrimoniul creștin. Iată de ce umanismul creștin este, de fapt, o sinteză din adevărurile permanente ale păgânismului cu creștinismul. Amândouă acestea insistă asupra valorii unice a personalității umane[2]. Se știe câtă afecțiune și cât atașament arătau marii Părinți Cappadocieni literaturii și culturii profane. Sfântul Grigorie de Nazianz consideră această cultură ca făcând așa de mult parte din formația sa spirituală, încât o așează imediat după dragostea pentru Hristos. Păgânii nu întrec pe creștini în arta literară, deși pentru creștini frumusețea stă în contemplație[3]. Elementele care intră în compoziția umanismului creștin sunt prezentate de Sf. Grigorie astfel: „Orice om rezonabil va conveni că din toate bunurile ce ne stau la dispoziție, cultura este cel mai de seamă. Nu vorbesc numai de această cultură mai nobilă care este a noastră (a creștinilor) și care disprețuește eleganța și strălucirea discursurilor, nelipindu-se decât de lucrurile mântuirii și de frumusețea ideilor, ci și de cultura profană pe care mulți creștini rău inspirați o disprețuesc ca perfidă, primejdioasă și făcută să depărteze de Dumnezeu... Din această cultură noi luăm ce este folositor pentru vieață și pentru satisfacții; înlăturăm ce este primejdios... Noi am reținut din cultura profană ce este căutare și contemplare a adevărului. Am înlăturat ceeace duce la demoni, la eroare și la prăpastia ruinei. Dar chiar aceste erori ne pot sluji pentru evlavie, făcându-ne să înțelegem binele prin contrast cu răul... Prin urmare, nu se cuvine a condamna știința,

---

1. Preotul Ioan G. Coman, *Probleme de filosofie și literatură patristică*, București, Casa Școalelor, Tipografia Cărților Bisericești, 1944, p. 218.

2. Rev. W. R. Matthews dela Biserica Sf. Paul din Londra în *Problèmes de l'oecuménisme*, I (Cahiers pour le Protestantisme), Paris, Les éditions du Cerf, 1937, p. 60.

3. Sf. Grigorie de Nazianz, *Către versurile sale*, vv. 48—51, Migne, P. G., t. XXXVII, col. 1333 A.

pentrucă le place unora să o afirme. Cei ce susțin o asemenea părere trebue socotiți drept nepricepuți și ignoranți, cari ar vrea ca toată lumea să li se asemene, pentru ca să ascundă în fața comunității insuficiența lor personală și să scape de reproșul de incultură" [1]. Omilia Sfântului Vasile cel Mare adresată tinerilor studenți creștini pentru a-i sfătui asupra felului în care să citească și să se folosească de autorii profani, este un adevărat manifest al umanismului creștin [2]. Sf. Ioan Gură de Aur, severul moralist și purist doctrinar creștin, face loc culturii profane în anumite condiții [3]. In urma legii draconice și unice a lui Julian Apostatul prin care se interzicea creștinilor accesul la cultură, cei doi Apollinaire din Laodiceea — tatăl și fiul — au creștinat toate genurile literare profane: au scris o gramatică cu toate exemplele luate din producțiile creștine, au compus istoria sacră în 24 cântece, după modelul poemelor homerice, au alcătuit dialoguri din cuprinsul evangheliilor și al epistolelor neo-testamentare având ca model dialogurile platonice, au redactat poeme lirice, poeme dramatice și comedii, urmând, în aceasta, creațiilor lui Pindar, lui Euripid și lui Menandru [4]. Teodoret, Synesius, Ieronim și Augustin — pentru a nu pomeni decât corifei — reprezintă, prin operile lor scrise și prin vieața lor personală, același curent umanist alimentat din isvoarele cristaline și sfinte ale Parnasului și ale Taborului.

Acest robust umanism creștin a început să pălească și apoi să se estompeze încetul cu încetul în Biserica apuseană, unde încetase cunoștința limbei grecești și unde printr'o latinizare și înțepenire progresivă a doctrinei, nu mai era loc de aerisire cu ozon umanist din izvoare autentice elenice. E drept că subzista umanismul latin, dar acesta nu reprezenta vigoarea și mobilitatea

---

1. Sf. Grigorie de Nazianz, *Epitaf în cinstea Marelui Vasile, Episcop al Caesareei Cappadociei*, XI, Migne, P. G., XXXVI, col. 508 BCD—509 A; trad. S. Salaville, *De l'hellénisme au byzantinisme*—Essai de démarcation, in *Echos d'Orient*, 34-e année, No. 161, Janviers-Mars 1931, p. 36.

2. Sf. Vasile cel Mare, *Către tineri: Chipul de a folosi literatura elenă*, in Migne, P. G., XXX, col. 564 C—589 A; este și o ediție mai nouă a lui Fernand Boulenger, in *Collection des Universités de France*, Paris, Les Belles Lettres, 1935; S. Salaville, *op. cit.*, p. 37; Ioan G. Coman, *Miracolul clasic*, pp. 218—234.

3. S. Salaville, *op. cit.*, p. 42—43.

4. Idem, *op. cit.*, p. 47.

umanismului elen; era mai degrabă o copie şi o umbră a acestuia. Umanismul lui Toma d'Aquino şi al altor teologi catolici medievalişti la remorca acestuia cuprindea un elenism pus în sicriu, condamnat să suporte corsetul celui mai tiranic sistem. De aceea în Apus, şi în primul rând în Italia, impulsul şi începuturile adevăratului umanism, care acum se numeşte Renaştere sau neo-umanism, vor fi aduse de învăţaţi bizantini în continuă mişcare prin Europa şi aiurea graţie temperamentului lor de nesăţioşi curioşi şi mai ales graţie nenorocirii naţionale care se apropia: cutropirea cetăţii basileilor de către armatele otomane. Inainte ca oraşele italiene să dea umanişti de talia unui Marsilio Ficino, ca Franţa să producă pe un Guillaume Bude sau Olanda pe un Erasm, a fost nevoie ca Bizanţul insuşi să implânte umanismul, in deosebi la Florenţa şi Roma, prin reprezentanţi de seamă ca: Arghiropulos, Chrysoloras, George de Trapezunt, Besarion, Gemistos Plethon şi mulţi alţii. Sinodul ţinut la Ferarra şi apoi la Florenţa în 1439, în vederea unirii bisericilor ortodoxă şi catolică, sinod la care au luat parte şi delegaţi ai bisericii noastre moldovene ca protopopul Constantin, „locţiitor" al Mitropolitului, boerul Neagoe şi noul titular al mitropoliei Moldovei, grecul Damian, titular de Sebasta sau Sivas [1], a contribuit şi el considerabil la plămădirea şi apariţia noului umanism apusean. Poate că niciodată Cosimo de Medici n'ar fi intemeiat Academia platonică din Florenţa fără conferinţele şi elocinţa fermecătoare ale lui Georgios Gemistos Plethon, unul din spiritele cele mai geniale ale Renaşterii bizantine [2]. In orice caz, Renaşterea apuseană e fiica Renaşterii bizantine [3].

In Răsăritul ortodox, lucrul s'a intâmplat altfel. Aci umanismul sau elenismul creştin n'a fost întrerupt o clipă. Bizantinii îşi făceau din păstrarea, asimilarea şi rafinarea vechiului umanism clasic, nu numai o plăcere firească, ci şi o datorie naţională. Grecii creştini ai imperiului bizantin considerau literatura şi gân-

---

1. N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a Românilor,* Vălenii-de-Munte, Tipografia „Neamul Românesc", 1908, vol. I, pp. 76—77.

2. Marsilio Ficino, *Prefaţa* la trad. Enneadelor lui Plotin, Florenţa, 1492, la Migne, P. G., CLX, col. 799, nota 1.

3. Ioan Coman, *Plethon şi aurora platonismului în Renaşterea italiană,* Gândirea, anul XXII, no. 4, Aprilie 1943, p. 221 sqq.

direa creştină drept o continuare şi desăvârşire a vechii literaturi şi gândiri elene. Nimic mai firesc. Timp de două mii de ani, acelaş popor dă lumii două culturi de geniu: una profană şi una creştină. Acelaş duh etnic structurează aceste culturi: minte subţire, sentiment rafinat, pasiune pentru frumos, spirit universalist, proporţii ecumenice. Iată de ce dela marii Cappadocieni în sec. IV şi până în sec. XV, umanismul creştin e reprezentat, în imperiul bizantin, cu cel puţin câte o personalitate pe secol: Teodoret, Leonţie de Bizanţ, Ioan Damaschin, Teodor Studitul, Fotie, Psellos, Eustaţie al Tesalonicului, Pachymeres, Nichefor Gregoras, Nicolae Cabasila, Simeon al Tesalonicului, Bessarion, Ghenadie Scolarul [1]. Toţi vechii poeţi, prozatori şi Părinţi ai Bisericii sunt acum comentaţi, interpretaţi [2]. Krumbacher crede că umanismul bizantin apare deabia în sec. IX cu Fotie [3]. In realitate, cultura eleno-bizantină nu cunoaşte nicio sincopă propriu zisă a umanismului. E adevărat că umanismul a avut perioade mai pline sau mai palide, dar fluviul său a curs aproape neîntrerupt. Filosofi şi teologi ca Fotie, Psellos, Planudes, Moschopulos, Metochites, sunt de fapt pregătitorii umanismului european [4]. Autorii bizantini din epoca Paleologilor stau între evul mediu şi cel modern, între tradiţiile antichităţii în Orient şi Renaşterea acestei antichităţi în Occident. Deşi statul bizantin decadent merge spre lichidare, totuşi, producţiile spirituale de tot felul sunt foarte bogate. Ele ating toate domeniile: filosofie, retorică, gramatică, exegeză, istoriografie, poezie [5].

Umanismul bizantin este de esenţă ortodoxă. El are ca bază credinţa creştină în formă răsăriteană, ortodoxă, adică de supunere către Cel de sus, de religie a masselor anonime cu tradiţie de umilinţă şi înfrăţire [6]. Prin misionarii săi, Bizanţul a

---

1. S. Salaville, *op. cit.*, p. 62.

2. K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, zweite Auflage, München, C. H. Beck, 1897, p. 501.

3. Idem, *op. cit. loc. cit.*

4. Idem, *op. cit.*, p. 500.

5. Idem, *op. cit.*, p. 18.

6. P. P. Panaitescu, *„Perioada slavonă" la Români şi ruperea de cultura Apusului* (Extras din *Revista Fundaţiilor Regale*, no. 1, Ianuarie 1944), Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1944, pp. 140—141.

cucerit pentru credința sa popoarele slave, cărora le-a insuflat cultura sa de două ori milenară.

Până la venirea Slavilor, ortodoxia românească a vorbit latinește [1]. Dela contactul cu Slavii și până în sec. XVII ea a slujit la altare și a scris în limba slavonă. Manifestările ei generale în toate ramurile culturii religioase au făcut oarecum corp comun cu marea massă a culturii slave. Dar, repetăm, această cultură creștină slavă e de origină bizantină; deci și vechea cultură românească își trage obârșiile dela Bizanț. Cum însă ortodoxia noastră era înglobată în curentul slav, ea a împărtășit multă vreme ridicările și pogorămintele acestui curent.

Se poate vorbi de un umanism al ortodoxiei românești? Unii din vecinii noștri și chiar unii fii pripiți ai poporului nostru pretind că dacă noi n'am ajuns să beneficiem de luminile culturii decât așa de târziu, este, în primul rând, din cauza slavonismului și a ortodoxiei. Prin urmare haina slavonă a culturii noastre până acum circa 150 ani și ortodoxia au fost piedici grave în calea contactului cu cultura apusului. Un emerit învățat român a arătat însă de curând cât de fals este acest punct de vedere [2]. Slavonismul n'a împiedicat pe Poloni să dea pe un Copernic și nici ortodoxia nu s'a opus reformelor culturale ale lui Petru cel Mare [3]. Ortodoxia bizantină a creat opere de gândire, de literatură și de artă nemuritoare. Ortodoxia română este fiica ortodoxiei bizantine. Ea însă a crescut cu sora ei, ortodoxia slavă, într'un mediu geografic, social și economic, deosebit de acela al ortodoxiei bizantine și al catolicismului apusean. Succesivele dominații străine asupra Românilor exploatarea veniturilor principale de către Turci, lipsa unității politice, lipsa de liniște, autarhia noastră economică, lipsa de legături comerciale avansate cu alte popoare și tipul eminamente rural al vieții noastre sociale dealungul veacurilor sunt pricini serioase care ne-au ținut în urma culturii apusului [4]. Aceste „accidente" istorice și

1. Episcopul Nicolae Colan, *Biserica Neamului și unitatea limbii românești*. — Discurs de recepție la Academia Română (Academia Română — Discursuri de recepțiune, LXXXII), Buc., Imprimeria Națională, 1945, p. 15.

2. P. P. Panaitescu, *„Perioada slavonă"* . . . . , passim.

3. Idem, *op. cit.*, p. 130.

4. Idem, *op. cit.*, p. 131—136.

sociale nu pot pune concluzii asupra esenții și virtualităților noastre spirituale. Când Românul se găsește în situații favorabile desvoltării puterilor sale sufletești, el e o podoabă a culturii umane. Primul și cel mai mare umanist al Ungurilor în sec. XVI este un Român: Nicolae Olahul, adică Valahul-Românul, alături de Bihoreanul Mihail Valachus, cari, aflați în mediu de intensă cultură apuseană, au atins performanțe cu care se pot onora cele mai înaintate popoare [1]. Dimitrie Cantemir a trebuit să meargă la curtea de învățați a lui Petru cel Mare ca să poată scrie *Istoria imperiului otoman* și *Descrierea Moldovei*, cerută de mediul de acolo, Petru Movilă a fost creatorul Academiei ortodoxe dela Chiev, iar Nicolae Milescu a ajuns geograf, pentrucă a avut prilejul să meargă în China și să găsească oameni cari să se intereseze de rezultatul acestei călătorii [2]. S'a zis că noi, Românii, suntem un popor „iubitor de forme plastice, nu de abstracțiuni" [3]. Dar preferința noastră pentru formelele plastice nu înseamnă incapacitate pentru abstracțiuni. Contribuțiile serioase ale științei românești la patrimoniul culturii universale răstoarnă o asemenea supoziție.

Până în sec. al XVI-lea și mai ales al XVII-lea, când apar la noi primele semne ale unui umanism clasic, ortodoxia românească a mers mână în mână cu cea slavonă; dar ea n'a uitat o clipă că, asemenea surorii ei slave, ea e fiica Bizanțului. Trăită și practicată de un popor de țărani, oameni simpli, fără pregătirea de a înțelege și a aprecia marile creații ale umanismului, această ortodoxie n'a arborat mari ambițiuni speculative sau artistice. Cultura bizantină n'a transmis acestor popoare de săteni cari erau Slavii și Românii decât un umanism popular, pe măsura stadiului credincioșilor. Pe strămoșii noștri nu-i interesa filosofia creștină începând cu genialele creații patristice și isprăvind cu subtilii comentatori din perioada Comnenilor și din aceea a Paleologilor; pe ei îi interesau predicile populare ale călugărilor. Nu simțeau atracție pentru istoria bizantină-gen Tucidide, dar le plăceau cronicele anecdotice, scrise de călugări, le plăceau viețile sfinților,

---

1. St. Bezdechi, *Nicolaus Olahus* — Primul umanist de origine română, Editura Ram, Aninoasa-Gorj, 1939.

2. P. P. Panaitescu, *„Perioada slavonă"* . . . pp. 130—131.

3. Idem, *op. cit.*, p. 137.

asceților și mucenicilor, literatura credințelor populare, cântecele în cinstea Fecioarei și multe alte elemente de acest fel. In locul cărților — care erau adevărate obiecte de cult pentru umaniști — ei aveau pictura bisericească, răspândită cu atâta profuziune pe pereții locașurilor de închinare [1]. Intr'un cuvânt, cultura română ortodoxă este, ca și cea slavă, o cultură bizantină populară, mai exact, „o cultură bisericească de origină bizantină răsăriteană, adaptată unor popoare agricole patriarhale" [2]. Nota esențială a acestei culturi era legătura sufletească dela om la om, comunitarismul social printr'o evoluție puțin desvoltată, dar capabilă de o mare solidaritate prin ortodoxie. Era o cultură religioasă, cu imagini concrete, cu literatură populară, în contrast direct cu cultura apusului, orășenească și abstractă. E o simplă întâmplare că această cultură a fost exprimată în limba slavonă. Chiar după sec. XVII, ea a continuat cu același conținut și in același spirit in limba română [3]. Această cultură a durat nouă veacuri.

Nivelul acestei culturi poate fi, evident, criticat dintr'un punct de vedere sau altul. Dar acesta este adevărul istoric, de care nu trebue să ne fie rușine. Și, totuși, acest așa de modest în aparență umanism popular al ortodoxiei românești are meritele lui. El a fost cadrul spiritual al neamului românesc de-a-lungul evoluției sale până în pragul epocii moderne și contemporane. El a creat o omogenitate de simțiri între rândurile populare, toate cam pe aceeași treaptă și împărțind aceeași credință vie, ortodoxă. Acest umanism a făcut comuniunea Românilor din Ardeal, Muntenia și Moldova. Cu caracterul său popular, el a evitat de a crea mai târziu neînțelegeri între fiii drept credincioși ai țării. Sentimentul ortodox a fost acela care a generat lupta pentru creștinătate împotriva păgânilor, dârzenia ostașilor și cumințenia sătenilor. El a făurit ideea solidarității creștine în afară, frățietatea și pacea desăvârșită înlăuntru [4].

Inainte de a apărea în creații literare sau in imitații literare mai înalte, umanismul ortodox român răsare, ca expresie a neîntreruptului umanism bizantin, intâi in literatura populară și in

---

1. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 141.
2. Idem, *op. cit.*, p. 142.
3. Idem, *op. cit.*, p. 142.
4. Idem, *op. cit.*, p. 143.

iconografia bisericească, prin acea sinteză eleno-creştină care îmbină sibilele şi vechii filosofi eleni cu sfinţii şi sfintele calendarului nostru. In *Cronicele* noastre vechi, în *Legenda Sfintei Cruci*, în *Cheia înţelesului*[1], apoi în picturile murale de obiceiu exterioare ale unora din bisericile Bucovinei, ca cele dela Voroneţ, Vatra Moldoviţei, Suceviţa, Humorul, Sf. Gheorghe — Suceava, Cetăţuia — Iaşi[2], sau ca la biserica „Toţi Sfinţii" din Bucureşti ori ca la biserica din Căineni-Argeş, în fine, ca la biserica paraclisului episcopiei din Râmnic[3], se află pomenite sau pictate nume ori chipuri de sibile, filosofi greci, înţelepţi iudei şi orientali. Sibilele sunt când zece, când douăsprezece. Ele se numesc: persica, libica, delphica, himeria, samia, cumaea, hellespontica, frighia, evropica, tiburtina, la care se adaugă uneori: erytreica şi agrippa[4]. Ca slujitoare la altarele păgâneşti, ele sunt „vrăjalniţe"[5]. Dar în tovărăşia sfinţilor, ele apar ca proorociţe care au profeţit despre naşterea Mântuitorului şi despre Maica Preacurata. Aceste sibile sunt puternic un reflex al umanismului grec în ortodoxia românească. Sibila apare, în iconografia noastră, ca o împărăteas bizantină: „este înaltă, îmbrăcată în costume sfinte, aurite şi viu colorate. Coroana de împărăteasă îi încunună capul; o figură care sugerează imediat o vieaţă sănătoasă şi îmbelşugată: nimic din increţiturile sau din umilinţa caracteristică altor sfinţi"[6]. Spătarul Nicolae Milescu a scris un studiu în ruseşte despre sibile, iar Mitropolitul Dosoftei a scris şi el unul[7]. Mitropolitul Varlaam s'a îngrijit de traducerea în româneşte a operei *Cheia înţelesului* a lui Ioanichie Galeatovschi, operă în care e vorba de

---

1. Tudor Pamfile, *Sibile şi filosofi în literatura şi iconografia românească*, Bârlad, Tipografia şi legătoria de cărţi I. C. Lupaşcu, 1916, pp. 10—12.

2. Vasile Grecu, *Darstellungen altheidnischer Denker und Schriftsteller in der Kirchenmalerei des Morgenlandes*, in Académie Roumaine, *Bulletin de la Section historique*, tome XI — Congrès de Byzantinologie de Bucarest — Memoires, Bucarest, Cultura Naţională, 1224, pp. 4—25.

3. Dan I. Simonescu. *Sibilele în literatura românească*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1928, pp. 16—17.

4. Idem, *op. cit.*, p. 16.

5. T. Pamfile, *op. cit.*, pp. 11—12.

6. Dan I. Simionescu, *op. cit.*, p. 18.

7. Idem, *op. cit.*, p. 20.

profețiile sibilelor referitoare la Hristos [1]. Pe pictura bisericii dela Sucevița, sibilele se văd alături de Iesei culcat jos, din care iese împletirea de ramuri verzi, în cari se cuprind cei din neamul lui David până la Mântuitorul [2]. In *Legenda Sfintei Cruci*, sibila e prezentată chiar ca fiica proorocului David. Dacă sibilele au rol de prevestitoare ale venirii Mântuitorului, filosofii prezenți in iconografia ortodoxă și creștină în general simbolizează pregătirea spirituală a lumii păgâne pentru primirea evangheliei. Unii dintre acești „filosofi" au fost realmente filosofi, așa cum îi numesc și inscripțiile picturale: Homer [3], Solon, Anaximandru, Pitagora, Socrat, Platon, Aristotel, Tales, Stoicii, Porfiriu; dar alții sunt numai poeți ca: Sofocle și Fokilide, iar alții sunt istorici ori oameni de litere, ca: Tucidide și Plutarh. Uneori printre ei figurează și cei trei magi, ca în pictura exterioară a Paraclisului Episcopiei Râmnicului. Lipsa de cultură temeinică a unora dintre pictorii acestor filosofi a dus la schilodirea multor nume de înțelepți vechi fixați in fresce. Intre cele 19 chipuri de filosofi și sibile care apar in pictura exterioară a bisericii „Toți Sfinții" din București, este un filosof *Ermis*. Un filosof cu acest nume nu cunoaște antichitatea păgână. Să fie oare vorba despre Hermias, filosoful creștin din sec. II, cel care ia în derâdere contradicțiile și insuficiențele sistemelor filosofice profane? Pe Paraclisul Episcopiei Râmnicului stau scrise numele lui *Istoio* filosoful și al lui *Achilin* filosoful. Cel dintâi e, desigur, desfigurat, cel de al doilea e necunoscut. Un număr de înțelepți iudei ca Filon și Iosef, sau orientali ca Astakoe, Goliud, Thgilid, Imid, Wason, Ason, Udin. Selym, Siman, Zmowagl și Saul, se găsesc pictați in deosebi pe pereții bisericilor moldovene. Numele lor sunt precedate de adjectivul „elin". Acest adjectiv n'are, desigur, aci, decât înțelesul de „păgân" [4]. Uneori acești filosofi sunt pictați aparte, alteori sunt amestecați cu sibile, iar câteodată personagiile profane sunt incadrate printre prooroci și sfinți. E semnificativ că atât sibilele cât și filosofii sunt pictați de cele mai multe ori nu înăuntrul, ci in afara bisericii, pe zidurile exterioare. Lucrul nu e intâmplător. Sibilele și filosofii

1. T. Pamfile, *op. cit.*, p. 12.
2. Idem, *op. cit.*, p. 13.
3. Marele poet este pentru arta bisericească în primul rând un „filosof"; evident un filosof emperic
4. Vasile Grecu, *op. cit.*, p. 26

reprezintă încercările spiritualităţii păgâne de a duce lumea în împărăţia mântuirii, care e Biserica. Aceste încercări au reuşit mai mult sau mai puţin în misiunea lor. In orice caz, ele fac parte — deşi modest — din economia mântuirii. Iată de ce ele intră, aşa de armonios, în sinteza umanismului creştin [1].

Umanismul ortodoxiei româneşti începe cu timpul să se manifeste prin cultura însăşi pe care şi-o asimilează un număr de membri ai clerului superior, unii dintre boeri sau dregători şi chiar unii dintre domni. Umanismul popular exprimat prin iconografie şi prin literatura populară începe să se ridice la trepte din ce în ce mai înalte, sub influenţa mai mult sau mai puţin directă întâi a Renaşterii bizantine prin Marea Şcoală dela Constantinopol, continuatoarea vestitei Universităţi bizantine, şi în al doilea rând prin influenţa Academiei lui Petru Movilă din Chiev, Academie umanistă creată de Renaşterea apuseană sub influenţa Poloniei. In amândouă aceste şcoli, în afară de teologie se studia limba latină şi artele liberale, iar la Constantinopol se introduse curând şi studiul ştiinţelor: matematica, medicina, geografia. „Profesorii şcoalei din Constantinopol studiaseră la Padova in Italia, iar cei dela Academia din Chiev, în colegiile iezuite polone" [2]. Amândouă aceste şcoli au apărut ca reacţii ale ortodoxiei împotriva propagandei calvine şi împotriva propagandei catolice. Dar caracterul confesional, acut la început, cedă pentru a face loc preocupărilor eminamente umaniste. Fie prin înfiinţare de şcoli greceşti şi rutene în Principate, ca filiale ale celor două Academii [3], fie prin vizitele aproape neîntrerupte pe care episcopii slavi şi patriarhii greci le făceau ţărilor noastre în secolele XVI şi XVII [4] şi desigur şi mai târziu, reprezentanţii ortodoxiei ro-

---

1. Pentru frumuseţea şi eleganţa chipurilor filosofilor şi sibilelor în iconografia noastră a se vedea fotografiile unora din ei la Vasile Grecu, *Filosofi păgâni şi Sibile în vechea noastră pictură bisericească*. Extras din „Artă şi Tehnică grafică", Buletinul Imprimeriilor Statului, Caetul 10, Bucureşti 1940, pp. 1—13.

2. P. P. Panaitescu, *Patriarhul Dositei al Ierusalimului şi Mitropolitul Dosoftei al Moldovei* — Cu prilejul unei scrisori inedite — Extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXIV (1946), no. 1—3, p. 4.

3. P. P. Panaitescu, *Nicolas Spathar Milescu* (1636—1708). Extrait des Mélanges de l'Ecole Roumaine en France, 1925, I-ère partie, Paris. Gamber, 1925, p. 37.

4. Diacon Dr. N. M. Popescu, *Patriarhii Ţarigradului prin Ţările Româneşti*, veacul XVI, Bucureşti, Carol Göbl, 1914.

mânești au prins a se informa și a se forma. Numim reprezentanți ai ortodoxiei românești nu numai pe membrii clerului, ci și pe o seamă de boeri sau domnitori cari au ținut să lucreze ori să vorbească în numele acestei ortodoxii. Singurul mijloc de manifestare a culturii în veacurile XVI, XVII și XVIII fiind Biserica, e dela sine înțeles că spiritul tuturor oamenilor Renașterii noastre respira prin Biserică. Fenomen de altfel curent în primul rând în Bizanț [1].

In opera sa: *Descriptio Moldaviae*, Dimitrie Cantemir prezintă pe episcopii moldoveni ca „rudes quidem litteris, sed spiritu instructissimi", necărturari, însă foarte învățați în ale duhului" [2]. Mânăstirile moldovene trăesc după regulele Sf. Vasile cel Mare. Observația lui Dimitrie Cantemir corespunde uimitor observației istoricilor greci Strabon și Casiodor-Jordanis despre marii preoți ai Geților [3]. Invățătura în ale duhului la episcopii ortodoxi ai Moldovei reflectează vestita înțelepciune a episcopilor zalmoxeeni ai Geților. Ierarhii moldoveni din vremea lui Cantemir n'aveau o formație științifică și literară pe măsura altora, dar priceperea lor suverană în conducerea spirituală a poporului combinată cu respectul pravilei Sfântului Vasile — unul din cei mai mari umaniști creștini — făcea din ei personalități de frunte nu numai în Biserică, dar și în trebile statului. Pe câți dintre ei nu-i trimiteau voevozii conducători de ambasade în străinătate? Caracterizarea lui Dimitrie Cantemir nu privește decât pe episcopii moldoveni și e discutabil dacă învățatul domn, care-și scrie tratatul despre Moldova în Rusia, cunoștea chiar pe toți episcopii țării sale. El nu cunoaște clerul muntean și pe cel ardelean. Desigur că nu vor fi fost mari deosebiri, totuși, pe ici pe colo se vor fi găsit, printre episcopi sau chiar printre preoți, câte unul mai ridicat, care să se fi impus printr'o cultură aleasă sau prin convingerea puternică despre avantagiile și distincția spirituală conferite de această cultură. Un exemplu tipic în această privință — și încă din sec. XVI — ni-l dă diaconul muntean

---

1. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 36—37.

2. Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, Pars tertia, *De statu ecclesiastico et litterario Moldaviae*, București, 1872, caput II, p. 144.

3. Jean Coman, *Decenee*, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1943, passim.

Coresi din Târgovişte, care face frumoase acte de cultură in Ardeal, la Braşov.

Se pare că una din cele mai vechi inrâuriri ale umanismului lui Horaţiu e aceea din epilogul Octoihului românesc, transcris de diacul Oprea la Braşov în 1570 [1]. Autorul acestui epilog ştia, desigur, bine latineşte. El precedează cu o sută de ani ecoul horaţian în „Viaţa lumii" a lui Miron Costin [2]. E curios că Dimitrie Cantemir nu pomeneşte nimic despre Mitropoliţii Varlaam şi Dosoftei. Varlaam cunoştea limbile: greacă, slavonă şi latină [3]. El organizează şi ia parte activă la sinodul dela Iaşi din 1642, eveniment cu răsunet ecumenic [4]. Numele lui se impusese cu aşa prestigiu in cercurile de cultură ale timpului, încât a figurat şi pe lista candidaţilor la scaunul patriarhal vacant in 1639 [5]. El e acela care in întâlnirea ce a avut cu Petru Movilă la Chiev în 1629, pune la cale înfiinţarea colegiului umanist dela Iaşi. Mitropolitul Dosoftei avea o cultură superioară aceleia a Mitropolitului Varlaam. Ştia greceşte, latineşte, slavoneşte, poloneşte. Cunoştinţele sau mai exact fragmente din cunoştinţele sale umaniste pot fi înregistrate din însemnările marginale făcute de el intr'o carte latinească de *Istorie universală*, publicată la Colonia în 1544 şi cuprinzând 1042 pagini in folio [6]. Pe marginea textului acestei cărţi unde e vorba de sibile, el scrie numele tuturor sibilelor. Lângă titlul marginal: Matij Scaevolae

---

1. N. Sulică, *Clasicismul greco-roman şi literatura noastră*, Târgul-Mureş, 1930.

2. Nicolae Laslo, *Horaţiu în literatura română* (Extras din revista „Gând românesc", no. 11, 12, 1935), Cluj, Tipografia Cartea Românească, 1935, p. 3.

3. Florea Mureşanu, *Cazania lui Varlaam*, 1643—1942, Prezentare in imagini, Editor Prof. Dr. Emil Haţieganu, Kolozsvar (Cluj), 1944, p. 4.

4. Idem, *op. cit.*, p. 17.

5. Florea Mureşeanu, *op. cit.*, p. 16.

6. *Istoria universală dela începutul lumii până la 1500, scrisă de Ioan Neukler dela Tübingen şi continuată până la 1514 de Nicolae Basileius şi de alţii până la 1544.* Cartea a aparţinut întâi Mitropolitului Dosoftei, doctorului Iacov Pilariu şi apoi stolnicului Constantin Cantacuzino. A se vedea: I. Bianu, *Insemnări autografe scrise într'o carte veche de Dosofteiu Mitropolitul Moldovei* (1663—1686) adunate de . . . (*Analele Academiei Române*, Secţia Literară, tom. XXXVI, Seria II, Mem. 3) Bucureşti, 1915, Extras, pp. 1—2; G. Crăciun, *Biblioteci şi cititori români*, in *Omagiu I. P. S. Mitropolit Nicolae Bălan*, Sibiu, 1940, p. 360 sq.

fortitudo, scrie: Moghila Vodă. Pe marginea textului unde se vorbește de Sf. Vasile, el scrie că mânca pâine de orz. Subliniază rândurile din text unde se face etimologia cuvântului *Pannonia* dela *panis*. In dreptul textului unde se vorbește despre Geți, notează marginal: „Rumânii sunt Gheții. Iaste nume românesc: Ghețu". Un biet, o biată, în loc de *ghet* și *ghiată*. In textul unde e vorba de purcederea Duhului Sfânt și dela Fiul, Dosoftei subliniază cuvântul *ac* (și) și scrie pe margine cuvântul *per*. Cunoaște istoria Comnenilor și a Moldovei [1]. Dosoftei scrie glosele sale în limbile latină, greacă, polonă și română [2]. Mitropolitul Ștefan al Munteniei citează in predoslovia *Chiriacodromionului* dela București (1732) pe filosoful Sinesiu [3], care a ajuns mai pe urmă episcop creștin la Cyrene. Damaschin, episcop de Buzău pe la 1702, știa latinește [4]. Chesarie de Râmnic știa grecește, latinește, rusește și franțuzește. Era cititor asiduu al literaturilor greacă și franceză [5]. Era un om foarte învățat, așa cum se vede din prefețele Mineelor sale [6]. El discută în aceste prefețe tot felul de probleme de cultură teologică și umanistă. Il preocupă în deosebi numele lunilor anului, pentru care sunt făcute Mineele, nume pe care le explică fie in legătură cu numele împăraților romani, fie făcându-le etimologii care nu toate sunt fanteziste. Elemente de istorie antică, greacă și latină, nume de istorici, mitologie și antichități abundă. In Mineiul pe Noembrie vorbește despre Dachi și Gheți. Despre origina neamului românesc scrie: „Aflu liniia neamului rumânesc din vechiu trăgându-se din slăvit neam al Romanilor... a căror slavă au strălucit împreună, unde și-a întins și soarele razele" [7]. In Mineiul de Aprilie se menționează „istoria cea impistrată a lui Elian", iar în cel pe Mai constată: „Să vedea și la alte cuvinte în limba

---

1. I. Bianu, *op. cit.*, pp. 4—6.
2. Idem, *op. cit.*, p. 7.
3. Florea Mureșanu, *op. cit.*, p. 144.
4. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, II, Dela 1688 la 1780, ediția II-a revăzută și larg întregită, București, Pavel Suru, 1926, p. 464.
5. Idem, *op. cit.*, pp. 584—585.
6. Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tomul II, 1716—1808, Ediținnea Academiei Române, București, Atelierele Socec, 1910, pp. 215—243.
7. N. Iorga, *op. cit.*, pp. 588—589.

noastră rumânească, ce să trage din cea latinească" [1]. Episcopul Filaret, urmaşul lui Chesarie, continuă cu vrednicie preocupările culturale ale înaintaşului său [2]. Se pare că din aceste cercuri superioare culturale ale Râmnicului a ieşit în sec. XVIII redactarea unui manuscris care combate cu o rară competenţă şi metodă temeiurile unirii unei părţi a Bisericii din Ardeal cu Roma [3]. Acest manuscris revelează variate şi interesante cunoştinţi despre umanismul clasic şi cel creştin atât la preoţii ortodoxi, cât şi la cei uniţi, ambele categorii aparţinând neamului românesc. Arhimandritul Vartolomei Măzăreanu a fost, în a doua jumătate a sec. XVIII, un om cu multă ştiinţă de carte şi a ajuns chiar inspector general (îndreptător) al tuturor şcolilor din Moldova, la 1775 [4]. El a tradus opere nu numai din slavoneşte şi ruseşte, ci şi din greceşte: *Fabulele lui Esop*, *Apoftegme* şi altele [5]. Episcopii ardeleni au şi ei serioase cunoştinţi de umanism, în care uneori sunt chiar superiori celor din Principate, mai ales începând din veacul al XVIII, când, în urma unirii, mulţi clerici români iau drumul Romei unde fac studii nu numai de teologie ci şi de clasicism. Notăm, printre altele, traducerea lui Samuil Micu din Lucian: *Istorie adevărată de Lucian Samosateanul* [6]. Dar el tradusese serios şi din Părinţii Bisericii. Exemplele de ierarhi ortodoxi cu cunoştinţi de umanism grec sau umanism latin se pot înmulţi. Nu avem pretenţia să exhauriem problema.

Cunoştinţele umaniste grefate pe substanţă ortodoxă ale unor dregători români sunt superioare celor ale clericilor. Lucrul se explică prin educaţia aleasă umanistă pe care aceştia au primit-o în tinereţe la şcoli vestite peste hotare,

---

1. N. Iorga, *op. cit.*, p. 590.

2. A se vedea interesantele prefeţe la Mineele traduse de el: Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, *op. cit.*, pp. 254—267.

3. Preot Dr. Teodor Bodogae, *Despre cunostintele teologice ale preotilor români de acum 200 de ani* — Semnificaţia unui manuscris — Seria teologică, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1944.

4. N. Iorga, *op. cit.*, p. 598.

5. N. Iorga, *op. cit.*, pp. 600—601; Idem, *Istoria Bisericii românești*... vol. II, Valenii de Munte 1909, p. 165.

6. Nicolae Laslo, *Samuil Micu, traducător din Lucian* — Extras din revista „*Gând Românesc*", no. 5—7, 1937, Cluj, Tipografia Cartea Românească, 1937, p. 1.

prin desele și uneori lungile lor călătorii in străinătate și in fin prin crearea de legături culturale internaționale. Nicolae Milescu, Constantin Duca, Dimitrie Cantemir și Mavrocordații sunt elevii „Marei Școli" a Patriarhiei din Constantinopole [1]; Miron Costin este elevul școlilor umaniste din Polonia; Udriște Năsturel este probabil ucenicul Chievului; Stolnicul Constantin Cantacuzino este școlarul Universității din Padova. Clericii noștri din cele trei veacuri: XVI, XVII, XVIII, n'au avut norocul acestora, sau când, totuși, s'a intâmplat câteodată, cum a fost cazul cu Petru Movilă, zestrea de cultură adunată in asemenea împrejurări a servit mai mult acelora in mijlocul cărora cel in cauză a preferat să rămână. Cunoașterea temeinică a limbilor greacă și latină făcea din dregătorii noștri ortodoxi uneori adevărați mentori umaniști în mediul unde se aflau; este cazul lui Nicolae Milescu și al lui Dimitrie Cantemir în Rusia; este cazul lui Udriște Năsturel și al Stolnicului Cantacuzino in propria lor țară. Spătarul Milescu care vorbea grecește, latinește, slavonește, turcește și italienește a fost recomandat filosofului german Leibnitz ca „un om de spirit" [2].

Această tincturare cu umanism superior a reprezentanților ortodoxiei românești s'a făcut în bună parte sub influența conflictului dintre Renașterea bizantină și cea apuseană. Umaniștii greci acuzau pe cei slavi de catolicism, iar cei slavi învinuiau pe greci de calvinsim [3]. Adevărul e că școala greacă, mai ales prin Patriarhul Dositei al Ierusalimului, își disputa întâetatea cu școala și limba latină, ca expresii ale umanismului apusean, pentru a determina ortodoxia slavă să se hotărască în favoarea Bizanțului. Dositei scrie lui Petru cel Mare: „Limba greacă este adevărata interpretă a rațiunii și a înțelepciunii sufletești; numai grație ei pricepem deplin sensul ce-l închid in sine cărțile sfinte, Noul și Vechiul Testament, cari, în ce privește pe cel din urmă, atât textul ebraic cât și celelalte traduceri nu ne dau putința să-l pricepem deplin, ci numai Septuaginta ne dă această posibilitate... In limba latină sunt multe erese și fărădelegi și cărțile

1. P. P. Panaitescu, *Nicolas Spathar Milescu*, p. 36.

2. Idem, *op. cit.*, p. 39.

3. Idem, *Patriarhul Dositei al Ierusalimului și Mitropolitul Dosoftei al Moldovei*, p. 4.

latine sunt pline de lunecuş şi de ispite" [1]. Cu tot acest apel persuasiv, ţarul s'a hotărît pentru curentul apusean. La noi în ţară aceeaşi dispută pentru întâetate între Greci şi Slavi la curtea lui Matei Basarab, la 1650, ne e descrisă de călugărul rus Arsenie Suhanov. Teologi îngâmfaţi ca Blassios, Meletie Syrigul şi Ligarides discutau aprins la masa Mitropolitului Ştefan cu ruşii Arsenie şi Grigorie, protopopul Chievului, folosindu-se şi de cuvântările sfântului Ioan Gură-de-Aur. Ei subestimau cu multă nedreptate pe teologii slavi [2]. Deşi ortodoxă, *Mărturisirea* lui Petru Movilă [3], a fost scrisă în latineşte, adică pe linia umanistă a şcolii din Chiev [4]. Petru Movilă se opuse la condamnarea expresă a lui Ciril Lucaris, iar sinodalii isprăviră prin a nu se înţelege în soborul dela Iaşi, pentrucă Grecii nu înţelegeau să înveţe teologie dela Ruşi [5]. Acelaşi conflict surd între cele două curente izbucneşte şi în privinţa conducerii colegiului umanist dela Iaşi: după moartea lui Vasile Lupu, profesorii ruteni dela acest colegiu sunt alungaţi şi înlocuiţi cu greci [6].

Ce fapte de cultură vrednice de luat în seamă lasă în urma lui umanismul ortodoxiei româneşti în cele trei veacuri în care s'a putut manifesta? Nouă ne-au lipsit oameni de performanţe deosebite cu rădăcinile spirituale adânc înfipte în trecutul unei culturi clasice care să ştie aprecia umanismul după dreapta lui valoare şi să ralieze pe umanişti. Totuşi potrivit cu împrejurările şi cu posibilităţile noastre de asimilare, dar şi de elaborare de atunci, s'au aflat vreo câţiva voevozi cari să-şi dea seama de spiritul nou al vremii şi cari au încercat, ajutaţi de preţioşi colaboratori, să realizeze ceva.

---

1. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 9.

2. Idem, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principautés roumaines*, Extrait des *„Mélanges de l'Ecole Roumaine en France"*, V. 1926, Paris, J. Gamber, 1926, pp. 38—40.

3. O bună ediţie grecească a *Mărturisirii ortodoxe* la noi e aceea a Preotului Niculae M. Popescu şi Diac. Gh. I. Moisescu, tipărită cu cheltuiala Mitropoliei Bucovinei, Bucureşti, 1942. Nu înţelegem de ce savanţii editori nu s'au ostenit să ne dea şi o traducere la zi în limba noastră. Traducerea de Buzău din 1691 nu mai corespunde exigenţelor unei lucrări ştiinţifice moderne.

4. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila*..., p. 71.

5. Idem, *op. cit.*, pp. 68—74.

6. Idem, *op. cit.*, pp. 74—75.

Primul nostru voevod care intueşte frumuseţea umanismului creştin este Neagoe Basarab. El e influenţat nu atât de umanismul apusean, cât de cel bizantin. Spiritul său e oriental spre Bizanţ. Biserica ridicată de el la Curtea de Argeş e una din acele podoabe artistice care poate înfrunta comparaţia cu orice operă similară a Renaşterii apusene. Autorul *Vieţii Sfântului Nifon* declară că biserica lui Neagoe e mai frumoasă decât templul lui Solomon din Sion şi decât Sfânta Sofie a lui Iustinian [1]. La sfinţirea acestei biserici, în August 1517, afară de clerul român şi de „toată această ţară a noastră", luară parte şi Patriarhul Ţarigradului, Teolipt, însoţit de patru mitropoliţi şi de Gavriil Protul întovărăşit de mulţi egumeni [2]. Trimiţând să i se aducă moaştele părintelui său sufletesc, Nifon, Neagoe e prezentat ca arzând de aceeaşi dorinţă să ducă pe umerii săi aceste moaşte, cum ardea David să ridice pe umeri chivotul Legii [3]. E comparat apoi cu Teodosie II. împăratul Bizanţului: „Precum acela (Teodosie) pentru maică-sa, Eudoxia, a adus dela Cucusos sfintele moaşte ale lui Hrisostom cu cinste, aşa şi în veci amintitul Neagoe a făcut cu noul Hrisostom şi dumnezeescul Nifon" [4]. Pentru a onora cum se cuvine moaştele sfântului Nifon, Neagoe le face un coşciug de argint aurit cu cinci turle. Strălucirea şi frumuseţea acestui sicriu au provocat din partea lui Maximos Trivolis două epigrame cu alură homerică. Neagoe e numit θεῖος—divinul, şi e prezentat ca marele şef al războinicilor din Mysia [5]. Dacă la aceste isprăvi ale domnului muntean adăogăm acea perlă care sunt *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, [6] învăţături pline de

1. *Viaţa Sfântului Nifon* — O redacţiune grecească inedită —, editată, tradusă şi însoţită cu o introducere de Vasile Grecu — *Institutul de Istorie Naţională* — Bucureşti, 1944, p. 163, r. 13—15.

2. Diaconul Dr. Nicolae M. Popescu, *Nifon II Patriarhul Constantinopolului* (Academia Română — *Analele A. R.* tom XXXVI, Mem. secţ. ist., no. 19). Bucureşti, Socec şi Sfetea, 1914, p. 20.

3. *Viaţa Sfântului Nifon*, p. 140.

4. *Ibidem*, p. 142, trad. V. Grecu.

5. Epigramele la Diac. Dr. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, pp. 61—62, n. 2.

6. *Învăţăturile lui Neagoe Basarab, Domnul Ţării Româneşti* (1512—1521) — Versiunea grecească editată şi însoţită de o introducere şi traducere în româneşte de Vasile Grecu (Academia Română — *Studii şi cercetări*

o rară înțelepciune adunată din Sf. Scriptură, din Sfinții Părinți și din izvoare profane, avem o imagine aproape completă a primului domn român cu preocupări de frumos umanism creștin.

In același veac al XVI-lea, Moldova cunoaște începuturile unui învățământ umanist, grație lui Iacob Heraclid Despotul, sau Despot Vodă, care înființa la Cotnari, lângă Iași, în 1561, o „Universitate latină", mai exact o Academie luterană [1]. Înzestrat cu o frumoasă cultură umanistă apuseană și influențat de unii oameni ai Reformei, Despod Vodă vru să dea domniei sale și țării pe care o stăpânea un lustru de occidentalism, așa cum văzuse el în părțile pe unde colindase: la Roma, la Monpellier, la Rostock. El înzestră Academia dela Cotnari cu o bogată bibliotecă și cu material didactic și-i aduse o seamă de profesori străini printre cari strălucea Iacob Sommer, căruia îi încredință conducerea noului așezământ. Cursurile se făceau în limba latină, iar elevii, recrutați din toate părțile țării, erau întreținuți cu cheltuiala domnitorului [2]. Această Academie, care se pare că urmărea și formarea conștiinței unității latine a tuturor țărilor românești, despărțite pe atunci, n'a avut succesul dorit de fondator, întâi pentrucă era o școală eminamente confesională, care urmărea aducerea ortodoxilor autohtoni în albia Reformei și al doilea pentrucă suprimarea fulgerătoare a domnitorului a pus capăt definitiv și înjghebării lui academice. Despot întemeease o bibliotecă profană-umanistă la Suceava pentru cultivarea dregătorilor, a clerului și a poporului. Un mare Logofăt al lui Despot Vodă, cunoscutul Luca Stroici, făcuse serioase studii în Germania și poseda o mare bibliotecă personală. El cunoștea o seamă de limbi străine ca: greaca, latina, italiana, germana, polona și sârba [3].

Un alt domn care merită a fi incrustat în galeria protectorilor de umanism este Vasile Lupu. Acest domn n'ar fi însemnat însă mare lucru din punctul de vedere care ne intere-

---

LX), București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1942.

1. Prof. Univ. Dr. S. Reli, *3 capitole de sinteză din istoria bisericii române* — 3. Inceputurile școalei românești de teologie, în *Altarul Banatului*, Anul III, no. 11—12, Noemvrie-Decembrie 1946, p. 267.

2. Idem, *op. cit., loc. cit.*,

3. Idem, *op. cit.*, pp. 268—269.

sează aci, dacă n'ar fi avut norocul să lucreze sub luminile şi călăuzirea spirituală a unuia dintre cei mai mari umanişti români ai sec. XVII, poate cel mai mare. Am numit de Petru Movilă, mitropolitul Chievului. Român de origină şi fiu de domn, Petru Movilă a jucat în Polonia şi in Rusia, prin geniul său organizator şi cultural, rolul pe care Nicolae Olahus l-a jucat în Ungaria cu un secol înainte. Mitropolitul Chievului era un mare iubitor de cultură. El zice textual: „Ştiinţa este ca arta lui Arhimede care reuşeşte să respingă atacurile Romanilor" [1]. El susţinea că numai introducerea umanismului occidental in Biserica ortodoxă ar pune această Biserică pe picior de egalitate cu celelalte Biserici creştine. Nu era, zicea el, o apropriere de catolicism, ci un împrumut de arme pentru a-i putea rezista. Petru Movilă se bucura de un prestigiu imens atât între ai săi cât şi peste hotare. Era considerat ca descinzând din Mucius Scaevola [2]. Era desigur o aluzie la origina lui românească.

Meritul extraordinar al lui Petru Movilă este crearea Academiei ortodoxe la Chiev, prima de acest fel in lumea slavă. Această Academie, deşi cu bază religioasă, era, de fapt, un colegiu de umanism latin. Era o imitaţie după universităţile occidentale ale sec. XVI. Studiul de bază îl forma teologia ortodoxă, dar se predau şi artele liberale: retorica, dialectica, poezia şi filosofia [3]. Acestea se studiau pe cărţi scrise exclusiv în limbile: latină sau polonă. Această reformă urmărea cultivarea clerului ortodox. In introducerea unei broşuri laudative pe care profesorii şi elevii acestei Academii o scot în cinstea lui Petru Movilă, Pociatski aduce mulţumiri fondatorului că a introdus printre Ruşi pe „regina ştiinţelor, Minerva" [4]. Pociatski era rectorul Academiei ortodoxe şi preda retorica în latineşte. Programa de studii şi funcţionarea Academiei din Chiev nu erau străine de felul in care funcţiona Academia sau mai exact „Marea Şcoală" a Patriarhiei din Constantinopol, pentrucă Pociatski era în legătură cu Teofil Korydalaeus, prietenul lui Ciril Lucaris şi reorganizatorul şcolii

---

1. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila..*, p. 6.

2. Idem, *op. cit.*, pp. 6, 7, 11 şi n. 2.

3. Idem, *op. cit.*, pp. 5—6.

4. Idem, *op. cit.*, pp. 64—65.

grecești din Bizanț [1]. Academia din Chiev urmărea propagarea ideilor sale în toată lumea ortodoxă. In consecință ea își înființă filiale în mai multe orașe din Polonia și Rusia, în primul rând la Moscova, lucru care atrase imediat atenția țarului [2].

Vasile Lupu, care avea un deosebit simț pentru frumusețile spirituale și pentru progres, și-a dat seama de folosul tras de lumea slavă din funcționarea Academiei ortodoxe. De aceea în anul 1639, după ce isprăvi de construit vestita mânăstire a Trei Ierarhilor, vrând să-i adaoge un colegiu ca la Chiev, ceru lui Petru Movilă să-i trimită călugări instruiți și profesori necesari. La începutul anului 1640, sosiră, într'adevăr, la Iași mai mulți profesori ruteni în frunte cu Sofronie Pociatski, fost rector al Academiei din Chiev. El fu numit starețul Trei Ierarhilor și directorul colegiului vasilian [3]. Nu cunoaștem în amănunt organizarea și programa de studii a acestei prime școale de umanism în țara noastră. Dar printre materiile de învățământ figurau, desigur, greaca, latina și slavona, care încadrau restul studiilor liberale; era, cu alte cuvinte, o copie a programului umanist dela Chiev [4]. Pentru limba greacă, Vasile Vodă nu ceru Rutenilor profesori, pentrucă avea la curtea lui destui Greci învățați [5]. Acești Greci au reușit, cu timpul, grație milenarei lor abilități, să înlăture pe Ruteni și să ia ei singuri conducerea integrală a colegiului. Instituția umanistă a Iașilor a durat efectiv până la moartea lui Vasile Lupu, după anumite păreri [6], deși în anul 1656 domnitorul Gheorghe Ștefan dă un privilegiu pentru această instituție, privilegiu în care el laudă știința profesorilor, și folosul pe care copiii țării îl scot din funcționarea colegiului [7]. In orice caz,

---

1. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 65.
2. Idem, *op. cit.*, pp. 8–9.
3. Idem, *op. cit.*, pp. 62–63.
4. Idem, *op. cit.*, pp. 63–64.
5. Idem, *op. cit.*, p. 64.
6. Florea Mureșanu, *Cazania lui Varlaam*, p. 16.
7. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 66. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, partea I, ediția II, Fundația pentru literatură și artă—*Biblioteca Enciclopedică*, București, 1944, p. 104, zice că localul colegiul care era de piatră și trainic construit a durat până la 1724, sub domnia lui Mihai Racoviță, când a fost distrus de un incediu. Asupra acestei școli, a se vedea și N. Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 26 sqq.

e sigur că școala umanistă cu bază latină dela Iași n'a durat prea mult din cauza vitregiei vremurilor. Ea a continuat însă multă vreme în formă pur greacă, adică având organizare, programă de cursuri și profesori greci, după ce influența crescândă a Fanarioților a măturat definitiv simulacrul de latinie dela Iași. Se cunosc nume de profesori greci la Iași nu numai în sec. XVII, dar și în sec. XVIII [1]. Colegiile greco-latino-slave întemeiate de Vasile Lupu la Iași și de Matei Basarab la Târgoviște, devin, în mai puțin de un secol, vestitele „Academii grecești" din Principate, superioare tuturor școlilor grecești din acea vreme. Grecii diluaseră în bună măsură umanismul, întâi prin eliminarea culturii latine, apoi prin accentuarea progresivă a preocupărilor și intereselor lor naționale.

„Magnificul colegiu", cum îi zice Paul din Alep [2], a fost însă condus tot timpul de clerici ortodoxi: ruteni, greci, poate și români. Rezultatele lui n'au fost considerabile, dar destul de substanțiale pentru vremea de atunci. Acest colegiu creează curentul pentru tipărirea de cărți liturgice și un spor al culturii teologice pentru cler, dacă studenții colegiului vor fi îmbrățișat, măcar în majoritate, misiunea preoțească [3]. Ideea ortodoxiei latine n'a reușit [4], dar încercarea e un mare act de cultură umanistă, care onorează în chip deosebit domnia lui Vasile Lupu și mai ales râvna nestinsă a lui Petru Movilă. Sinodul dela Iași, în 1642, la care s'au întâlnit corifeii teologiei și umanismului ortodox de limbă slavă și de limbă greacă, constitue un alt merit de cultură al ambițiosului domn moldovean.

Fără ca să aibă succesele de cultură ale vecinului său moldovean, domnul Munteniei, Matei Basarab, patronează și el împreună cu doamna lui Elina, încercări onorabile de Renaștere umanistă. Laboratorul acestor încercări este colegiul înființat la Târgoviște [5] și apoi râvna superioară a învățatului Muntean, Udriște

1. Prof. Univ. Dr. S. Reli, *op. cit.*, p. 270.

2. Emilia Cioran, *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiochia în Țările Române* (1653—1658), Teză pentru licența în Istorie (Facultatea de Litere și Filosofie), București, I. V. Socecu, 1900, p. 27.

3. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 82.

4. Idem, *Ibidem*, *loc. cit.*

5. Dumitru Stăniloae, *Vieața și activitatea Patriarhului Dosofteiu al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Românești*, Cernăuți, Institutul de Arte grafice și Editura „Glasul Bucovinei", Editura autorului, 1929, p. 38.

Năsturel, fratele doamnei. Udrişte, sau Oreste, cum îi plăcea lui să fie numit, avea serioase cunoştinţi clasice pe care şi le căpătase şi pe care şi le amplifica mereu prin legături neîntrerupte cu profesori dela Chiev şi cu învăţaţi greci. Işi procura prin toate mijloacele cărţi din străinătate, iar Arsenie Suhanov vorbeşte cu admiraţie de biblioteca învăţatului şi dregătorului dela Târgovişte [1]. In prefaţa traducerii *„Urmării lui Hristos"* din latineşte în slavoneşte, Năsturel vorbeşte despre dragostea sa nețărmuită pentru limba latină: „Când am ajuns în vârsta întâei tinereţi, m'am pătruns atunci în inima mea, prin ajutorul lui Dumnezeu, de o mare şi aprinsă dragoste către limba romană sau latină, cea fără îndoială înrudită cu a noastră, atât de mult încât n'am mai avut alte gânduri în inima mea şi în cugetul meu; noaptea şi ziua fără odihnă eram aprins pentru această limbă şi pentru învăţătură. Aşa a fost până când un dascăl care învăţa înţelepciunea şi ştiinţa, a binevoit să potolească setea inimii mele, care ardea de dragoste să cunoască această limbă [2]. Deci înaintea cronicarilor, influenţaţi de umanismul polonez, Udrişte Năsturel vorbeşte de origina latină a limbii sale [3]. Casa lui Năsturel dela Târgovişte era un fel de Academie liberă umanistă, la care urmau şi studenţi. Dintre aceştia documentele pomenesc pe ruteanul Fedor [4]. Nu cunoaştem structura Academiei particulare a lui Năsturel, dar e sigur că umanismul practicat aci era sobru şi reţinut, nu emfatic şi exagerat ca la Greci mai ales, pe cari-i văzuse subestimând pe slavi în casa mitropolitului Ştefan al Munteniei şi pe care îi întâlnise desigur şi aiurea şi mai înainte. In continuarea prefeţei la *Urmarea lui Hristos*, Udrişte Năsturel precizează că dragostea lui pentru limba latină şi pentru cultură se adresa „numai către acea învăţătură care

---

1. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 36, 37, 38, 40.

2. *Prefață* în slavoneşte la *Imitația lui Hristos, dela Mânăstirea Deal* 1647), trad. franceză de P. P. Panaitescu, în *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila*, pp. 83—84; trad. rom. după cea franceză a lui P. P. Panaitescu, de Aurelian Sacerdoţeanu, *Predosloviile cărţilor româneşti* I, 1508—1647, Bucureşti, „Librăria universitară" I. Cărăbaş, 1938, p. 114. N. Iorga, *Istoria învăţământului românesc*, p. 30, crede că U. Năsturel a învăţat latineşte poate dela Chiril Lukaris.

3. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 46.

4. Idem, *op. cit.*, p. 40.

este cea dreaptă, nu la arta literară neadevărată, ci la lucrul simplu care pricepe totul ce e bine fără cuvântările zadarnice ale unei științe nefolositoare a vremei noastre fără de rușine"[1]. E aci cea mai autentică concepție a ortodoxiei românești despre umanism. Ortodoxia noastră vrea un umanism discret, sobru, substanțial, fără artificii ridicole și inutile. Contactul strâns al lui Udriște cu biserica strămoșească și legăturile lui de prietenie și de cultură cu Mitropolitul Varlaam al Moldovei au partea lor indiscutabilă în această concepție.

Doamna Elina, soția lui Matei Basarab, dăruește Sârbilor un *Triod-Penticostariu*, apărut la Târgoviște în 1649. In prefața acestei cărți, prefață pe care N. Iorga o consideră drept „o lucrare erudită", sunt citați Homer, Simonide, Strabon, Titus, Stagiritul, Plutarh, Amazoanele, nodul gordian; se vorbește apoi de „adevărul filosofiei", despre „învierea sufletului", ș. a.[2]. Autorul real al acestei prefețe ca și al „epigramei" în versuri, de sub stema Elinei, înconjurată de litere ruso-latine, este Udriște Năsturel[3]. Nimeni altul, afară de el, la curtea lui Matei Basarab, nu dispunea de atâtea orientări în umanism și în teologia creștină și nu era în măsură să facă o etimologie mai flatantă a numelui Elinei, pe care-l deriva din cuvântul grec ἔλεος, care inseamnă milă, caritate. Un merit deosebit al lui Năsturel în cadrul umanismului ortodox este traducerea românească a romanului religios: *Varlaam și Ioasaf*, într'un stil curat și fluent[4]; apoi traducerea *Urmării lui Hristos* (Imitatio Christi) din latinește in slavonește. Vorbind despre această din urmă carte, Năsturel zice că „Dumnezeu a voit printr'un semn ca această *floricică de aur* să fie dăruită lumii în cuvânt sfânt slavonesc, după cum a fost încă în alte multe limbi din Răsărit și din Apus, după cât am auzit spunându-se multora și cum mi-am putut da seama eu însumi... Traducerea acestei dumnezeești *cărțulii daurite*, gândită în inima mea de multă vreme, ca un fruct al iubirii aprinse, a

---

1. Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 114.

2. N. Iorga, *Doamna Elina a Terii Românești ca patroană literară*, în *Memoriile Academiei Române*, Secția Istorică, Seria III, Tomul XIII, Mem. 2, București, 1932, p. 5.

3. Idem, *op. cit.*, p. 6.

4. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 41.

fost făcută pentru folosul tuturor aşa cum a fost şi pentru mine"[1]. Un umanist ca Udrişte Năsturel care îşi ia totuşi ca model de existenţă pe Mântuitorul Iisus Hristos, nu poate fi decât creaţia ortodoxiei româneşti.

Mitropoliţii Varlaam şi Dosoftei, aceşti incomparabili ctitori de limbă literară şi de cultură românească în sec. XVII, sunt — în special Varlaam — poate mai puţin umanişti în sensul laic al cuvântului; dar ei sunt pionieri ai umanismului ortodox românesc. Varlaam nu era un teolog subtil, dar frumoasele sale traduceri româneşti vrăjeau în deosebi pe credincioşii simpli, adică marea majoritate a poporului. *Cazania* sa e o lucrare de creaţie a limbii româneşti literare. Cele două opere ale sale de polemică cu ereticii vremii respirau preocupările operilor similare dela Chiev. Ca şi contemporanul său, cronicarul Grigore Ureche, Varlaam avea conştiinţa originii latine a neamului[2]. Legăturile lui cu Udrişte Năsturel, pe care-l laudă în prefaţa *Răspunsului la catehismul calvinesc*, nu vor fi rămas fără influenţe asupra orientării sale. Mitropolitul Dosoftei reprezintă un salt mare peste Varlaam, în umanismul ortodoxiei româneşti. El era comparat de către marii cărturari ai timpului cu Moisi şi Solomon[3]. El e traducătorul *Psaltirii* româneşti în versuri, primele versuri literare în cultura românească. *Psaltirea în versuri*, tipărită la Uniev, în 1673, e imitată după poetul polon Ioan Kochanowski, dar aproape în fiecare vers apare profunda cultură personală şi umanistă a lui Dosofteiu[4]. Versificarea ea însăşi era operă umanistă. Dosofteiu e nu numai în legătură cu umaniştii poloni pe care îi frecventa, dar şi cu acel mare teolog şi erudit umanist care era Dositeiu, patriarhul Ierusalimului, un des vizitator al ţărilor noastre. In prefaţa *Psaltirei*, Dosofteiu traducătorul menţionează că Dositeiu, patriarhul, pe vremea când era numai arhidiacon şi se afla în Moldova, i-a desluşit înţelesul a

1. A. Sacerdoţeanu, *op. cit.*, pp. 114—115. Sublinierile ne aparţin.

2. N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti...*, vol. I, p. 319.

3. Ştefan Ciobanu, *Dosoftei Mitropolitul Moldovei şi activitatea lui literară*, traducere din ruseşte de Ştefan Berechet, Iaşi 1918, p. 111.

4. D. Murăraşu, identifică interesante influenţe virgiliene in *Psaltirea în versuri*; cf. Mitropolitul Dosoftei, *Psalmi în versuri* (Pagini alese, serie nouă, no. 51), Ediţie îngrijită de D. Murăraşu, Bucureşti, Cartea Românească, p. 7.

patru termeni teologici [1]. Dintr'o scrisoare a Patriarhului Dositeiu către Mitropolitul Dosofteiu, aflăm că cel dintâiu se interesează de vornicul Mironaşcu, care nu e altul decât Miron Costin şi de spătarul Apostolache, care e fratele lui Nicolae Milescu [2]. Dacă la aceasta adăogăm că scrisoarea vorbeşte şi de un arhitect Cassini sau Cassino, desigur italian, însărcinat cu înfrumuseţarea lucrărilor dela mânăstirea Cetăţuia [3], constatăm că Mitropolitul Dosofteiu era agentul de legătură între patriarhul dela Ierusalim şi grupul de umanişti moldoveni cari roiau în jurul scaunului mitropolitan dela Iaşi; grup de umanişti cari aveau printre ei şi reprezentanţi ai Renaşterii italiene. In fine, Dosofteiu este şi autorul marei reforme care a dat pe limba românească toate cărţile de slujbă bisericească, începând cu *Liturghierul*. Râvna lui pentru „tipărire de cărţi, traduceri şi erudiţie" [4] ni-l impune ca pe unul din umaniştii de seamă ai ortodoxiei noastre. Umilinţa lui creştină [5] contrastează aşa de mult cu orgoliul unora dintre umaniştii păgâni.

Umanismul ortodoxiei româneşti atinge piscul evoluţiei sale sub domnia lui Şerban Cantacuzino şi sub aceea a lui Constantin Brâncoveanu. Cultura ortodoxă română intră acum in perioada ei clasică. Toate ramurile acestei culturi ating performanţe pe care nu le vor mai cunoaşte epocile ulterioare. Faptul se datoreşte nu numai evoluţiei fireşti a culturii noastre, dar şi împrejurării că la sfârşitul sec. XVII şi începutul sec. XVIII Ţara Românească a avut norocul să fie condusă de doi domnitori împătimiţi de frumuseţile culturii şi doritori să-şi împodobească domnia cu monumente nepieritoare de spiritualitate. Am numit pe Şerban Cantacuzino şi pe Constantin Brâncoveanu.

Cel dintâi înfiinţează in anul 1679, la Bucureşti, o şcoală de învăţământ superior, sau, după numele de atunci, o Academie. E greu de ştiut dacă această Academie era continuarea colegiului înfiinţat de Matei Basarab la Târgovişte, ori a acelei Academii particulare conduse de Udrişte Năsturel. E mai probabil, că, fără

---

1. P. P. Panaitescu, *Patriarhul Dositei al Ierusalimului şi Mitropolitul Dosofteiu al Moldovei*, pp. 11—12.
2. Idem, *op. cit.*, pp. 6–7, 14–15.
3. Idem, *op. cit.*, p. 18.
4. Idem, *op. cit.*, p. 19.
5. D. Murăraşu, *op. cit.*, p. 6.

să se fi uitat de existența școlilor din timpul lui Matei, nesfârșita afluență de Greci din toate părțile în țara noastră și dorul de învățătură al odraslelor societății române de atunci au determinat înființarea și organizarea unei școli superioare, după modelul „Marei școli" dela Constantinopol. Așezată în Mânăstirea Sfântul Sava, această Academie munteană avea mai mulți profesori plătiți de stat și o programă de studii cuprinzând: filosofia, teologia, gramatica, istoria, limba greacă și limba latină [1]. Umanismul ortodox al lui Șerban culminează în traducere integrală a Sfintei Scripturi din care apar primele exemplare în ultimul an al domniei sale, 1688. Această traducere și aceea a unor cărți de ritual ca *Liturghiile* sfinților Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Grigorie Dialogul sau ca *Evanghelia* și *Apostolul* se datoresc unei echipe de teologi și umaniști, printre cari strălucesc frații Radu și Șerban Greceanu.

Constantin Brâncoveanu continuă și desăvârșește opera umanistă a înaintașului său; ca un alt Ludovic XIV, contemporanul său, Brâncoveanu se înconjoară de învățați, clerici și mireni, ca: frații Radu și Șerban Greceanu, Stolnicul Constantin Cantacuzino, Mitropolitul Antim Ivireanu, episcopul Mitrofan al Buzăului, cronicarul Radu Popescu [2]. Cele trei tipografii dela București, Snagov și Buzău scot numeroase cărți nu numai de teologie, ci și de alte disciplini și nu numai pentu Țara Românească, ci și pentru tot orientul grec [3]. Academia înființată de Șerban capătă un statut și un local nou. Ea e superioară celei dela Iași. Ea avea acum trei dascăli și o programă de studii cuprinzând filosofia, filologia, istoria și teologia [4]. E curioasă gruparea materiilor alcătuite din: logică, retorică, fizică, astronomie, psihologie (despre suflet), metafizică, gramatică și ortografie [5]. In programa de studii figurau poeți ca: Homer, Pindar, Sofocle, Euripid, Focilide, istorici ca: Tucidide, Xenofon, Plutarh, oratori ca: Iso-

---

1. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 163.

2. Idem, *op. cit.*, p. 179.

3. Idem, *op. cit., loc. cit.*

4. D. Stăniloae, *Viața și activitatea Patriarhului Dositeiu al Ierusalimului*, p. 38.

5. C. C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 179, 182 și mai ales D. Stăniloae, *op. cit., loc. cit.*

crat și Demonstene, cugetători ca Pitagora și Cato, fabuliști ca Esop, opere creștine ca: Evangheliile, Faptele Apostolilor, cuvântările și poeziile lui Grigorie de Nazianz și poeziile lui Sinesiu de Cyrene [1]. Un program judicios îmbinat din autori profani și creștini. Deși se preda și limba latină, observăm că în afară de Cato, umanismul Romei nu mai are alți reprezentanți. Rectorul Academiei sau Frontistiriului domnesc era totdeauna un cleric, bineînțeles de origină greacă. Unul dintre cei mai vestiți profesori a fost Sevastos Kiminitul Trapezundiul. Studenții erau interni și destul de numeroși: între 150 și 200, de multe ori depășind această din urmă cifră [2].

Umanismul ortodox român al lui Brâncoveanu atinge apogeul prin frumusețile artistice clasice ale celor mai multe din ctitoriile sale. Biserica și arhondaricul mânăstirii Hurezi reprezintă realizări neîntrecute ale umanismului nostru ortodox. Domnul creștin zidește din nou, repară sau înzestrează bogat numeroase sfinte locașuri în țară și peste hotare. La fel fac rudele lui, Cantacuzinii. Constantin Brâncoveanu și rudele lui adaogă la acestea opere de caritate publică: spitale, azile, etc. iar el își pecetluește meritele sale creștine cu cununa de mucenic al neamului și al Bisericii sale, fiind ucis la Constantinopole din ordinul păgânilor necredincioși.

După aceste câteva fapte și date istorice ale umanismului ortodoxiei noastre, se cuvine să evidențiem câteva din notele sale caracteristice.

Umaniștii noștri reprezintă adevărate sinteze populare între elementele permanente ale umanismului clasic și creștinism. Am zis „sinteze populare" și nu sistematice, pentrucă nimeni nu va îndrăzni să compare pe Petru Movilă, Dosofteiu, Năsturel, Milescu, Cantemir sau Stolnicul Cantacuzino, cu un Grigore de Nazianz, Ioan Damaschin, un Psellos sau un Ghenadie Scholarul. Pe cât e de sistematic și de filtrat umanismul acestora din urmă, pe atât e de neînchegat și dezorganizat umanismul scrii-

1. C. C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 182—183; D. Stăniloae, *op. cit.*, pp. 38—39.

2. Asupra școlilor din Principate, a se vedea și Ladislas Galdi, *Les mots d'origine néo-gecque en roumain à l'epoque des Phanariotes (Institut de philologie hellénique à l'Universtité)*, Budapest, 1939, p. 50 sqq.

torilor noştri din sec. XVII şi XVIII. Când Spătarul Milescu notează: „Spătarul scrie şi cântă delicat pe Apollon şi pe Muze; el chiamă pe Apollon să vie fără să regrete Heliconul"[1], lui nu-i trecea prin minte că poate Apollon dispreţuia pe un umanist aşa de bastard şi aşa de depărtat de integralismul şi de puritatea clasică păgână a unui Homer sau a unui Virgiliu! Operile umaniştilor noştri sunt compilaţii de istorie, teologie, morală, filologie şi clasicism. Impăraţii, filosofii şi patriarhii amestecaţi şi impasibili umplu multe din paginile lor. E cazul cu lucrările lui Milescu: 1. *Aritmologhionul*, 2. *Cresmologhionul*, 3. *Povestire despre sibile*. Aceasta din urmă e tradusă după un cronograf grec şi are un conţinut alcătuit din religie, istorie, eclesiologie, elemente din Aristot, lexicul lui Suidas, Homer, Clement Alexandrinul, etc. In *Cele nouă Muze*, şi *Cele şapte arte liberale*, vorbeşte, printre altele, în epilog, despre dubla natură a omului şi despre învierea morţilor[2]. Aceeaşi confuzie şi acelaşi haos în unele din lucrările lui Dimitrie Cantemir şi in *Lithosul* lui Petru Movilă. Superioară acestei sinteze fruste şi puerile a umaniştilor români, este teoria istorico-filologică a lui Milescu despre sinteza culturală greco-slavonă impotriva eventualităţii unei simbioze latino-slavone, teorie expusă în lucrarea: *Scurtă demonstraţie că ştiinţa şi limba eleno-greacă sunt mai necesare decât ştiinţa şi limba latină şi care sunt câştigurile pentru poporul slavon*[3]. Alfabetul şi cărţile religioase ale Slavilor sunt luate dela Greci, zice Milescu. Limba şi cultura latină sunt agenţi ai catolicismului: dovada o fac Polonii cari şi-au pierdut credinţa ortodoxă sub influenţa periculoasă a şcolilor latine ale Iezuiţilor. Asemenea patriarhului Dositeiu al Ierusalimului, Milescu susţine că limba greacă e superioară celei latine din punctul de vedere al ortodoxiei orientale. Prin Noul Testament şi operile Sfinţilor Părinţi, greaca este baza creştinismului, iar prin vechii filosofi ea este temeiul oricărei civilizaţii[4]. „Limba slavă e mai aproape de firea limbii greceşti decât de aceea a limbii latine... Limba greacă... completează, purifică limba slavă

---

1. Panaitescu, *Nicolas Spathar Milescu*, p. 77.
2. Idem, *op. cit.*, pp. 72—76.
3. Idem, *op. cit.*, p. 163.
4. Idem, *op. cit.*, pp. 163—165.

şi o va apropia cu timpul de celelalte limbi savante"[1]. Latinii înşişi de altfel îşi fac educaţia pe autorii greci, iar studiul limbii greceşti străluceşte în toată Europa[2].

In al doilea rând, umanismul nostru ortodox e democrat, nu e aristocrat. In timp ce umanismul greco-roman pur se adresează unui cerc restrâns de iniţiaţi, savanţi şi literaţi, umanismul ortodox românesc se adresează întregului popor. El poartă pecetea celei mai democrate instituţii a lumii care e Biserica. Umanismul nostru urmăreşte nu formarea unei oligarhii culturale, ci luminarea întregului popor. De aceea, el nu face paradă de doctism, ci preconizează instrucţia şi faptele utile tuturor. E mişcătoare uneori până la lacrimi dragostea pe care domnii sau vlădicii noştri o arată pentru luminarea poporului oropsit. In prefaţa necunoscută până acum câtva timp a *Molitvelnicului* din 1635, Matei Basarab vorbeşte de foame şi de sete, nu însă de foame de pâine şi de sete de apă, ci de foame de hrană şi de adăpare sufletească: „Am stăpânit dar şi puternic m'am întărit—zice el—foarte însă şi nu puţin m'am mâhnit, văzând că nu este nicăiri o astfel de hrană"... „Pentru aceasta, mişcat de râvna către Dumnezeu *şi* astfel de flămânzire, stricătoare sufletului, prin umilinţă s'o aprindem după cum este spus: „Râvna casei tale m'a mâncat". Şi am priceput deci că răul a venit din pricina sărăciei cărţilor dumnezeeşti, iar prin înmulţirea acestora, va dispărea acel rău"[3]. Şi Matei Vodă dă poporului cărţi, făcând tiparniţă la Câmpulung. In predoslovia *Cazaniei* sale, Varlaam zice că lucrarea pe care o prezintă, e ca o datorie a talantului pe care i l-a dat Dumnezeu: „Să-mi poci plăti datoria măcaru decât, până nu mă duc în casa cea de lut a moşiloru miei"[4]. Ce sensibilitate de conştiinţă pentru ajutorul ce trebue dat altora! In prefaţa unor cazanii din 1742, Mitropolitul Neofit observă că „niciun lucru nu iaste mai bun şi mai dumnezeesc sub soare decât binele şi folosul de obşte al tuturora şi niciun

1. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 165.

2. Idem, *op. cit.*, pp. 165—166.

3. Dan Simonescu şi Damian P. Bogdan, *Inceputurile culturale ale domniei lui Matei Basarab*, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1939, p. 13.

4. Florea Mureşanu, *op. cit.*, p. 42.

lucru nu iaste mai slăvit și mai lăudat în lume, decât din neștiut a face știut, și a câștiga pre cei ce n'au cu ceeace le lipsește și nici iaste mai sfant și mai plăcut lui Dumnezeu decât a povățui neștine la lumină pre cei ce trăesc întru întunerecul necunoștinței și al neștiinței"[1]. Episcopul Filaret al Râmnicului notează la sfârșitul Mineiului pe Martie, această reflecție despre înaintașul său în scaun: Chesarie: „1780, Ianuarie în 9, într'o zi Joi, către seară, s'au mutat din viața aciasta la veacinicile lăcașuri acest plin de râvnă sfânt părinte ce iaste mai sus numit, care cu mare dragoste fiind aprins spre folosul de obște, s'au apucat a da în tipariu Mineaele cu multă cheltuiala sa. Cine va ceti aici, să zică: Dumnezeu să-l iarte"[2].

Umanismul ortodox românesc este făuritor de cultură. El a găsit o cultură frumoasă ortodoxă la apariția lui. Dar el o adâncește, o amplifică, și o orientează în sensul realizării clasicismului creștin. Pentru anumite servicii pe care le aducea Rusiei la Poartă, Milescu cere țarului drept răsplată subvenții pentru opere pioase: mănăstiri, școli, asistență pentru săraci[3]. Preocuparea de a ridica nivelul cultural al poporului e prezentă și chinuitoare în sufletele tuturor umaniștilor noștri, în deosebi clerici. Iată ce citim în prefața scrisă de Mitropolitul Iacov Putneanul la *Bucoavnul* său din 1755: „Cade-se dar vouă, blagocestivilor creștini și cei ce aveți nume părintesc peste copiii cei mici, să aveți purtare de grijă pentru învățătura copiilor voștri, ca să nu se lipsească de hrana cea sufletească cu povățuirea cea bună... iară de hrană ca aceea în țara aceasta, cine nu vede câtă lipsă iaste? Care văzând noi lipsiți copiii de hrana ce li să cădea bolind cu inima de nenorocul învățăturilor, am dat în tipar această cărțulie, începând dela az-buche cu toată orânduiala..."[4].

Printre cele mai prețioase opere de cultură pe care umanismul nostru le-a adus țării, au fost în primul rând tipografiile. Ele au fost introduse de Biserică încă din secolul XVI. După o

---

1. N. Dobrescu, *Rolul Bisericii în trecutul românesc*, Bucureşti, Carol Göbl, 1909, p. 11.
2. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, II, pp. 589–590.
3. P. P. Panaitescu, *Nicolas Spathar Milescu*, p. 67.
4. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 13.

perioadă de cădere în ruină de câteva decenii, știința și arta tipografiei împreună cu materialul necesar și cu meșterii ne-au venit întâi în Muntenia și apoi în Moldova dela marele umanist Petru Movilă, în timpul domniei lui Matei Basarab și Vasile Lupu [1]. Din tipografiile dela Trei Ierarhi, dela Câmpulung, dela Govora, dela Târgoviște și din alte părți au ieșit mii de cărți pentru trebuințele sufletești ale poporului: cărți de slujbă, cazanii, pravile, bucoavne, cărți originale în una din cele două limbi sacre: greaca sau slavona, prelucrări, compilații și mai ales traduceri.

Traducerile în limba românească sunt unul din meritele excepționale ale umaniștilor noștri. Numai din momentul apariției acestor traduceri, începe să existe o cultură românească. La început aceste traduceri sunt greoae, dar continua lor șlefuire va aduce și naturalețe și armonie. Sunt mișcători termenii în care Varlaam cere ajutoare materiale țarului Mihail Feodorovici, pentru a tipări cuvântările lui Calist la Sf. Evanghelie, traduse în românește: „dorința de a traduce pe limba românească cartea Sf. Calist, cuvântările la Sf. Evanghelie, care s'o citească preoții în Biserică spre învățătura Românilor credincioși, este gata și scrisă, numai să se dea la tipar, s'o tipărească, dar fiindcă ne ține mâna grea a Agarenilor și nu suntem liberi de haraciul lor nici preoții și nici vlădicii, ci toți suntem supuși, de aceea îndrăznim a cere ajutor pentru lucrul acesta și liberalitatea Împărăției Voastre“ [2].

Traducerile, prelucrările și orice alte încercări de limbă românească scrisă selectează vocabularul, urbanizează construcția frazei și aerisesc perioadele. Cazania lui Varlaam, Noul Testament a lui Simion Ștefan, lucrările Mitropolitului Dosoftei și Biblia dela 1688 desăvârșesc unitatea limbii literare [3]. Limba Bibliei dela 1688 este „una din cele mai inalte expresii literare ale timpului“ [4]. Această Biblie „a putut fi numită cu dreptate un monument literar fără pereche“ [5]. Ea reprezintă momentul

1. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila* pp. 17 sqq. pp. 50–51.
2. Florea Mureșanu, *op. cit.*, p. 13.
3. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 17.
4. Idem, *op. cit.*, pp. 17–18.
5. N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 461.

culminant al evoluției literaturii noastre religioase din sec. XVII. Expresia ei e o limbă unitară și cel mai important substrat al limbii noastre literare. Traducerea Bibliei lui Șerban a răspândit învățătura de carte până în straturile de jos ale poporului[1]. Această traducere este opera unui grup de umaniști români— frații Radu și Șerban Greceanu —și străini din care cunoșteam numai pe grecul Germano din Nisis, toți ajutați de cel mai eminent umanist al Țării Românești din acea vreme, Stolnicul Constantin Cantacuzino. Iar Milescu are meritul de a fi întâiul traducător al Bibliei[2] atât ca ortodox cât și ca umanist.

Limba noastră bisericească atinge cu apogeul Antim Ivireanu, în *Didahiile* sale și mai ales în apărarea prezentată de el lui Brâncoveanu. Chesarie de Râmnic lucrează și el pe cât poate limba română în *Mineele* sale. Apariția scriitorilor români noui la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX găsește făgașul limbii literare pregătit de Biserică[3].

Evoluția limbii literare bisericești prin atâtea dedaluri a dus, la începutul sec. XVIII, la crearea unei frumoase elocinii predicatoriale, care și-a găsit expresie în talentul bogat, scânteetor și colorat al acelei excepționale personalități care a fost Antim Ivireanu. Naționalizatorul serviciului divin, Ivireanu a fost singurul vlădică de mai multe ori artist și mare filantrop[4]. Cuvântările sale, profund influențate de sfântul Ioan Gură de Aur, dar înfipte și în realitatea vremii, respiră o deosebită prospețime. Iată cum se adresează păcătosului care-și pierde sufletul din cauza ticăloșiilor: „Unde ți-ai pus, păcătosule, sufletul tău cel iscusit, cel fru-

---

1. Const. Solomon, *Biblia dela Bucuresti, (1688)*, — Contribuțiuni nouă istorico-literare, Tecuciu, Tipografia Cultura grafică, 1932, p. 48.

2. Idem, *op. cit.*, p. 37. Dr. Milan P. Șeșan, *Originea și timpul primelor traduceri românești ale Sfintei Scripturi*, Cernăuți, 1939, Tiparul „Glasul Bucovinei", Extras din „Candela", anul L, 1939. p. 137, susține că ntreaga traducere a Sfintei Scripturi a apărut între 1402 și 1418 la mănăstirea Moldovița. — St. Ciobanu, *Inceputarile scrisului în limba românească* (Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare, Seria III, Tomul X. Mem. 3), București, Imprimeria Națională, 1941, p. 57, crede că primele traduceri românești se fac în sec. XV, dar la mănăstirea Peri.

3. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 18; Episcopul Nicolae Colan *Biserica Neamului și unitatea limbii românești*, p. 18 sqq.

4. N. Dobrescu, *Antim Ivireanul, Mitropolitul Ungro-Vlahiei*, in Biblioteca Societății „Steaua", București, C. Sfetea, 1910, pp. 5,79 sqq.

mos, cel minunat, cel vrednic? Unde ţi-ai îngropat partea cea mai aleasă a sinelui tău? Zidirea cea mai iscusită a dumnezeeştei puteri, soţia cea iubită a îngerilor? Unde este frumuseţea închipuirii cei dumnezeeşti? Unde este podoaba darului celui dumnezeesc? Unde sunt frumuseţile lui cele minunate, carele îl arată mai luminat decât soarele? Aşa fără de socoteală ai lăsat să-l piearză păcatul şi să-l vânture ca ţărna vântul?"[1] Apostrofând pe meşteşugarii şi pe neguţătorii cari nu ţineau duminicile şi sărbătorile îi mustră, iar la replica meditată a acestora: „Dar ce treabă are Vlădica cu noi, nu-şi caută de vlădicia lui, ci se amestecă într'ale noastre", el răspunde: „De n'aţi ştiut până acum şi de n'a fost nimeni să vă înveţe, iată că acum veţi şti că am treabă cu toţi oamenii câţi sunt în Ţeara Românească, dela mic până la mare şi până la un copil de ţâţă, afară din păgâni şi de ceia ce nu sunt de o lege cu noi. Căci în seama mea v'au dat Stăpânul Hristos să vă pasc sufleteşte ca pe nişte oi cuvântătoare şi de gâtul meu spânzură sufletele voastre şi dela mine va să ceară pe toţi, iar nu dela alţii, până când voi fi păstor.. precum nu pot fi oile făr'de păstor, aşa nici norodul făr'de arhiereu"[2].

Tot sub aripa umanismului se promovează artele noastre bisericeşti ca: arhitectura, sculptura, gravura; acestea evoluiază spre clasicism, când se ia legătura directă cu Bizanţul sau se primeşte influenţa veneţiană. Bisericile dela Curtea de Argeş, dela Trei Ierarhi şi cele brâncoveneşti sunt expresii artistice ale celui mai pur umanism creştin.

Umanismul nostru ortodox este naţional şi ecumenic în acelaşi timp. El atrage atenţia asupra originii noastre daco-romane şi se strădueşte să elaboreze o cultură românească. Dar în acelaşi timp el e ecumenic prin universalismul însuşi al Bisericii şi prin năzuinţa realizării unui tip de om ideal: omul eleno-creştin în cadrul românismului. Prin darurile lor generoase la Sfântul Munte Athos, voevozii noştri se prezentau ca prinţi creştini ecumenici. Vasile Lupu şi urmaşii lui în Moldova şi Constantin Brâncoveanu în Muntenia tipăreau cărţi greceşti pentru toată lumea greacă ortodoxă din vremea lor, iar Matei Basarab ti-

---

1. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 89
2. Idem, *op. cit.*, p. 94.

părea cărţi de slujbă bisericească pentru toată lumea slavă din preajma sa [1].

Umanismul clasic şi umanismul Renaşterii apusene sunt raţionaliste. Umanismul nostru român nu e raţionalist, ci credincios. Deşi umaniştii noştri neclerici aduc în Ţările Române luminile Apusului, totuşi acelaşi spirit ortodox respiră din operile lor. Formula care acoperă întreaga noastră perioadă umanistă este: „tot ce e bun şi frumos, este pentru slava lui Dumnezeu". Operile cronicarilor stau pe bază morală-religioasă, iar arta este esenţialmente religioasă [2]. Deşi cunoscător al filosofiei Apusului, Dimitrie Cantemir, în *Metafizica* lui, respinge atât raţiunea cât şi experienţa ca isvoare ale cunoaşterii, neadmiţând decât un singur isvor de cunoaştere: revelaţia divină. Dimitrie Cantemir este în primul rând un scriitor ortodox. [3] Deseori el pleca dela Moscova la Lavra Pecerska dela Chiev pentru a se închina la moaştele sfinţilor care se găseau aci [4]. Acelaşi stil de viaţă religioasă practică şi învăţatul Stolnic Constantin Cantacuzino. El se roagă deseori foarte frumos şi ortodox. Iată ce zice el despre Români cari au suferit şi suferă aşa de mult de pe urma păgânilor şi cărora până la urmă le-a căzut el însuşi victimă: „Însă într'aceasta şi mult îi putem lăuda şi ferici, că încă în câtă supunere şi robie se află sub păgânescul şi tiranescul jug al Turcilor, cât nici biserică fără de multă strădanie şi cheltuială nu pot face, şi prin multe locuri nici cruce afară nu pot scoate, nici alte slavoslovii ale pravoslaviei şi adevăratei credinţe creştineşti aiave nu le pot face. Iară pe toate acestea şi mai multe şi mai strânse patemi, credinţa cea dreaptă întru Hristos bine încă o cinstescu şi cum pot mai curat o ţin, orânduielile şi dogmele bisericei sfinte a Răsăritului neclintite şi neschimbate le păzesc. Fie dar milă şi grijă de ei acelui Hristos Dumnezeului nostru, în carele nesmintit credem şi pentru al cărui nume nespuse rele şi grele trag şi pat ei şi toţi câţi sunt

1. N. Iorga, *Doamna Elina a Ţării Româneşti ca patroană literară*, pp. 7–8.

2. P. P. Panaitescu, *„Perioada slavonă"..*, p. 145.

3. Idem, *op. cit., loc. cit.*

4. Idem, *Le prince Démètre Cantemir et le mouvement intellectuel russe sous Pierre le Grand*, în *Revue des Etudes slaves*, tome VI, 1926, fasc. 3—4, Paris, 1926, p. 260.

supuși varvarei și turceștei puteri; și muntuiaște fiule al lui Dumnezeu tot trupul cât sub tiranie jugul lor pătimește și cu înțelepciunea și puterea ta, Doamne, isbăvește norodul tău de păgână sila lor! Dupre mânie, Doamne, pentru păcatele rodului creștinesc, întoarce-ți mila și milosârdia la către Dânsul Nu lui, Doamne, nu lui, ci numelui tău cel sfânt dă slavă" [1]. Umaniștii noștri neclerici sunt credincioși nu numai pentrucă tot așa erau umaniștii greci și slavi contemporani, ci și pentrucă ei nu se pierdeau în divagații sau aspirații străine de sufletul poporului românesc, chiar atunci când aveau ceva sânge străin în vinele lor.

Biserica fiind instituția care prin excelență făcea cultură, umaniștii ortodoxi deveneau teologi și încă uneori teologi de seamă. E cazul în special cu Stolnicul Cantacuzino și cu Spătarul Milescu. Elevi ai Marei Școli ortodoxe din Constantinopole, cunoscători admirabili de grecește și de latinește și la curent cu multe din produsele spirituale ale vremii, ei mânuiau textele și problemele sacre cu o dexteritate și cu o siguranță care impuneau admirație. Frații Radu și Șerban Greceanu, traducători ai „*Pravoslavnicei Mărturisiri*" ai lui Petru Movilă, ai Mărgăritarelor lui Ioan Gură de Aur și ai Bibliei din 1688, declară textual: „pentru înțelesurile mai profunde filosofice și teologice întâlnite în texte, am avut drept călăuză înțeleaptă și învățată pe Stolnic, lămuritor al oricării greutăți" [2]. Spătarul Milescu avea o adevărată pasiune pentru cărțile de filosofie religioasă și pentru disputele religioase în care nu rareori îi plăcea să se amestece. Într'o *Carte cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre tălmăcită de Nicolae Spătarul de pre limba grecească pre limba noastră proastă rumunească întru trecutul anilor dela Hristos 1661 în luna lui Ghen. 10 D.N.*, se tratează probleme de înaltă teologie ca: ce este Dumnezeu, pentru ce se numește Dumnezeu, Dumnezeu și nu într'alt chip,

---

1. Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoria Tarii Românești*, ediție de pe un manuscript necunoscut, îngrijită și comentată de N. Cartojan și Dan Simonescu, în colecția *Clasicii Români comentați*, sub îngrijirea d-lui N. Cartojan, Craiova, Scrisul Românesc, f. d., pp. 56—57.

2. R. Ortiz, N. Cartojan, *Lo Stolnic Cantacuzino, un grande erudito romeno a Padova*, Bucarest, 1943, p. 76.

câţi Dumnezei sunt? Teologie subtilă inspirată din Sfinţii Părinţi care a interesat pe autor şi a desfătat pe traducător [1]. Acelaşi Milescu intervine în disputa dintre protestanţi şi Port-Royalişti cu privire la transsubstanţiere. Pastorul protestant Jean Claude susţinea că învăţătura protestantă despre transsubstanţiere coincide cu aceea a Bisericii ortodoxe. La rugămintea lui de Pomponne, ambasador al Franţei la Stockholm, Milescu lămureşte chestiunea scriind *Manualul sau steaua răsăriteană, luminând celei apusene, adică înţelesul Bisericii răsăritene adică greceşti, despre transsubstanţierea Domnului şi despre alte controverse, de Nicolae Spătarul Moldovalahul, baron şi fost general al Valahiei,* compus la Stockholm, în luna Fevruarie în greceşte şi latineşte [2]. Umanistul nostru înlătură confuzia şi face o seamă de consideraţii asupra luptelor pe care Biserica le-a dat cu ereticii, dar a învins aceşti duşmani „ridicaţi din Styx contra integrităţii credinţii". Ereziile care sunt ca „hidra cu mai multe capete" şi se aseamănă cu „calul troian" în sânul Bisericii, au rămas ca „vechile ruini ale Troiei" [3].

Umanismul ortodox românesc, fidel continuator al umanismului clasic creştin, este o considerabilă forţă socială. In trecutul nostru el a organizat, prin Biserică, relaţiile sociale, el a dat pravilele, el făcea singur asistenţa socială, el trimitea ajutoare la Locurile Sfinte [4].

Acest umanism e omenos şi generos, ca Iisus Hristos însuşi. El ne-a modelat sufletul după ortodoxie şi a făcut din noi unul din neamurile cele mai ospitaliere şi mai sensibile la nenorocirea altora. Suntem buni cu celelalte neamuri, iar istoria noastră şi a Europei nu cunosc vreo împrejurare în care noi — când n'am fost târîţi împotriva voinţii noastre — să fi sărit in spatele

---

1. C. C. Giurescu, *Nicolae Milescu Spătarul* — Contribuţiuni la opera sa literară (Academia Română, *Memoriile Secţiunii Istorice,* Seria III, tomul VII, Mem. 7), Bucureşti, Cultura Naţională, 1927, pp. 51—52 (280—282).

2. *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus ecclesiae orientalis, scilicet graecae, de transubstantione Domini aliisque controversiis a Nicolao Spadario Moldavolaccone, barone ac olim general Wallachiae, conscriptum Holmiae, mense Februarii,* la P. P. Panaitescu, *Nicolas Spathar Milescu, p. 60.*

3. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 62.

4. Preot Dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele româneşti la mănăstirile din Sf. Munte Athos,* Sibiu 1940.

unui popor vecin în momentele de strâmtorare ale acestuia. Vorbind despre mânăstirile moldovene, Dimitrie Cantemir observă că ele sunt atât de ospitaliere, încât primesc nu numai pe ortodoxi, ci pe oricine, fie el Iudeu, Turc sau Armean[1]. Această omenie e, la noi, identică cu *legea* Românului, adică cu ortodoxia.

Umanismul ortodoxiei româneşti culminează cu sfinţii noştri. Suntem ironizaţi câteodată de unii neprieteni că noi am fi aproape singurul popor creştin care n'am dat sfinţi Bisericii şi calendarului; iar unii dintre noi ţinând s'o facă pe originalii, pretind doctoral că absenţa sfinţilor dela Români dovedeşte necredinţa poporului nostru. Este o puerilitate care nici măcar n'ar merita să fie înregistrată. Adevărul e că poporul nostru a dat sfinţi încă de timpuriu. Pe baza unei severe cercetări critice a documentelor, Păr. Prof. Dr. Liviu Stan, dela Academia Teologică din Sibiu, a putut alcătui o listă de sfinţi români aparţinând tuturor provinciilor româneşti, până chiar şi Macedoniei. Lăsând la o parte pe cei din perioada daco-romană, autorul pomenit ne prezintă pe următorii sfinţi români: Leontie dela Rădăuţi, Ioan dela Prislop sau Silvaş, Daniil Sihastrul, Vasile dela Moldoviţa, Gavriil dela Neamţul, Rafail dela Agapia, Iosif cel Nou dela Partoş, Iosif dela Bisericani, Chiriac dela Bisericani, Chiriac dela Tazlău, Epifanie dela Voroneţ, Partenie dela Agapia, Ioan dela Raşca, Inochentie dela Pobrata, Eustaţie dela Pobrata, Ion Românul, „Calinic cel Sfânt" dela Cernica şi Râmnic şi Sfântul Antipa din Calopodeşti[2]. Şi aceştia nu sunt toţi. Toţi sau aproape toţi aceşti sfinţi trăesc şi se nevoesc întru ale duhului în secolele XV, XVI, XVII, adică atunci când ortodoxia noastră a primit seva monahismului organizat. Sunt sfinţi nu oficiali, ci populari, sfinţi ţărani, veneraţi de clerul şi poporul regiunii unde ei au trăit. Delicata discreţie a stilului de vieaţă al poporului nostru ne-a împiedicat să facem caz de sfinţii ce-i avem şi să-i impunem atenţiei generale. Biserica noastră însăşi, sobră şi discretă, ca poporul pe care-l păstoreşte, s'a ferit să recomande creştinătăţii meritele acestor fii îmbunătăţiţi

---

1. Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, Pars III, cap. III, p. 148.

2. Preot Dr. Liviu Stan, *Sfinţii Români*, Seria teologică, Sibiu, 1945, pp. 14—75.

ai ei, deşi Bisericile surori greacă şi slavă şi uneori chiar şi cea romană cunosc pe unele din aceste columne de credinţă şi de vieaţă sfântă ale neamului nostru ortodox. Biserica însă nu va trebui să întârzie mai mult cu facerea formalităţilor de canonizare. Prin aceasta Ea ar consfinţi o stare de fapt.

Sfinţii români exprimă, ca toţi sfinţii de altfel, un raport de dulceaţă şi de intimitate a sufletului omenesc cu Dumnezeu. Ei pleacă dela posibilitatea îndumnezeirii omului prin întruparea Mântuitorului şi râvnesc să atingă această sublimare a umanului. Faptele unora dintre sfinţii noştri au un rol hotărîtor în vieaţa naţională prin promovarea acelui umanism eroic, fără de care noi am fi dispărut ca neam. Scena dintre Daniil Sihastru şi Ştefan cel Mare învins în lupta dela Valea-Albă-Războeni respiră acelaşi umanism patriotic ca luptele Elenilor contra Perşilor în sec. V înainte de Hristos, lupte în care sfatul oracolului delfic a avut un rol hotăritor. In acelaşi timp scena reaminteşte de legătura indisolubilă dintre marele preot şi rege, adică dintre credinţă şi soarta poporului la strămoşii Geto-Daci.

* * *

Ortodoxia românească e purtătoare şi promovatoare de umanism; nu de un umanism pur păgân, ca acela care face esenţa culturii vechi greco-latine, ci de un umanism sinteză, în care pe lângă elenism şi latinism intră mai ales creştinism. E un umanism derivat din acela al marilor Părinţi ai Bisericii, cari au făcut din iubirea de om şi din saltul acestuia spre desăvârşirea dumnezeiască, temeiul gândirii şi vieţii lor. Umanismul nostru românesc reprezentat prin clerici şi prin fii luminaţi şi credincioşi ai Bisericii, nu e un umanism savant, ca în Apus sau la Bizanţ, ci e unul popular cu rădăcini adânc înfipte în tradiţiile şi în nevoile sufleteşti ale poporului. Chiar atunci când acest umanism îşi pune aripi, el nu lucrează pe cont propriu, ci e mai de grabă în serviciu comandat. Tipăriturile şi traducerile umaniştilor noştri sunt în serviciul credinţii şi al poporului. Ceeace nu împiedică pe unii dintre ei să dea curs liber şi altor preocupări mai degajate. Caracterul popular uneori semi-savant ca la Milescu, alteori savant ca la Dimitrie Cantemir şi Stolnicul Cantacuzino, dar în genere păstrându-şi esenţa populară, caracterul ecumenic şi democratic al umanismului nostru i-au asigurat fe-

rirea de raționalismul indiferent sau ateu. Nota de credință prezentă în lucrările umaniștilor noștri neclerici a fost accentuată mai ales din momentul apariției primejdiei de erezie. Propaganda catolică și calvină dau de fapt umanismului nostru prilejul de a se afina, de a se realiza pe el însuși în sensul depășirii de sine. Contactul continuu cu Bizanțul și cu Rusia îl împinteneazä spre realizări superioare și spre conștiința propriului său rol. Cultura românească până în pragul secolului al XIX-lea e rodul Bisericii și al umanismului ei. Acest umanism a aprins în noi dragostea de învățătură, el ne-a tipărit primele cărți și ne-a învățat să citim și să scriem, el ne-a pregătit limba literară, el ne-a învățat să iubim frumosul artistic, el ne-a spus cel dintâi că poporul nostru se trage din Romani și din Daci, el ne-a arătat că limba noastră vine din limba viguroasă a Romei și că tot ce gândim și facem în această vieață, să fie spre slava lui Dumnezeu.

Preotul IOAN G. COMAN
Profesor universitar

RECENZII

NICOLAE Mitropolitul Crutiţelor şi Colomnei, Слова, речи и послания *(Cuvântări, discursuri şi pastorale)*, Moscova 1947, pp. 240.

Odată restabilite raporturile de colaborare şi cunoaştere reciprocă între Biserica noastră şi cea Rusă, a reinceput şi schimbul de publicaţii bisericeşti intre Patriarhiile din Moscova şi cea din Bucureşti.

In schimbul oficiosului Bisericii Ortodoxe Române ne vine acum regulat „Revista Patriarhiei din Moscova, cu material bogat literar şi informativ. Într'un număr recent al acestei reviste a apărut şi descrierea călătoriei Prea Fericitului Patriarh Alexei în România, descrisă de către unul din însoţitorii şi colaboratorii Sanctităţii Sale I. P. S. Mitropolit Grigorie al Leningradului.

Acum a sosit un nou mesagiu al dragostei întru Hristos din partea unui distins ierarh al Bisericii Ruse I. P. S. Mitropolit Nicolae al Krutiţelor şi Kolomnei şi anume volumul cuprinzând: *Cuvântări, discursuri şi pastorale* rostite sau izvorîte din scrisul luminat al I. P. S. Sale în cursul anilor 1941—1945.

Autorul cărţii este o figură proeminentă bisericească şi unul dintre colaboratorii cei mai apropiaţi ai actualului patriarh — Prea Fericitului Alexei.

Intre anii 1940—1941 Inalt Prea Sfinţia Sa a condus Biserica ortodoxă din provinciile ucrainene şi beloruse desrobite de sub stăpânirea Poloniei şi reintoarse la unitatea spirituală cu Biserica Ortodoxă Rusă. Apoi în anii 1941—1943 a ocârmuit Biserica Ortodoxă din întreaga Ucraină cu titlul „Exarhul Ucrainei şi Mitropolit al Chievului şi Galiţiei", iar dela 1944 are demnitatea de Mitropolit al Krutiţelor şi Kolomnei.

In anii 1945 şi 1946, I. P. S. Mitropolit Nicolae a făcut mai multe călătorii peste hotarele patriei sale, vizitând împreună cu P. F. Patriarh Alexei Orientul apropiat şi apoi mai multe ţări din Europa şi de aceea numele I. P. S Sale este bine cunoscut atât în lumea ortodoxă cât şi în cea eterodoxă.

Volumul intitulat „Cuvântări, discursuri şi epistole pastorale", a apărut în ediţia Patriarhiei din Moscova, la 1947, şi cuprinde trei despărţăminte, corespunzătoare titlului general al cărţii.

Prima parte „Cuvântări" cuprinde 26 predici şi cuvântări bisericeşti, rostite de I. P. S. Sa în diferite biserici din Moscova şi alte localităţi.

Cetind abia primele pagini, rămâi captivat de frumuseţea acestor cuvântări izvorîte din mintea luminată şi inima pătrunsă de adâncă convingere creştinească a autorului. Ele se caracterizează prin simplicitate, claritate şi putere de a convinge. In acelaş timp ele sunt scurte şi concise, şi nu obosesc atenţia cetitorului.

Fără introduceri lungi pompoase şi fără frazeologie inutilă sau bombastică toate cuvântările incep şi continuă pe un ton cald, intim, sincer care deodată angajează atenţia ascultătorilor şi cucereşte simpatia lor.

Limba este limpede şi apropiată pentru înţelegerea tuturor, dar in acelaşi timp elegantă şi precisă, fără perioade lungi, fără digresiuni pretenţioase, fără figuri oratorice prea artificiale. Nimic de prisos, nici un cuvânt ne la locul lui, nici o repetare inutilă, nici o afirmare, care ar lăsa indoială sau nedumerire in mintea ascultătorilor.

De pe paginile volumului, radiază încă căldura expunerii şi puterea de convingere cu care de sigur au fost rostite aceste cuvântări, intipărind urme adânci in mintea şi inima auditorului.

Însăşi titlurile acestor cuvântări sunt pe cât de concise pe atât de sugestive:

1) *Toamna*, 2) *Lumina*, 3) *Pacea*, 4) *Frumuseţea*, 5) *Jugul şi sarcina*, 6) *Sufletul*, 7) *Sfârşitul*, 8) *Cununa*, 9) *Copiii şi fraţii*, 10) *Setea*, 11) *Pocăinţa*, 12) *Viaţa nouă*, 13) *Bucuria*, 14) *Mărirea noastră*, 15) *Martirii*, 16) *Biserica*, 17) *Nu există moartea!*, 18) *Legea dragostei*, 19) *Nu plânge!* 20) *Inţelepciunea şi dragostea*, 21) *Fericirea*, 22) *Iubirea adevărată*, 23) *Intâlnirea cu Hristos*, 24) *Viaţa şi moartea*, 25) *Ostaşii cei buni*

Partea a doua a cărţii cuprinde *discursurile* rostite de I. P. S. Mitropolit Nicolae la diferite ocazii mari. Ele au caracter bisericesc şi patriotic. In deosebi nota patriotică vibrează cu putere şi atinge punctul culminant in acele discursuri, cari au fost rostite in zilele furtunoase ale războiului pentru apărarea Patriei, apoi la moartea patriarhului Serghie, alegerea şi insărcinarea noului Patriarh Alexei şi cu prilejul călătoriilor în streinătate.

In zilele ultimului războiu clerul ortodox rus s'a dovedit la inălţimea chemării Sale pastorale şi s'a distins printr'un elan patriotic fără seamăn; ierarhii au ţinut discursuri inflăcărate, şi au adresat epistole pastorale către intregul popor rus, indemnându-l la lupta eroică pentru salvarea Patriei, au încurajat pe ostaşi şi cetăţeni în oraşele asediate sau bombardate de inamic, preoţii s'au îngrijit cu toată abnegaţia de cei răniţi, de văduve, şi orfanii de războiu. Din sumele adunate de cler a fost creată o coloană de tancuri, botezându-o cu numele eroului naţional rus „Dimitrie Donscoi".

Pentru toate aceste fapte patriotice de eroism şi abnegaţie mulţi ierarhi şi clerici au fost decoraţi de Guvernul Sovietic cu cele mai inalte distincţiuni şi onoruri, câştigând increderea şi recunoştinţa din partea conducătorilor Statului.

Intreaga gamă a acestor eforturi şi atitudini se desprinde în modul cel mai elocvent din discursurile pronunţate de I. P. S. Mitropolit Nicolae.

Partea a treia a cărţii cuprinde cinci epistole pastorale, pătrunse de acel înalt entusiasm patriotic, din cari se vede limpede ce atitudine demnă de admiraţie a avut clerul Bisericii ortodoxe ruse în zilele grozavelor încercări, ce s'au abalut asupra patriei lor încălcată de duşman. Cele cinci pastorale se intitulează astfel: 1) *Durerea Bisericii Maică*, adresată la 28 Martie 1942 clerului şi credincioşilor din Ucraina; 2) *Eroii poporului*, pastorala către populaţia din regiunile cotropite de inamic; 3) „*Victoria este aproape*" pastorala de Crăciun dată la 20 Decemvrie 1942; 4) *„Să fim toţi ca unul în lupta ce ne stă înainte!"* — apelul adresat tuturor popoarelor slave la 22 Iunie 1943 şi în fine: 5) *Sub loviturile zdrobitoare ale vitejilor noştri ostaşi* — pastorala către credincioşii din Ucraina, dela 7 Noemvrie 1943.

Această lucrare este cea dintâi carte de predici şi discursuri ale unui mare ierarh rus, care ne vine după restabilirea legăturilor noastre bisericeşti şi aduce cu sine o nouă dâră de lumină asupra vieţii şi realităţilor bisericeşti din URSS.

Ne bucurăm din suflet că înalţii ierarhii ai Biserici Ruse surori, îşi îndreaptă cu toată dragostea şi atenţie privirile lor spre Biserica noastră, trimiţându-ne din rodul muncii lor literare şi aşteptăm cu încredere intensificarea şi cimentarea legăturilor noastre spirituale, prin călătorii, schimbul de studenţi şi de publicaţiuni teologice.

Preot Dr. AL. SEVERIN
Conferenţiar universitar

NICOLAE CABASILA, *Tâlcuirea dumnezeieştei Liturghii*. Traducere din greceşte şi lămuriri introductive de diaconul ENE BRANIŞTE, asistent universitar. Cu o suprafaţă de PR PETRE VINTILESCU, Decanul Fac. de Teologie din Bucureşti. Cuvânt înainte şi ilustraţii îngrijite de I. D. ŞTEFANEASCU, profesor universitar, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1946, pp. VIII + 136. preţul 250 lei

Pentru a se lămuri credincioşilor sensurile ascunse şi greu de pătruns ale ceremonialului liturgic care actualizează în desfăşurarea sa episoade din iconomia mântuirii şi conduce pe credincioşi la unirea mistică cu Hristos, s'a simţit nevoie în Biserică, îndată după închegarea ciclului liturgic, de erminii sau tâlcuiri liturgice. Dintre erminiile liturgice care au ajuns până la noi, Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας a marelui teolog bizantin din secolul al XIV-lea, *Nicolae Cabasila*, este cea mai renumită şi mai temeinică lucrare in acest gen. Inaintea lui Cabasila, scrierile Sf. Părinţi, în deosebi ale sf. *Ioan Gură-de-Aur* şi *Catehezele sf. Ciril al Ierusalimului* (in special cele mystagice), ne dau preţioase lămuriri liturgice. Pana înaripată a lui *Pseudo-Dionisie Areopagitul* a căutat să sistematizeze în veacul al V-lea nu

numai *mistica pură* (*Despre numele divine* și *Teologia mistică*) ci și *mistica liturgică* în lucrările sale: *Despre ierarhia cerească* și *Despre ierarhia bisericească*. In veacul al VII-lea, sf. *Maxim Mărturisitorul* făcu încercări similare. La vremea ei, literatura teologică bizantină a cunoscut și ea lucrări de acest gen. Amintim aci *Tâlcuirea episcopului Teodor de Andida*, apoi Comentarul intitulat *Istorie bisericească și teorie mistică* atribuit patriarhului *Gherman al Constantinopolului*, precum și cele două tratate de explicare a sf. Liturghii datorite sf. *Simeon al Tesalonicului*: *Despre Sf. Liturghie* și *Tâlcuire despre dumnezeiescul lăcaș*. Vrednic de amintit este și patriarhul *Filotei (Kokkinos)* al Constantinopolului, care, prin dispozițiile sale, a contribuit în mare măsură la fixarea și uniformizarea Liturghiei bizantine. Dintre scrierile pomenite însă, niciuna nu s'a ridicat până la valoarea *Tâlcuirii liturgice* a lui Nicolae Cabasila. Lucrarea aceasta, deși a fost cercetată de mulți cunoscători ai literaturii teologice bizantine și apreciată de liturgiștii cu renume ca cea mai valoroasă erminie a Sf. Liturghii, a rămas totuși netălmăcită până de curând într'o limbă europeană modernă.

Cu atât mai mare este strădania și meritul Diac. Ene Braniște, care a reușit să ne prezinte într'o frumoasă limbă românească traducerea renumitei erminii a lui Cabasila. Traducătorul, după cum însuși ne informează (p. 21, n. 40) n'a putut avea pentru comparație nici traducerea teologului francez S. *Salaville* anunțată din 1942 (vezi lucrarea acestuia: *Liturgies orientales*. La Messe, vol. 2, Paris 1942, p. 137) și publicată în urmă, după cum ne anunță o recenzie din revista *Etudes Byzantines*, II (1937), număr apărut în 1945, pp. 265—267.

Tâlcuirea dumnezeieștei Liturghii în traducere românească poate fi cu folos cercetată în legătură cu studiul traducătorului intitulat: *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*. (București 1943), unde conținutul Sf. Liturghii a fost expus în mod sistematic și critic.

Deși dorim să lăsăm cetitorilor plăcerea de-a gusta această traducere și de-a medita singuri asupra interpretărilor lui Cabasila, vom încerca totuși să expunem în linii largi problemele mai interesante ale lucrării. Traducătorul dă la începutul lucrării știrile mai importante despre viața lui Cabasila, apoi foarte prețioase lămuriri asupra conținutului Erminiei. Acestea sunt completate cu câteva informațiuni asupra apariției traducerii în românește.

Privită în întregul ei, Erminia lui Cabasila este împărțită în 53 de capitole, de întindere și valoare inegală, fiecare capitol purtând un titlu. In capitolul I, autorul stabilește *scopul* Liturghiei, care după Cabasila, este dublu: *sfințirea darurilor* și *sfințirea credincioșilor* (p. 26), atât a celor vii cât și a celor morți (p. 30), precum și modul și mijloacele de care dispune ea pentru realizarea acestui scop, explicație care se repetă apoi și în cap. XVI. Dela cap. II—XI se ocupă cu interpretarea proscomidiei. Capitolele XII—XV și XVII—XXVII tratează Liturghia catehumenilor, iar cap. XXVIII—XXXVII Cabasila le consacră actului sfințirii darurilor sub toate aspectele sale. In ultimele capitole se continuă cu interpretarea rostului Liturghiei. Capitolul

final (LIII) este consacrat ultimelor acte din rânduiala Liturghiei.

Erminia lui Cabasila are un pronunţat caracter *dogmatic* şi *mistic*. Din punct de vedere dogmatic, două sunt ideile asupa cărora stărue Cabasila: 1) Că Sf. Liturghie nu este numai o *jertfă de cerere* ci şi de *mulţumire* (vezi cap. X, XXXIII, XLVIII—L, pp. 39, 82, 103—113), şi 2) *Participarea celor morţi la roadele jertfei euharistice* (cap. XLII—XLVII, pp. 94—103). Asupra acestei învăţături Cabasila ne spune lămurit că „Hristos se împărtăşeşte şi lor (morţilor), într'un chip pe care îl ştie El Insuşi" (p. 94). In altă parte explică chiar care este acest chip. „Ci iată care sunt condiţiile sfinţirii pe care Hristos le cere dela noi: curăţia sufletului, iubire de Dumnezeu, credinţă, dorirea Sfintelor Taine, râvna de a se împărtăşi cu Dânsele, zel fierbinte, alergarea cu sete către Hristos... Dar toate acestea nu sunt însuşiri trupeşti ci ţin numai de suflet: prin urmare, *sufletele morţilor pot să aibă şi ele aceste virtuţi*, ca şi ale viilor (p. 95). Căci ce este de mirare „că sufletul, care este substanţă nemuritoare, se împărtăşeşte din ceeace este nemuritor, în chipul adecvat lui" ? (p. 96).

Tot Cabasila a lămurit şi *înţelesul pomenirii sfinţilor* in rugăciunea de mijlocire din anaforaua Liturghiei sfântului Ioan Gură-deAur (vezi cap. L, pp. 113—114).

La acestea trebue să mai adăugăm *chestiunea esenţei jertfei liturgice* (cap. XXXII, pp. 80—82) expusă sub diferitele ei aspecte, precum şi chestiunea *Epiclesei*, care forma in deosebi mărul de discordie între Greci şi Latini, căreia Cabasila ii consacră două capitole celebre (XXIX şi XXX, pp. 73—79), de care se vor servi toţi liturgiştii de mai târziu în polemica lor împotriva Latinilor. După o neîntrecută explicare a acestei probleme, Cabasila arată că sfinţirea darurilor se săvârşeşte şi în Biserica latină la fel ca şi la noi, şi că „nu Biserica latină condamnă rugăciunea pentru sfinţirea darurilor de după cuvintele Mântuitorului, ci numai câţiva Latini mai noui, care au păgubit acea Biserică şi cu alte născociri, ca unii care n'au nimic altceva mai bun de făcut decât să scornească şi să mai audă câte ceva nou..." (p. 79).

Caracterul *mistic* al Erminei este strâns împletit cu cel *simbolic*. Aici trebue să remarcăm că luminile *Sf. Grigore Palama*, marele reprezentant al isihasmului, care a sguduit spiritele lumii bizantine, se reflectă indirect în opera lui Cabasila. Desigur că nu îi vor fi rămas streine nici frământările şi numeroasele controverse în jurul isihasmului, susţinute de corifeii lumii religioase bizantine, printre care amintim pe *Nil* şi *Dimitrie Cabasila*, pe *Nichifor Gregoras*. *Dimitrie Kydones*. *Varlaam*, *Grigore Akindinos* ş. a.

Spre deosebire de Sf. Grigorie Palama, marele atonit care cultiva direcţiunea *misticei pure, contemplative* sau *extraordinare*, accesibilă unei minorităţi, personalităţilor cu o trăire spirituală excepţională, Cabasila a arătat că viaţa spirituală a Ortodoxiei cunoaşte şi *a doua cale mistică*, accesibilă marilor mulţimi şi realizabilă in mijlocul vâltorilor lumii. Aceasta este calea *misticei liturgice, cultuale sau sa-*

cramentale „care urmăreşte unirea cu Dumnezeu prin mijlocirea formelor sensibile ale cultului sau slujbelor divine" (p. 12). Intr'o vreme când lumea bizantină avea privirea aţintită spre culmile misticei contemplative, Cabasila singur a avut curajul şi meritul de a „incerca să readucă pietatea creştină la adevăratul ei izvor", la unirea cu Hristos. Din aceste preocupări spirituale, Cabasila a dat mai intâi la iveală lucrarea intitulată: *Despre viaţa în Hristos* care ne-a fost de curând tradusă în româneşte de Păr. *Teodor Bodogae*, Profesor la Acad. de Teologie din Sibiu (Sibiu 1946).

Calea aceasta mistică arătată de Cabasila este deschisă tuturor, este calea harismatică a Sf. Taine. „Dar atât săvârşirea Sf. Taine cât şi impărtăşirea cu ele, care reprezintă termenul ultim (ἕνωσις) al vieţii in Hristos, se realizează in cadrul Sf. Liturghii" (p. 13). De aceea Cabasila a simţit nevoia să scrie această admirabilă interpretare a Sf. Liturghii. Erminia lui Cabasila a fost foarte preţuită in Biserica Ortodoxă şi a rămas până astăzi modelul neintrecut al genului.

De remarcat este şi faptul că interpretarea lui Cabasila a găsit o bună apreciere şi in rândurile teologilor romano-catolici, cu toate că unele capitole sunt indreptate, cum văzurăm, impotriva unor erori ale Bisericii catolice. Astfel, teologul *M. Jugie* socoteşte comentariul lui Cabasila drept „cel mai original, cel mai pios şi mai doctrinal dintre toate comentariile liturgice bizantine" (vezi *La Messe dans l'Eglise bizantine*, in *Dictionnaire de Theologie Catholique* t. X, col. 1334), iar M-me *Lot Borodine* numeşte pe Cabasila „cel mai mare dintre liturgiştii Bizanţului porfirogenet". *(Initiation à la mystique sacramentaire de l'Orient*, in *Revue de Sciences philosophiques et religieuses*, an. XXIV (1935), p. 675. (Vezi in lucrare pp. 19 şi 26)

Diac. Ene Branişte a făcut traducerea după textul grecesc cu titlul. Ερμηνεία τῆς θείας λειτουργίας, editat de *J. P. Migne* in *Patrologia Greacă*, t. CL, Paris 1865, col 386—492 şi insoţit cu o traducere paralelă in l. latină datorită teologului francez Aurelianus Gentianus Hervetus. Până azi, nu există o ediţie mai bună decât cea publicată de Migne.

Tâlcuirea de faţă are cinstea de a fi prefaţată de P. C. Preot Petre Vintilescu, Decanul Facultăţii de Teologie din Bucureşti, cel mai de seamă liturgist al Bisericii noastre, sub direcţiunea căruia a fost iniţiată activitatea traducătorului. Alături de această prefaţă, in care face elogioase aprecieri asupra operii lui Cabasila, cel ce a ştiut „să pătrundă atât de adânc spiritul Liturghiei şi să dea o explicare maexactă, mai temeinică şi mai substanţială despre lucrarea supranatuirală din Liturghie", d. Prof. I. D. Ştefănescu, aduce in numele Institutul Biblic şi de misiune al Bisericii ortodoxe române, meritate elogii traducătorului, fiindcă ne-a infăţişat o frumoasă traducere românească, dăruită cu însuşiri de prima ordine: interpretare atentă şi cinstită a cugetării lui Nic. Cabasila, intr'o limbă simplă, limpede şi lipsită, cum zice D-sa, „de orice fel de manierism". Tot D-sa s'a ingrijit şi de ilustraţiile care impodobesc textul lucrării.

Literatura teologică românească care a cunoscut atâtea tradu-

ceri din Sf. Părinţi in sec. 18 şi 19 se îmbogăţeşte acum cu această frumoasă traducere a erminiei liturgice a lui Cabasila, nevoită să aştepte rândul atâta timp. Aşteptarea însă nu i-a fost de prisos. Renumitul teolog bizantin a găsit in strădania Păr. Diac. Ene Branişte un vrednic şi conştiincios tâlmaci al erminiei sale liturgice, care s'a silit să redea într'o limbă de existenţa căreia Cabasila nici măcar nu putea bănui, frumuseţea şi profunzimea adevărurilor şi misterelor Sf. Liturghii, cu aceeaşi dragoste şi pietate cu care a căutat să le pătrundă Cabasila însuşi. Pentru aceasta merită toate mulţumirile şi elogiile noastre.

Diacon I. PULPEA

DEMIAN TUDOR preot, *Jertfa laudei. Predici liturgice pentru toate Duminecile de peste an.* Arad (Diecezana), 1945, XI + 330 pp. in 8⁰.

Despre *predica liturgică* — înţelegem prin aceasta predica al cărei principal scop şi obiect este explicarea cultului divin — vom avea prilejul să vorbim mai pe larg într'un studiu aparte. Gen al cuvântării bisericeşti, ca formă de expunere, şi totodată ramură aplicată a ştiinţei cultului divin, ca subiect sau conţinut, ea aparţine deopotrivă atât Omileticii cât şi Liturgicii. Îndeaproape înrudită, ca scop, formă şi conţinut, cu *tâlcuirea liturgică de popularizare*, predica liturgică nu poate şi nu trebue însă confundată cu aceea; pe când cea dintâi e scrisă ca să fie citită, cea de a doua este făcută ca să fie rostită. Prin destinaţia ei, predica liturgică este deci o cuvântare şi, ca să-şi ajungă scopul, ea trebue să respecte, prin urmare, regulile generale ale artei vorbirii şi pe cele speciale ale Omileticei Aci e deosebirea esenţială dintre *predica* liturgică deoparte şi *tâlcuirea* liturgică de popularizare, de alta.

Pentru multiple motive, acest gen de predică este astăzi, la noi, mult mai rar abordat decât predica cu subiect şi conţinut moral, dogmatic sau exegetico-biblic. Există totuşi în scrisul nostru de până acum câteva încercări lăudabile care pot fi prea bine încadrate acestui gen, cu toate că n'au fost totdeauna intitulate şi publicate ca atare de către autorii lor. E interesant de observat că primele creaţii de acest fel în româneşte nu sunt originale, ci traduceri sau prelucrări din limbile străine. Ne gândim astfel, la *„Cuvântările liturgice"* publicate de Î.P.S. Patriarh Nicodim în vol. VIII din *„Seminţe duhovniceşti pe ogorul Domnului"* (M-rea Neamţ, 1933), prelucrate din ruseşte, precum şi la acele minunate *„Convorbiri asupra legăturilor Bisericii cu credincioşii pe baza Molitfelnicului"*, traduse şi prelucrate din franţuzeşte de pr. Ilie I. Beleuţă (Sibiu, 1922). De curând, avem bucuria să înregistrăm şi o producţie originală in această materie. Preotul Demian Tudor dela Arad a tipărit un volum întreg de „predici liturgice pentru toate Duminecile de peste an", asupra cărora ne vom îngădui câteva scurte observaţii, atât din punct de vedere liturgic cât şi omiletic.

Parte din predicile care alcătuesc cuprinsul cărţii părintelui Demian au fost rostite şi tipărite mai întâi în revista „Biserica şi Şcoala", organul oficial al eparhiei Aradului, în cursul anului 1944. Deşi în

număr de 52, după numărul duminicilor de peste an, subiectele acestor predici n'au totuşi niciun fel de legătură cu duminicile anului liturgic sau cu pericopele evanghelice respective, ci se înşiruesc în ordinea sistematică pe care o găsim de obiceiu în tabla de materii a manualelor de Liturgică, sau de explicare populară a liturghiei. Astfel, primele 30 predici se ocupă cu cultul divin în general, cu sfântul lăcaş şi părţile lui, cu ierarhia bisericească, timpurile liturgice, lucrurile liturgice, cu diferitele acte de cult şi slujbele bisericeşti, iar restul de 22 predici sunt consacrate toate explicării slujbei sfintei liturghii, în ordinea săvârşirii ei. Prin cuprinsul ei, cartea păr. D. vrea să fie, astfel, un ciclu aproape complet sau un curs sistematic de explicarea liturghiei, divizat şi tratat sub formă de predici.

Este adevărat că explicarea cultului divin sub această formă omiletică reclamă incursiuni in mai toate domeniile teologiei. Nu e de mirare deci, dacă autorul încadrează şi împleteşte tratarea temelor alese, cu cele mai variate cunoştinţe biblice, doctrinare, morale, etc. Ni se pare, totuşi, că unele capitole exagerează din acest punct de vedere. Astfel, predica despre *Ierarhia bisericească* (intitulată juridic, ca la Dreptul bisericesc) vorbeşte despre preoţie mai mult din punct de vedere canonic şi pastoral, decât liturgic. Cam acelaşi lucru s'ar putea spune şi despre *Dumineca* (tratată mai mult apologetic şi sectologic) sau despre *Simboalele naturale* (titlu prea pretenţios şi cu aer de manual de şcoală). Prea savant şi scolastic este tratat, de asemenea, şi ultimul capitol, despre *Binefacerile sfintei liturghii*. Reminiscenţe ale spiritului scolastic şi ştiinţifist, care n'are ce căuta in predică, sunt dealtfel şi numeroasele citaţiuni de texte şi nume de autori, ce se întâlnesc adesea, fie in cursul expunerii, fie în josul paginilor, ca în manualele de universitate, precum şi unii termeni pretenţioşi, care s'au strecurat d'adreptul, din tratatele ştiinţifice de specialitate, in vocabularul predicatorial al păr. D., ca d. p. *formulare de slujbe* (p. 161), *deofiinţime* (p. 223), ş. a., termeni numeroşi mai cu seamă în capitolul final despre *Binefacerile sfintei liturghii.*

Ca întindere, toate predicile păr. D. cuprind câte 6 pagini de tipar, rareori ceva mai mult sau mai puţin. Dată fiind această mărime stereotipă, unele predici cu temă dublă păcătuesc fatal prin superficialitate sau explicare insuficientă. Aşa bunăoară, in predica despre *Imnul Heruvic şi ieşirea cu Sfintele Daruri*, frumosul text al imnului heruvimic, susceptibil de minunate interpretări şi aplicaţii morale cu privire la participarea activă a poporului la liturghie, este explicat ingrabă şi sumar; ne-am fi aşteptat, de asemenea, să se dea mai multă atenţiune rostului pomenirilor din acest important moment liturgic, care e lăsat cu desăvârşire în întunerec.

Ca izvoare de informaţie, dintre tâlcuitorii clasici ai liturghiei, autorul foloseşte de preferinţă pe Sf. Simeon al Tesalonicului şi ceva mai puţin pe Nicolae Cabasila, pe lângă câţiva liturgişti moderni, mai rar şi mai puţin citaţi. Din unele lucrări de mâna a doua păr. D. reproduce — probabil în necunoştinţă de cauză — unele neadevăruri de ordin istoric asupra liturghiei, ca de pildă cele dela pp. 196—197,

privitoare la întrebuinţarea în Biserică a liturghiei Sf. Iacob şi la originea liturghiilor bizantine, sau interpretarea nebuloasă a frazei liturgice *„Mila păcii, jertfa laudei"* (pp. 271—272), căreia i s'ar putea găsi o interpretare literală mai simplă şi mai acceptabilă, bazată pe cercetările noui de istoria textului liturghiei (vezi Pr. Petre Vintilescu, *„Mila păcii, jertfa laudei" în liturghiile bizantine*, Buc. 1940). La pag. 280 se afirmă că ecfonisul *„Cântarea de biruinţă cântând, strigând..."* e luat din Apocalipsa Sf. Ioan, ceeace nu e adevărat.

Din punct de vedere omiletic, e greu să vedem în toate capitolele cărţii păr. D. tot atâtea *predici* desăvârşite, care ar putea fi rostite chiar aşa cum sunt scrise, căci nu în toate cazurile autorul a ţinut riguros seamă de cunoscutele cerinţe ale cuvântării bisericeşti. Astfel, în afară de lipsa obişnuitelor *texte* (versete) din fruntea predicilor, a căror întrebuinţare e dealtfel facultativă, lipseşte orice mod de adresare, iar împărţirea în cele trei subdiviziuni clasice ale predicii în general nu se observă. Introduceri nu există mai niciodată, ci se intră deadreptul în materie. Concluzia, cu aplicaţiile şi îndemnurile necesare, lipseşte, sau se prezintă de cele mai multe ori în forma extrem de redusă a unei simple fraze de încheiere. Dar ceeace dovedeşte că nu toate predicile păr. D. au cunoscut publicitatea amvonului înainte de a vedea pe aceea a tiparului, ci că sunt în cea mai mare parte producţii de biurou, este în primul rând forma de tratare, în general expositivă, discursivă, de manuale, folosită uneori chiar în scurtele concluzii, în care se cuvenea să domine de fapt forma exhortativă, îndemnul şi elementul patetic, vorbirea caldă şi familiară, lipsită de orice aier de şcoală sau de savantlâc. La aceasta contribue dealtfel şi *stilul* păr. D., care, deşi de o corectitudine, eleganţă, claritate şi cursivitate cu adevărat academice, nu este totuşi stilul ideal al predicii. Am fi totuşi nedrepţi, dacă n'am recunoaşte că unele dintre capitolele cărţii păr. D. sunt destul de izbutit prezentate din punct de vedere omiletic, putând deci servi drept modele aproape desăvârşite ale predicii liturgice, prin expunerea populară şi intuitivă, prin numeroasele aplicaţiuni morale şi referinţe la viaţa spirituală a credincioşilor, prin graiul colorat, cald şi familiar. Putem înumăra între acestea, predicile despre: *Însemnarea cu Sf. Cruce* (pp. 149—153), *Proscomidia II* (pp. 208—214), *Ectenia cea mare* (pp. 215—221), *Rugăciunea de mijlocire* (pp. 290—296), ş. a.

Pe lângă aceste câteva modele, mai mult sau mai puţin izbutite, cartea păr. D. cuprinde însă un preţios şi bogat material brut, care poate fi folosit cu succes ca izvor pentru adevărata predică liturgică, pe care o aşteptăm. Salutăm cu toată bucuria apariţia ei şi o recomandăm, cu toată stăruinţa, preoţimii noastre. Căci în afară de valoarea unei prime încercări originale în acest sens şi deci a unui util ghid omiletic, o astfel de carte are totodată semnificaţia unui semnal şi îndemn pentru o mai atentă şi sporită cultivare a acestui gen de cuvântare bisericească, aşa de necesar astăzi şi, totuşi, aşa de neglijat şi ignorat în activitatea predicatorială a vremii noastre.

Diaconul ENE BRANIŞTE

NOTE BIBLIOGRAFICE

LUCRĂRI CU CARACTER GENERAL

1. COMAN, IOAN G., preot, *Biserica, vatră de iubire și lumină*, in revista *Păstorul Ortodox*, revista Societății „Frăția", [Pitești], an. XXVII, Nr. 1—12, 1947. Număr festiv, 1897—1947, la împlinirea a 50 de ani de existență a Societății „Frăția" a Clerului din Eparhia Argeșului, p. 31—45.

Biserica a fost dela început, este azi și va fi până la sfârșit a poporului, adică a nesfârșitelor mulțimi, suferinde, flămânde, disprețuite, dezorientate. Ea este o unitate puternică și indisolubilă, ca trup tainic al Domnului, unitate bazată pe cea mai înaltă virtute creștină: iubirea. Pe teren social, iubirea mărturisită de Biserică s'a transformat în uriașe opere de asistență și de alinare a suferințelor omenești; ca isvor al iubirii de oameni, Biserica este propovăduitoarea egalității și dreptății desăvârșite pe pământ. Ea este, in fine, isvorul culturii și progresului.

T. N. M.

2. CONSTANTINESCU-IAȘI, P., Prof., *Din relațiile artistice româno-ruse*. In *Studii și comentarii de istorie și linguistică*. Volum omagial, cu prilejul aniversării a 30 de ani dela Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, București 1947, p. 55—71.

Influențele artistice din Rusia in Principatele Române s'au putut observa în toate genurile de artă, pe când pentru procesul invers, aportul artei românești este cu mult mai redus. Deși legăturile politice dintre Români și Ruși au existat aproape dela începutul creării statelor slave dela Kiev și Moscova, totuși legăturile culturale și'n deosebi cele bisericești au fost cu mult mai efective pentru inlesnirea influențelor artistice, fie prin exodul prelaților noștri in Rusia, fie prin pelerinii ruși prin Țările Române. In arhitectură, documentele pomenesc de ctitori ruși ai unor biserici din Principatele Române, multe din ele fiind construite după planurile arhitecților ruși, iar în pictură se distinge o influență directă sau indirectă a iconografiei rusești. O influență și mai pronunțată s'a putut constata în așa numitele arte minore, între care se pot îngloba și cărțile bisericești, sub aspectul ilustrării. Veșmintele și țesăturile bisericești, ca și mai toate obiectele necesare cultului au fost lucrate și decorate după modele rusești. Chiar și manuscrisele și cărțile bisericești au fost influențate sub raportul lor artistic de cele rusești.

Menționăm în treacăt că nu Varlaam al Moldovei a tradus „Cheia înțelesului", ci mitropolitul Varlaam „al scaunului Bucureștilor".

T. N. M.

3. Golescu Maria, *Danses et danseurs dans la peinture des églises roumaines*, in *Revue historique du sud-est européen*, XXIII (1946), Bucureşti, 1947, pp. 131—141.

Se încearcă ducerea mai departe a constatărilor făcute acum câţiva ani în urmă de părintele C. Bobulescu, cu privire la înfăţişările de „lăutari şi hori în pictura bisericilor noastre". Se stabileşte existenţa unor note comune întregei peninsule balcanice, în ceea ce priveşte reprezentarea horelor în pictura bisericească a Ţărilor Române. Importantă, deşi poate nu definitivă, e concluzia că tema iconografică „Toată suflarea să laude pe Domnul", a fost introdusă la noi în sec. XVII, în acelaşi timp de meşteri zugravi greci şi ruşi. În afară de influenţa indirectă a picturii primitivilor italieni asupra unor astfel de înfăţişări, costumul şi jocurile româneşti şi-au avut rolul lor netăgăduit.

Subiectul merită un studiu amănunţit, ale cărui concluzii ar fi deosebit de interesante.

I. B.

4. Grékov, B., *La culture de la Russie de Kiev.* [Traduit du russe par *R. Rodov*]. Editions en langues étrangères, Moscou 1947, 143 [-144] p + 7 pl.

In secolele X şi XI cultura rusă atinsese o înaltă treaptă de perfecţiune, la care nu s'a ajuns, desigur, deodată, ci în etape esenţiale. Ca istoria mai tuturor popoarelor, şi istoria Ruşilor are o perioadă începătoare care nu poate fi reconstituită pe bază de documente, ci numai prin studierea vestigiilor, a mărturiilor făcute de contimporanii epocii respective şi a tradiţiilor populare. In baza cercetărilor arheologice s'a putut ajunge la următoarele concluzii: 1. Nimic nu împiedecă să fie luată în consideraţie posibilitatea unei legături directe între cultura scită şi cea a Slavilor orientali; 2. Asupra Slavilor orientali s'a exercitat o influenţă romană încă dela începutul erei noastre; 3. Incă din secolul VI monumentele permit să se vorbească într'un mod cu mult mai precis despre cultura Slavilor orientali, cunoscuţi de aci înainte sub numele de Anţi sau Ruşi; 4. In aceeaşi epocă, Anţii sau Ruşii intră în contanct direct cu Bizanţul şi popoarele Orientului. Aşadar, cu mult înainte de formarea Statului chievian, Slavii orientali sau Ruşii aveau o istorie, realizând progrese simţitoare în domeniul culturii materiale.

Dela adorarea animalelor, şi mai apoi a zeului Rod şi a Rojanitsy-lor, Slavii orientali, deveniţi Anţi, au ajuns la credinţa într'un singur zeu, Perun, stăpân al universului şi creator al fulgerului, ca mai târziu să împrumute elemente dela religiunile mai evoluate, ca iudaismul, islamismul, catolicismul roman şi ortodoxia bizantină, pentru ca sub Vladimir să adopte definitiv credinţa ortodoxă, care, după tradiţia consemnată în *Povestea timpurilor trecute*, ar fi fost predicată chiar de apostolul Andrei, ajuns până în ţinutul viitorului Stat chievian. Ecoul acestei tradiţii este înregistrat şi de istoricii Bisericii din secole IV şi V (Eusebiu de Cezarea, Epifaniu al Ciprului ş. a.), determinând pe academicianul V. Vassilievski să sprijine această teză. Incercările Papei de a determina pe Vladimir să adopte catolicismul au rămas zadarnice; Biserica bizantină era cu mult mai tolerantă, admiţând existenţa Bisericilor naţionale independente, astfel că Ruşii au putut, la o sută de ani după creştinare, să instituie o sărbătoare pentru comemorarea aducerii moaştelor sfântului Nicolae Taumaturgul, sfânt

devenit popular în Rusia, putând să-şi creeze în acelaşi timp un stil arhitectonic şi pictural religios propriu.

Cultura Statului chievian în perioada integrităţii lui politice, cu toate luptele interne şi externe, ajunsese la o stare înfloritoare, rezultat al unui lung efort creator al întregului popor. „Povestea timpurilor trecute", „Legenda lui Boris şi Gleb" şi „Cronica lui Nestor" sunt cele mai temeinice mărturii ale vremii, iar monumentele (în special bisericile) rămase până în vremea noastră dovedesc că această cultură n'a dispărut odată cu „imperiul Rurikovicilor".

În afară de valoarea ştiinţifică, lucrarea academicianului Grekov mai are şi calitatea de a fi o minunată realizare a artei grafice din U. R. S. S. Împodobită cu frontispicii şi iniţiale reproduse în culori după vechile tipărituri, precum şi cu numeroase ilustraţii şi planşe, toate cu subiecte religioase, cartea prezintă totodată şi o valoare artistică, în special prin cele cinci icoane din secolele XI şi XII, ale căror culori sunt redate cu atâta măestrie, încât par a fi originalele înseşi. La acestea se adaugă înfăţişarea exterioară, care merită toată admiraţia celor ce ştiu să aprecieze arta desăvârşită a legatului cărţilor.

T. N. M.

5. POPESCU, TEODOR M., *Actualitatea creştinismului*, în revista *Păstorul Ortodox*, revista Societăţii „Frăţia", [Piteşti], an XVII, Nr. 1—12, 1947. Număr festiv, 1897—1947, la împlinirea a 50 de ani de existenţă a Societăţii „Frăţia" a Clerului din Eparhia Argeşului, pp. 15—20.

Nimeni niciodată, cu toată ştiinţa, tehnica şi civilizaţia nu va putea înlocui, desminţi sau face de prisos Evanghelia. Iisus Hristos fiind acelaşi ieri, azi, mâine şi în veac, creştinismul este actual ca şi El şi ca şi neamul omenesc; actual ca trebuinţa şi ca dorinţa noastră de mai bine.

T. N. M.

6. STOIAN STANCIU, *Învăţătorul. Cum l-au văzut poeţii şi prozatorii români*. Bucureşti 1948, 199 [-201] p.

Pornind dela convingerea că „din analiza operelor literare ale unei epoci, din analiza acelora care se ocupă şi de învăţător şi viaţa şi rolul lui în societate, putem să reţinem adevăruri de cea mai mare importanţă pentru educaţie", d. Stanciu Stoian, ministrul Cultelor, a realizat preţioasă lucrare, care, prin analogie, poate fi de mult folos şi preoţilor. Literatura — spune pe drept cuvânt autorul — poate fi folosită şi ca „un mod de a vedea în vederea unui scop". Verificarea acestui adevăr o face chiar d-sa, reuşind să ne înfăţişeze învăţătorul român, aşa cum l-au văzut scriitorii şi contimporanii lui în decursul vremii, dela modestul dascăl, cântăreţ de biserică, până la învăţătorul zilelor noastre, cu toate defectele lui, atât dincoace de munţi, cât şi în Transilvania.

Cu spiritul de discernământ şi analiză ce-l caracterizează, d. Stanciu Stoian ne prezintă dascălul de modă veche din perioada de formaţie a şcolii româneşti aşa cum a fost zugrăvit de Ion Ghica şi C. Negruzzi, institorii „ridicoli sau tirani" văzuţi prin prisma mentalităţii Junimii, învăţătorul semănătorist din literatura lui Sadoveanu, Victor Ion Popa şi mai ales Cezar Petrescu, sau pe cel poporanist, recunoscut printre eroii lui Corneliu Moldovanu sau mai cu seamă ai lui Liviu Rebreanu. O poziţie oarecum deosebită a avut învăţătorul

ardelean de școală confesională, care până la unire a rămas sub dependența preotului, poziție determinată de necesitatea concentrării forțelor naționale în jurul Bisericii. Portretul acestui învățător îl găsim prin excelență în literatura părintelui Agârbiceanu. Parte din curentele dinainte de primul războiu mondial s'au prelungit până în ultima vreme, când „învățătorimea română se găsește la o răscruce, ca și societatea românească", situație care a început să se răsfrângă și în literatura ultimilor ani, în care învățătorimea de astăzi nu poate să se recunoască.

Lucrarea d-lui ministru Stanciu Stoian poate fi de folos într'o măsură și preoților, prin conținutul ei, dar poate servi și ca imbold și model pentru o lucrare similară, având ca subiect preotul. Și dacă s'ar realiza cândva o asemenea operă, o parte din merit s'ar resfrânge și asupra actualului ministru al Cultelor.

T. N. M.

TEOLOGIA ISTORICĂ

7. Aristarc [Călinescu G.], *Un călugăr progresist*, în ziarul *Națiunea*, an. II, nr. 472, 20 Octombrie 1947, p. 2: *Litere și arte*.

Eufrosin Poteca (pe numele mirean Dimitrie), după ce a predat câțiva ani geografia la școala lui G. Lazăr, a fost trimis de Eforia Școalelor la Pisa, unde a urmat cursul de astronomie al lui Arago, ca după un an să se întoarcă la Iași, fiind numit apoi profesor de filosofie la Sf. Sava, în 1825. In 1827 își îngăduise să propună boerilor „legea dreptății", adică „să se slobozească robii, să nu mai poată nimenea nici a ține rob, nici a vinde rob, nici a cumpăra rob", apoi „să se hotărască a să da dăjdile pentru cheltuelile statului și de mare și de mic, fieșcare după analogia averii sale". Pretinde clerului mai multă învățătură, pentrucă și pe Europeni „lumina filosofiei i-au făcut să priceapă lumina Evangheliei".

Autorul dă apoi unele amănunte din viața intimă a lui Eufrosin Poteca, făcând unele indiscreții cu privire la „licențele" morale ale acestui călugăr revoluționar, care nu l-au împiedecat să devină spre sfârșitul anului 1829 arhimandrit și egumen al mânăstirei Motru, unde a și murit, la 10 Decembrie 1859.

T. N. M.

8. Cireș I., Pr., *Figuri bisericești în mișcările Românilor pentru libertate și afirmare națională*, în *Biserica și Școala*, revista oficială a Episcopiei Aradului, an. LXXI, nr. 12, 16 Martie 1947, p. 83—85.

In luptele pentru libertate „nu au lipsit nici fețe bisericești, cari s'au identificat cu aspirațiile neamului nostru, încă din epoca de plămadă a poporului român". Preoții și călugării au luptat cu mult avânt împotriva armatei lui Carol Robert, au săvârșit fapte vitejești în armata lui Alexandru cel Bun (Popa Iuga din Baia) sau alături de Petru Rareș (Vlădica Anastasie al Vadului) și de Mihai Viteazul (Popa Stoica din Fărcaș), au pregătit revoluția lui Horia (călugărul Sofronie), pe care au și sprijinit-o cu îndemnul și cu fapta (preotul Constantin Turcu, Popa Avram din Uibărești), au sprijinit moral și material revoluția lui Tudor Vladimirescu, pentru a culmina cu aportul binecunoscut adus la revoluția dela 1848.

In legătură cu revoluția dela 1848, autorul menționează pe *preotul Gheorghe Bodescu din Bârlad și preotul deputat Neagu*, „mare susținător al drepturilor și intereselor țăranilor români", însă nu amintește deloc pe marele revoluționar Popa Șapcă, și nici dintre ceilalți destul de mulți, care au jucat un rol mai determinant în desfășurarea revoluției, mai ales în ținutul Olteniei.

T. N. M

9. Mitrea Bucur, *O gemă creştină din Turda*, în *Revista Istorică Română*, t. XVI (1946), fasc. 1, pp. 51—62 + 1 fig. in text.

In 1936, la un an după ce dl. prof. C. Daicovici dela Universitatea din Cluj punea la îndoială, între altele, și caracterul creștin al gemei dela Turda, popularizat de pr. A. Nanu, dl. B. Mitrea a reluat studierea problemei, pe a cărei soluție, am putea spune definitivă, o prezintă astăzi, după zece ani împliniți. E vorba de gema cunoscută pentru prima dată în 1851, din descrierea sumară a lui J. F. Neigebaur, fost consul prusian în Principate, asupra importanței creștine căreia atrăgea atenția un cercetător sas anonim în anul 1858.

Micul obiect (1,3 × 1,1 cm.) se găsea în bogata colecție a contelui Josef Kemeny din Grindeni, jud. Turda, până în timpul revoluției dela 1848—49, când aceasta a fost împrăștiată. Noroc că Kemeny făcuse și un desen al obiectului, care, împreună cu altele, se păstrează în Biblioteca Universității din Cluj. Pe acest desen l-a descoperit și-l publică de data aceasta dl. B. M. Figura reprezintă pe Bunul Păstor cu mielul pe umeri, având la picioare un alt miel ce privește în sus, spre El. De o parte a Lui se află un arbore în care se vede o pasăre, iar de cealaltă corabia, din care este aruncat in mare Iona, gata să fie înghițit de monstrul marin. In jurul corabiei se citește inscripția IXΘYC. Având desenul în față, nici nu mai era nevoie de dovedit că obiectul e creștin! Trebuia amintit, poate, că fiind din prima jumătate a secolului IV, e cel mai vechi obiect creștin găsit în Transilvania. Un lucru mai rămâne totuși de dorit: să se cerceteze dacă obiectul insuși există în Muzeul Național din Budapesta, așa cum de curând presupune dl. K. Horedt. Dacă aceea e o altă gemă creștină din Dacia Superior, cu atât mai bine.

I. B.

10. Pippidi, D. M., *Niceta di Remesiana e le origini del cristianesimo daco-romano*, în *Revue historique du sud-est européen*, XXIII, Bucarest 1946, (a apărut în 1947), pp. 99—117.

Cercetând din nou cu atențiune textele din Paulin de Nola, pe care în primul rând Vasile Pârvan și după el toți istoricii români, își bazau convingerea că Niceta de Remesiana poate fi socotit apostolul Daco-Romanilor din stânga Dunării, d-l prof. Pippidi ajunge la concluzia, contrară celei cu care ne obișnuisem, dar care pare cea adevărată, că sf. Niceta n'ar fi propovedult creștinismul în Dacia Traiană.

Inapoindu-se dela Nola, în Italia, unde îl vizitase pe sf. Paulin, sf. Niceta se îmbarcă probabil la Otranto, venind pe mare până la Salonic, de unde își continuă drumul pe uscat, trecând prin Philipii, Stobi (nu Tomi!) și Scupi, până la Remesiana (azi Bela-Palanka), reședința sa episcopală din Dacia Mediterranea. Ținuturile dela nord, unde se va fi desfășurat apostolatul sf. Niceta, sunt vag'

delimitate in opera poetică a sf. Paulin. Prin „Sciţii", pe care el i-ar fi îmblânzit prin predica sa, nu se ştie dacă nu trebue să înţelegem mai curând pe Goţii dela sudul Dunării. La fel şi prin „Geţii", despre care vorbeşte sf. Paulin. Interpretarea cea mai apropiată de adevăr ne sileşte ca şi prin „Bessii" şi „Dacii" creştinaţi in mare număr de sf. Niceta, să înţelegem în primul rând neamurile cu acest nume stabilite şi în dreapta Dunării, in apropiere de Remesiana. Nici mânăstirile amintite de sf. Paulin nu se aflau la nordul, ci la sudul Dunării.

Subscriem toate aceste interpretări ale d. prof. Pippidi, după cum şi afirmaţiunea d-sale, că „un text nu dovedeşte existenţa creştinismului la neamurile din acest ţinut, după cum altul n'o exclude. Ultimul cuvânt..., va fi spus de săpăturile arheologice». Cu privire la mărturia lui Macarie de Magnesia ne menţinem însă rezerva făcută altădată in paginile acestei reviste (B.O.R., LXIII, nr. 4—5, Aprilie-Mai 1945), p. 157, Nr. 5). La lista bibliografică despre sf. Niceta adăogăm apoi interesanta comunicare din 1942 a d. J. Zeiller, la Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, pe care am rezumat-o tot in această revistă (B.O.R, LXI, nr. 7—9, Iulie-Sept. 1943, pp. 409—411).

I. B.

11. ROMANESCU MARCEL, *Tezaurul dela Covei*, in *Revista Istorică Română*, vol. XVI (1946), fasc. 1, pp. 19—39+9 fig.

Continuând cunoscutele-i studii cu privire la vechile noastre „argintării" şi la istoria costumului românesc, d-l Marcel Romanescu revine cu noui şi preţioase contribuţii asupra tezaurului descoperit in 1927 la Covei, in jud. Dolj, azi la Muzeul Regional al Olteniei, din Craiova.

„Cupa cu sfinţi", lucrată într'un aliaj de cositor cu argint, reprezintă pe Maica Domnului cu pruncul in braţe, in centru, şi mai mulţi sfinţi (apostoli?) în cerc, pe margine. După inscripţia slavă de pe el, acest obiect e sigur datat din anul 1514 / 15, fiind *„cel mai vechi vas bisericesc ce ni s'a păstrat"*. Al doilea vas dela Covei este tot o cupă, dintr'un amestec de aramă suflat în argint, ce înfăţişează, in relief, mai multe simboale creştine de origină orientală: o floare centrală cu frunze în chip de cozi de păun, în mijlocul căreia e culcat un cerb şi o friză în care se văd un liliac cu cap de raţă (diavolul), barza cu şarpele 'n cioc (Mântuitorul distrugând răul), balaurul marin, un câine, o bufniţă umanizată şi un păun. Al treilea obiect e un cauc de argint oriental, cu podoabe florale aurite şi cu mânerul terminat printr'un cap de leu. Unică este „diadema de domniţă" ce constă dintr'un triplu lanţ aurit, susţinând mici paftale turnate din argint oriental. Două mici discuri din argint aurit (unul s'a pierdut), ce nu puteau fi decât nişte „paftale de surguci", un cristal de Boemia de formă elipsoidală şi „uimitor de transparent", o teacă metalică pentru două cuţitaşe sau stilete şi mai mulţi nasturi turnaţi, complectează tezaurul.

Concluzia verosimilă a autorului este că preţioasele obiecte „de factură saxonă" descoperite la Covei, provin dintr'un tezaur al mânăstirii Tismana, aparţinând toate primei treimi a secolului al XVI-lea. După bijuteriile desgropate în biserica Domnească dela Curtea de Argeş, acestea sunt astfel cele mai vechi din România.

I. B.

TEOLOGIA PRACTICĂ

12. BELEA NICODIM Pr., *Calea către preoție.* — Studiu de psihologie religioasă — Biblioteca Bunului Păstor, nr. 23. Sibiu 1946, 36 pp., in 8° (Extras din *Revista Teologică*).

Subiectul anunțat (la p. 3) este o analiză a rolului *educației* pe de o parte și al *științei* (instrucției) pe de alta, în învățământul teologic și în lucrarea de pregătire și formare a viitorilor preoți. Sunt atinse însă în treacăt și alte chestiuni adiacente, ca aceea a vocației pentru preoție, a convertirii, a mijloacelor de educație în Internatele teologice, ș. a. Două concluzii se desprind în principal:

1. Pregătirea cea mai bună a clerului — mai ales sub latura educativă — nu se poate realiza decât în cadrul și mediul internatelor puse sub directa conducere și îndrumare a Bisericii (vezi mai ales p. 24), soluție adoptată și aplicată integral în sistemul Institutelor și Academiilor teologice din Ardeal.

2. În lucrarea de pregătire a preoților trebue să conlucreze armonic *știința* cu *educația*, adică instrucția sau acumularea capitalului de cunoștințe cu progresul în viața religioasă sau formarea personalității și a caracterului moral: nici știință fără credință, dar nici vocație și virtute fără instrucție, sistemă și metodă.

Problema principală ridicată de autor este, de sigur, foarte actuală, ea constituind una dintre chestiunile care preocupă astăzi intens atât Statul cât și Biserica. Ni se pare însă că autorul dă cuvântului „teologic" un sens prea îngust (exclusiv științific) și o întrebuințare nu tocmai potrivită, atunci când îl pune în contrast sau în opoziție cu termenul de *preoție* (vezi pp. 30—36). Scrisă cu oarecare respect pentru metoda științifică și cu un stil în general ușor și cursiv, colorat uneori de inevitabilele ardelenisme lexicale, lucrarea Pr. N. B. se poate privi ca o utilă sistematizare a unor observații, constatări și sugestii din cariera și experiența autorului, în calitatea sa de duhovnic al Academiei teologice din Sibiu. Ea este însă departe de a soluționa, de a aprofunda sau de a vida în chip mulțumitor numeroasele chestiuni ridicate și atinse doar în treacăt. Este însă binevenită această modestă contribuție de insăilări schematice pe marginea unor soluții parțiale și regionale la problema vastă, grea și complicată, a pregătirii și formării clerului, problemă a cărei rezolvare teoretică și practică presupune, firește, luarea în considerare a multor alte premize și necesită o perspectivă mult mai largă, o cercetare mai amănunțită și o informație mai bogată și mai variată decât cea de care face uz autorul.

E. B.

13. BRANIȘTE, ENE, diacon, asistent la Facultatea de Teologie din București, *Vinerea Patimilor la Ierusalim, în veacul al patrulea.* în rev. „*Păstorul Ortodox*", revista Societății „Frăția", [Pitești], an. XXVII Nr. 1—12, 1947, Număr festiv, 1897—1947, la împlinirea a 50 de ani de existență a Societății „Frăția" a Clerului din Eparhia Argeșului, pp. 47—53.

Autorul reconstituie cu ajutorul unui memorial de călătorie al unei nobile romane de prin părțile Spaniei, Etheria sau Eucheria, atmosfera și „modul cum sărbătoreau creștinii veacului al patrulea, la Ierusalim, ziua în care s a

petrecut cea mai zguduitoare dramă din istoria omenirii". Joi disdedimineaţă mulţimea credincioşilor se găsea adunată pe Golgota, unde, in marea curte (Ante Crucem) a uneia dintre cele trei biserici zidite de Constantin cel Mare, după imne şi rugăciuni, se recitea pasagiul din evanghelia lui Matei în legătură cu interogatoriul luat de Pilat lui Iisus; apoi, într'o scurtă cuvântare, episcopul îmbărbăta poporul, indemnându-l să se odihnească puţin, iar pe la al doilea ceas din zi (ora 8) să se adune din nou. Cei mai zeloşi dintre ei se îndreptau spre Sion, să mai vadă şi alte locuri călcate de picioarele Mântuitorului. La ceasul al doilea din zi se întorceau cu toţii in biserica numită a Crucii, în care se scoate sfânta cruce prin faţa căreia se perindă întreaga mulţime, îngenunchind cu evlavie, timp de patru ore, până la al şaselea ceas din zi (ora 12), când se ducea in marea curte numită Ante Crucem, unde se făceau citiri din cărţile sfinte până în ceasul al noulea, adică până la ceasul când Iisus şi-a dat duhul; se citea locul respectiv din Evanghelie, se făcea o rugăciune şi otpustul. Mulţimea mergea apoi în biserica Patimilor, unde se făcea obişnuita slujbă de seară, ca şi în celelalte zile de peste săptămână. Şirul slujbelor se termina în biserica Sfintei Învieri, unde se citea pasagiul din evanghelie în care se istoriseşte cum a cerut Iosif din Arimateia trupul Domnului şi l-a îngropat în mormânt nou. Urma o rugăciune, binecuvântarea episcopului şi otpustul.

Cei ce vor citi această [reconstituire, vor fi surprinşi în mod deosebit de minunata haină în care părintele diacon Branişte a îmbrăcat şi prezentat un text arid, reuşind să creeze o atmosferă de reculegere şi pietate creştină.

T. N. M.

14. Mihăileanu N., Profesor, *Mergerea cu zi întâiul*, în *Buletinul Eparhiei Argeşului*, an XX (1945), pp. 186—7.

În *Buletinul Eparhiei Argeşului* s'a deschis discuţia asupra unei interesante probleme practice de pastoraţie şi anume dacă preoţii de enorie trebue să menţină vechea datină a umbletului cu zi întâiul, pentru a boteza casele, familiile şi gospodăriile enoriaşilor, sau să o înlocuiască cu vizite lunare obligatorii şi oficiale.

D. prof. M. M. din Piteşti, un distins laic al cărui sincer interes şi a cărui multă dragoste pentru problemele bisericeşti sunt în deajuns de cunoscute, conchide pentru păstrarea vechei datine a umbletului cu zi întâiul.

E. B.

15. Neguţ Nicolae N., Pr., *Preotul dela ţară şi preotul dela oraş*, în *Buletinul Eparhiei Argeşului*, an XX (1945), pp. 195—198.

Plecând dela constatarea, dureroasă dar adevărată, a năvalei spre oraşe a preoţimii, atrase de pământeşti interese şi de perspectivele unui traiu mai comod, păr. N. subliniază câteva din punctele deosebitoare dintre pastoraţia în mediul urban şi cea dela ţară. Astfel, din punctul de vedere al mediului geografic sau natural in care activează, preotul dela ţară e defavorizat, prin întinderea spaţială adesea enormă a parohiei, prin configuraţia terenului, prin drumurile lungi şi anevoioase, etc., pe când cel dela oraş e favorizat prin întinderea limitată a parohiei, prin inlesnirea mijloacelor de comunicaţie, etc. Dar din punctul de vedere al componenţei umane a parohiei, situaţia se inversează

în favoarea preotului dela ţară, prin omogenitatea şi stabilitatea populaţiei din parohiile rurale, prin un nivel, în general mai ridicat, de religiozitate, prin sufletul mai curat şi mai simplu al săteanului, etc.

Sigur că problema raporturilor dintre pastoraţia rurală şi cea urbană nu se putea epuiza în cele patru pagini ale articolului părintelui N. Ea presupune încă multe „aspecte" nebănuite sau omise de autor şi comportă o tratare cu mult mai amplă şi mai serioasă, pe alte baze, cu alte perspective şi cu alte mijloace de informaţie decât cele de care dispune autorul.

E. B.

16. Popescu Victor N., Pr., *Umblatul cu zi'ntâiul sau vizite lunare?* în *Buletinul Eparhiei Argeşului*, an. XX (1945), pp. 183—185.

Autorul se pronunţă pentru menţinerea umblatului cu zi'ntâiul, pentru motivul — foarte întemeiat — că autoritatea preotului în faţa credincioşilor decurge mai ales din exerciţiul funcţiei sale harismatice, liturgice, din calitatea de trimis al cerului şi organ al harului, de sfinţitor al caselor, ogoarelor şi vitelor. Ca simplu om, desbrăcat de epitrahil, fără cruce şi fără busuioc, el n'ar mai fi primit cu acelaşi respect şi aceeaşi dragoste. Aşa numitele „vizite pastorale" lunare au în ele ceva oficial şi eterodox, sunt metode pastorale uzitate în Bisericile protestante.

E. B

17. Tursa, Oct., Prof. Pr., *Sărbătoarea Naşterii Domnului (credinţi—obiceiuri—datini)*, în *Foaia Diecezană*, organul oficial al eparhiei ortodoxe a Caransebeşului, an. LXII, Nr. 48—52, 25 Decemvrie 1947, p. 10—12.

Sensul spiritualist al conceperii celei mai presus de fire a pruncului Iisus a dat naştere unor datini şi obiceiuri pe care autorul le urmăreşte la diferite popoare creştine, după ce insistă mai pe larg asupra originei sărbătorilor Crăciunului. Se dau date interesante despre felul cum se desfăşoară aceste sărbători în Italia, Sicilia, Veneţia, Anglia, Franţa, Polonia, Algeria şi România, astăzi şi în trecut.

T. N. M.

CRONICA INTERNĂ

PASTORALA I. P. S. PATRIARH NICODIM, CU PRILEJUL PROCLAMARII REPUBLICII POPULARE ROMANE

Imediat după proclamarea Republicii Populare Române, autoritățile bisericești au dat dispozițiile necesare pentru coordonarea formulelor de ritual cu noua situație creată prin actul dela 30 Decembrie 1947, iar în ceea ce privește atitudinea Bisericii ortodoxe române față de tânăra Republică, nu s'a înregistrat nicio rezervă. Chiar din primele zile chiriarhii au trimis pastorale păstoriților lor, prin care le-a explicat importanța schimbărilor intervenite în forma de Stat, îndemnându-i la supunere, ascultare și muncă, pentru propășirea și înflorirea Republicii.

Atitudinea oficială a întregei Biserici ortodoxe române a fost precizată prin Pastorala I. P. S. Patriarh Nicodim, Pastorală al cărei text a fost însușit de Sinodul Permanent, în ședința dela 8 Ianuarie 1948, în următoarea redactare:

Iubit cler și popor, fii și fiice duhovnicești,

Cunoscând datoria ce o am ca păstor sufletesc al vostru de a vă da, de câteori trebuința o cere, îndrumare de lipsă pentru ca să puteți umbla cu înțelepciune pe marea furtunoasă a acestei vieți, m'am gândit că întâmplările din urmă, petrecute în viața Țării noastre, sunt atât de însemnate încât e de lipsă să vă trimitem, din încredințarea Sfântului Sinod, acest cuvânt al Nostru care să vă tălmăcească înțelesul acestor întâmplări și care să arate cum se cuvine să le vadă orice fiu credincios al Bisericii.

După cum știți cu toții, fostul Rege al Țării a abdicat dela tron.

Actul de abdicare glăsuește astfel:

«In viața Statului român, s'au produs în ultimii ani adânci prefaceri politice, economice și sociale, care au creat noi raporturi între principalii factori ai vieții de Stat.

Aceste raporturi nu mai corespund astăzi condițiunilor stabilite de Pactul fundamental — Constituția Țării — ele cerând o grabnică și fundamentală schimbare.

In fața acestei situațiuni, in deplină înțelegere cu factori de răspundere ai Țării, conștient și de răspunderea ce-mi revine, consider că instituția monarhică nu mai corespunde actualelor condițiuni ale vieții noastre de Stat, ca reprezentând o piedică serioasă în calea desvoltării României.

In consecință, pe deplin conștient de importanța actului ce fac în interesul poporului român,

ABDIC

pentru mine și pentru urmașii mei dela Tron, renunțând pentru mine și pentru ei la toate prerogativele ce le-am exercitat ca Rege al României.

Las poporului român libertatea de a-și alege noua formă de Stat».

După aceasta, Guvernul și Parlamentul Țării, care sunt forurile răspunzătoare de bunul mers al treburilor obștești, au trebuit să găsească o formă nouă de conducere a Statului, ca să nu rămână Țara lipsită de «Stăpânirea cea mai inaltă». Și așa, prin chibzuiala lor, s'a dat Țării, în locul Regelui, un Prezidiu, alcătuit din cinci persoane; iar cum o țară, care nu mai e condusă de un Rege, ci de un Președinte sau de un Prezidium, nu se mai numește Regat, ci Republică, a primit și Țara noastră numele de Republică. Și mai departe, dat fiind că persoanele care alcătuesc Prezidiul, nu mai moștenesc puterea prin faptul că se nasc dintr'o anumită familie, ci o primesc prin hotărîrea forurilor ce reprezintă poporul, putând ajunge la ea orice fiu al poporului nostru, Republica noastră se numește Republica Populară Română.

Aceasta este forma sau înfățișarea cea nouă pe care o are Statul nostru.

Forma aceasta și-a dat-o însuși poporul, sau mai bine zis, el a schimbat o formă de Stat cu o altă formă, formele de Stat fiind supuse și ele legiii schimbărilor, cărora sunt supuse toate lucrurile și înjghebările lumii acesteia.

Biserica, nefiind făcută să poruncească Statului ce formă să-și dea, ci fiind trimisă între popoare și înlăuntrul statelor să propoveduiască Evanghelia mântuirii sufletelor, își va continua lucrarea ei în această nouă formă pe care și-a dat-o Statul

nostru, socotind, după cuvântul Sfântului Apostol Pavel, că orice formă de stăpânire e lăsată de Dumnezeu drept cadru în care să-și desfășoare misiunea ei.

Fiecare credincios al Bisericii va privi în acest înțeles noua noastră formă de Stat, se va supune autorităților care o reprezintă, dându-le toată ascultarea și cinstea ,ca unora ce sunt lăsate de Dumnezeu, împlinindu-și datoriile ce le are față de ele, dar, în același timp, urmându-și cu râvnă sfântă, sub oblăduirea ce ne-o arată, mântuirea sufletească.

Ca urmare la aceasta, Noi dispunem ca toți C.C. Preoți să aibă grijă să pomenească noile autorități de Stat, precum urmează:

— In rugăciuni și la ectenii, pomenirea Capului Statului se va face așa:

„Inaltul Prezidium al Republicii Populare Române, pentru sănătatea și mântuirea lui“;

— Troparul «Mântuește, Doamne, poporul Tău...» va avea următoarea redactare:

„Mântuește, Doamne, poporul Tău și binecuvintează moștenirea Ta, biruință poporului nostru asupra celor protivnici dăruește și cu Crucea Ta păzește pe poporul Tău“.

— La epistola Sfântului Apostol Pavel către Romani, cap. XIII, 7 se înlocuiește cuvântul «dijmă» cu «vamă». (Tedeumul pentru onomastice).

Acestea cu toată părinteasca dragoste și cu toată grija ca nici unul din voi să nu greșească aducându-vi-le la cunoștință și dorind fiecăruia dintre voi deplină sănătate sufletească și trupească, iar Republicii Populare Române să înflorească spre binele poporului, vă trimit arhierești binecuvântări.

Al vostru de tot binele doritor și către Domnul fierbinte rugător.

† NICODIM
Patriarhul României

PROCLAMAȚIA GUVERNULUI CATRE POPOR.

Regele Mihai I a abdicat astăzi dela Tron.

In actul de abdicare, semnat astăzi, la 30 Decemvrie 1947, constată că «în viața Statului Român s'au produs în ultimii ani

adânci prefaceri politice, economice şi sociale, care au creat noui raporturi între principalii factori ai vieţii de Stat».

In faţa acestei situaţiuni, în deplină înţelegere cu factorii de răspundere ai ţării, Regele consideră că «instituţia monarhică nu mai corespunde actualelor condiţiuni ale vieţii noastre de Stat, ea reprezentând o piedică serioasă în calea desvoltării României».

Astfel, poporul român a dobândit libertatea de a-şi clădi o formă nouă de Stat, — Republica Populară.

Eliberat în 1944 de sub jugul cotropitorilor hitlerişti şi al slugilor lor din ţară, poporul român şi-a luat soarta în propriile sale mâini.

In frunte cu forţa organizată, conştientă şi neşovăitoare a clasei muncitoare, aliată cu ţărănimea muncitoare, poporul român a înlăturat jugul moşierilor şi a pedepsit pe trădătorii intereselor sale, alungând dela cârma ţării pe cei care apărau interesele jefuitorilor săi.

Astfel, poporul român a reuşit să-şi înfăptuiască un regim democrat, pe care continuă să-l întărească.

Monarhia constituia o piedică în calea desvoltării ţării noastre spre un regim de democraţie populară, care să asigure tuturor celor ce muncesc bunăstarea materială şi culturală, să asigure independenţa şi suveranitatea Statului Român.

Prin înlăturarea monarhiei, se deschid democraţiei noastre populare, căi noui de măreţe înfăptuiri.

Muncitori, ţărani, intelectuali, ostaşi, subofiţeri şi ofiţeri, cetăţene şi cetăţeni !

Să înălţăm noua formă de viaţă a Statului nostru, Republica Populară Român, Patria tuturor ce muncesc cu braţele şi cu mintea, dela oraşe şi dela sate.

Dr. Petru Groza, preşedintele Consiliului de Miniştri.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, ministru secretar de Stat la Departamentul Industriei şi Comerţului.

Ana Pauker, ministru secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine.

Vasile Luca, ministru secretar de Stat la Departamentul Finanţelor.

Teohari Georgescu, ministru secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Interne.

Ştefan Voitec, ministru secretar de Stat la Departamentul Educaţiei Naţionale.

Prof. Traian Săvulescu, ministru secretar de Stat la Departamentul Agriculturii și domeniilor.

Emil Bodnăraș, ministru secretar de Stat la Departamentul Apărării Naționale.

Lucrețiu Pătrășcanu, ministru secretar de Stat la Departamentul Justiției.

Lothar Rădăceanu, ministru secretar de Stat la Departamentul Muncii și Asigurărilor Sociale.

Dr. Florica Bagdasar, ministru secretar de Stat la Departamentul Sănătății.

Octav Livezeanu, ministru secretar de Stat la Departamentul Informațiilor.

Prof. ing. N. Profiri, ministru secretar de Stat la Departamentul Comunicațiilor.

Ing. Tudor Ionescu, ministru secretar de Stat la Departamentul Minelor și Petrolului.

Romulus Zăroni, ministru secretar de Stat la Departamentul Cooperației.

Ion Pas, ministru secretar de Stat la Departamentul Artelor.

Teodor Iordăchescu, ministru secretar de Stat la Departamentul Lucrărilor Publice.

Stanciu N. Stoian, ministru secretar de Stat la Departamentul Cultelor.

Ion Gh. Maurer, subsecretar de Stat la Ministerul Industriei și Comerțului.

Gheorghe Vasilichi, subsecretar de Stat la Ministerul Educației Naționale.

Constantin Agiu, subsecretar de Stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

Prof. Constantin Daicovici, subsecretar de Stat la Aprovizionare.

Dr. Ludovic Takats, subsecretar de Stat al Naționalităților.

Prof. Miron Niculescu, subsecretar de Stat la Ministerul Educației Naționale.

Dr. Mihail Macavescu, subsecretar de Stat la Ministerul Cooperației.

Vasile Modoran, subsecretar de Stat la Ministerul Finanțelor.

Ioan Popescu, subsecretar de Stat la Ministerul Afacerilor Interne.

Grigore Geamănu, subsecretar de Stat la Ministerul Afacerilor Interne.

Simion Ocriu, Comisarul Guvernului pentru Aplicarea Tratatului de Pace.

URARILE TRADIȚIONALE INTRE BISERICILE ORTODOXE CU PRILEJUL SARBATORILOR NAȘTERII DOMNULUI ȘI ANULUI NOU.

Marile sărbători creștinești au fost totdeauna prilej de reîmprospătare a legăturilor de strânsă prietenie și colaborare frățească între Bisericile ortodoxe. Potrivit tradiției ce s'a pă-

strat peste veacuri, I. P. S. Patriarh Nicodim a trimis Prea Fericitului Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregei Rusii următoarea telegramă de felicitări și urări pentru sfintele sărbători ale Nașterii Domnului și Anul Nou, 1948:

Prea Fericite și Iubite întru Hristos Frate,

Cu prilejul Sf. Sărbători ale Nașterii și Anul Nou 1948, Vă trimitem cele mai cordiale felicitări din partea Noastră și din partea întregii Biserici Ortodoxe Române.

Cu toată căldura rugăm pe Cel a tot puternic ca să întărească puterile Voastre sufletești și trupești și să Vă păzească întru mulți și fericiți ani, spre binele și propășirea Sfintei Sale Biserici și a Marii Voastre Patrii.

Credem neschimbat și cu toată tăria că armonioasa colaborare și comuniunea frățească dintre ambele noastre Biserici, consfințită de veacuri și acum reînoită în chip atât de fericit, mai ales după cercetarea de către Sanctitatea Voastră a Țării noastre, se va desvolta din ce în ce, contribuind la întărirea Ortodoxiei ecumenice și adâncirea legăturilor prietenești dintre popoarele noastre.

Primiți, Sanctitate, încredințarea dragostei Noastre și întru Hristos frățești îmbrățișări.

† NICODIM
Patriarhul României

O telegramă tot așa de cordială a trimis I. P. S. Patriarh Nicodim și Prea Fericitului Patriarh Gavriil.

«Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului și Anului Nou 1948, Vă trimitem cele mai cordiale felicitări din partea Noastră și din partea întregii Biserici Ortodoxe Române.

Rugăm cu toată căldura pe Cel Atot-Puternic să întărească puterile Voastre sufletești și trupești și să Vă păstreze întru mulți și fericiți ani, spre binele și înflorirea Sfintei Sale Biserici, în Patria Voastră.

Ne exprimăm speranța neclintită că și în viitor legăturile tradiționale și indisolubile ce existau în trecut între Bisericile Noastre naționale, se vor întări din ce în ce, și vor dăinui deapururi, contribuind la propășirea Ortodoxiei ecumenice și adâncirea legăturilor prietenești între popoarele Noastre.

Primiți, Sanctitate, încredințarea dragostei Noastre și întru Hristos frățești îmbrățișări.

† NICODIM
Patriarhul României

Cu aceeași dragoste și cu aceleași urări de bine a felicitat I. P. S. Patriarh Nicodim și pe I. P. S. Mitropolit Ștefan al Bulgariei și pe Prea Fericitul Timotei, Patriarhul Ierusalimului.

I. P. S. Patriarh Nicodim a primit din partea Prea Fericitului Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, următoarea telegramă:

Inalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim

«Rog pe Prea Sfinția Voastră să primească felicitarea Mea sinceră și frățească cu ocazia praznicului Nașterii Domnului Nostru Iisus Hristos și cu apropierea Anului Nou al binefacerii dumnezeești.

Să vă păzească Dumnezeu în pace și sănătate pentru binele Marii Voastre Biserici».

ALEXEI
Patriarh al Moscovei și al întregii Rusii

Schimbul acesta de felicitări și urări dovedește că legăturile dintre Bisericile ortodoxe sunt trainice, contribuind totodată la întărirea prieteniei dintre popoarele respective.

VIZITA MEMBRILOR INALTULUI PREZIDIU ȘI A PRIMULUI MINISTRU LA I. P. S. PATRIARH NICODIM, CU PRILEJUL ANULUI NOU.

După săvârșirea slujbei și a tradiționalului Te-Deum de Anul Nou în catedrala sfintei Patriarhii, membrii Inaltului Prezidiu Provizoriu al Republicii Populare Române, Excelențele Lor d-nii C. I. Parhon, Mihail Sadoveanu, Șt. Voitec, Gh. C. Stere și I. Niculi, însoțiți de d. prim ministru dr. Petru Groza, d. prof. Stanciu Stoian, ministrul Cultelor, și P. S. Iosif, episcop al Argeșului împuternicit al I. P. S. Patriarh ca locțiitor al Său, au făcut o vizită I. P. S. Nicodim, Patriarh al Bisericii creștine ortodoxe din România, care, precum se știe, se află suferind.

Cu acest prilej, Inaltul Prezidiu a felicitat pe I. P. S. Ni-

codim pentru Anul Nou, urându-i însănătoșire grabnică. Deasemeni în numele Guvernului, d. prim ministru dr. Petru Groza, a ținut să arate că guvernul se asociază la urările exprimate.

«Biserica — a spus d-sa — este o instituție cu rosturi permanente în viața poporului, forma însăși a statului evoluând potrivit cu spiritul vremii. Biserica creștină ortodoxă a înțeles întotdeauna acest lucru; îl va înțelege desigur și de data aceasta».

I. P. S. Patriarh a răspuns urărilor ce i s'au făcut asigurând pe membrii Inaltului Prezidiu Provizoriu, precum și Guvernul de toată larga înțelegere și tot sprijinul Bisericii.

«Biserica va face așa, — a spus I. P. S. Patriarh — pentru că a înțeles întotdeauna că tot ceea ce este făcut în interesul poporului și al umanității este plăcut și lui Dumnezeu».

Vizita aceasta l-a impresionat profund pe Intâiul Stătător al Bisericii noastre, fapt care l-a determinat să declare cu o deosebită satisfacție, cu prilejul unui interview acordat ulterior unui gazetar, că d. prim ministru «s'a dovedit încă odată că este adânc cunoscător al rosturilor Bisericii în viața Statului Român».

De altfel, d. prim ministru dr. Petru Groza a mai vizitat pe I. P. S. Patriarh și la Bobotează, asigurându-l încă odată că Guvernul înțelege să respecte sfintele tradiții ale Bisericii, fiindcă aceste tradiții sunt și ale poporului.

Vizitele făcute Inalt Prea Sfințitului Patriarh de conducătorii Statului înseamnă — după cum se remarcă și într'un articol din ziarul «Ultima oră» — nu numai adânca simpatie și reverență față de Patriarhul Bisericii ortodoxe române, ci și importanța pe care conducerea Republicii Populare Române o acordă Bisericii, ca factor «cu rosturi permanente în viața poporului».

CUVANTUL ADRESAT CREDINCIOȘILOR DE I. P. S. PATRIARH NICODIM, DUPA VIZITA CE I-AU FACUT-O CONDUCATORII STATULUI CU PRILEJUL ANULUI NOU

Impresia pe care a făcut-o Inalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim vizita membrilor Inaltului Prezidiu Provizoriu al R.P.R. și ai Guvernului în ziua de Anul Nou și în special declarațiile d-lui prim ministru dr. Petru Groza a fost așa de profundă, încât Inaltul Ierarh, deși se găsea pe patul suferinții, a simțit nevoia

să răsfrângă bucuria lui și asupra poporului, adresându-i următorul cuvânt, de mărturisire și îndemn:

Iubit cler și popor,

De Anul Nou membrii Inaltului Prezidiu al tinerei Republici Populare Române m'au felicitat și mi-au urat grabnică însănătoșire, iar d. prim ministru Dr. Petru Groza, atât în numele său personal, cât și al întregului Guvern, s'a asociat la aceste urări și a adăugat spunând: «Biserica este o instituție cu rosturi permanente în vieața poporului, forma însăși a Statului evoluând potrivit cu spiritul vremii. Biserica creștină ortodoxă a înțeles întotdeauna acest lucru: îl va înțelege desigur și de data aceasta».

Aceasta o aduc la cunoștință vouă, iubiților mei păstoriți, să înțelegeți că legătura de veacuri între Statul Românesc și Biserica Ortodoxă este un fapt recunoscut de conducătorii de azi ai neamului nostru.

Sfânta Scriptură poruncește oricărui suflet să se supună stăpânirilor celor mai înalte, «căci nu este stăpânire fără numai dela Dumnezeu și stăpânirile care sunt dela Dumnezeu sunt orânduite» (Rom. XIII, I).

Și în alt loc îndeamnă pe credincioși să facă rugăciuni «și pentru toți care sunt în dregătorii» (I, Timoteiu II, 2).

Vă amintesc aceste datorii ce avem toți cetățenii Republicii Populare Române pentru a răspunde la toate chemările ei, cunoscând că puterea și slava ei se resfrâng asupra fiecăruia dintre fiii ei.

Vă repet și vouă ceea ce am spus conducătorilor Neamului:

«Biserica va face așa pentru că a înțeles întotdeauna că tot ceea ce este făcut în interesul poporului și al umanității este plăcut și lui Dumnezeu».

Al vostru de tot binele doritor și fierbinte rugător către Dumnezeu.

† NICODIM
Patriarhul României

CUVANTUL I. P. S. PATRIARH NICODIM CU PRIVIRE LA RECENSAMANTUL POPULAȚIEI

Recensământul din 1941 nu mai corespundea realităților de azi din țara noastră. De atunci și până acum au fost multe

prefaceri și schimbări, atât în ce privește numărul locuitorilor, și al clădirilor, cât și în configurația proprietăților agricole. Pe atunci Ardealul de Nord nu mai era în granițele noastre, iar în timpul războiului au pierit sute de mii de vieți, atât pe fronturile de luptă, cât și în interior. Numeroase clădiri au fost distruse, fie prin desfășurarea luptelor, fie din cauza bombardamentelor. Nici proprietățile agricole nu mai sunt aceleași, căci prin reforma agrară moșiile au fost împărțite țăranilor.

Față de această schimbare de configurație a țării, era natural ca guvernul să ia măsuri pentru cunoașterea realității, a lipsurilor și a stricăciunilor, ca să știe precis ce măsuri trebuesc luate în vederea reconstrucției și a redresării sub toate raporturile, ajungându-se astfel la hotărîrea de a se face un recensământ general al populației, al clădirilor și al proprietăților agricole, la 25 Ianuarie 1948.

Pentru efectuarea acestui recensământ s'a apelat și la concursul preoților. Față de svonurile puse în circulație de dușmanii regimului democrației populare cu scopul de a produce panică și desorientare în popor, autoritățile au dat toate desmințirile și lămuririle necesare bunei reușite a recensământului, iar Biserica ortodoxă a fost la datorie, atât cu îndemnul, cât și cu fapta. Ierarhii și-au spus hotărît și cu convingere, cuvântul către cler și popor, iar preoții au stăruit cu timp și fără timp pentru a lămuri poporul asupra rostului numărătorii hotărîtă de stăpânire, foarte mulți dintre ei fiind și recensori. Biserica ortodoxă română are marea satisfacție de a fi contribuit la ducerea la bun sfârșit a unei vaste operații, și prin aceasta la propășirea țării.

Reproducem aci cuvântul adresat clerului și poporului de I. P. S. Patriarh Nicodim, cu privire la recensământul populației, clădirilor și proprietăților agricole, cuvânt de lămurire și îndemn, înainte de începerea lucrărilor pe teren:

«Din timp în timp, și Țara noastră, ca celelalte țări, și-a făcut numărătoarea populației, adică un recensământ. Ca și ori ce familie, când un popor își cunoaște numărul este mai conștient de forța ce o reprezintă, iar conducătorii lui știu pe ce se pot bizui, când dispun anumite măsuri.

«Căci cine din voi, dorind să zidească un turn,—spune Mântuitorul — nu stă mai întâiu să socotească cheltuiala, ca să

vadă de are cu ce isprăvi? Ca nu cumva punându-i temelia şi neputând termina să înceapă a râde de el toţi cei ce văd şi să zică: omul acesta s'a apucat de zidit şi n'a putut isprăvi» (Ev. Luca, XIV 28—30).

Aşadar, cunoaşterea sau necunoaşterea puterilor proprii aduce popoarelor cinste, sau necinste şi le face să fie fericite, sau nefericite. Şi vă amintesc şi cu acest prilej că de folos este ori ce înţelepciune, dar înţelepciunea divină n'are margini. Rostirea ei este totdeauna o profeţie.

Deci, daţi tot interesul vostru acestei numărători a puterilor poporului nostru, operă destul de grea şi de mare importanţă pentru reconstrucţia Ţării noastre.

Căci cutremurul şi războaiele şi după acelea seceta şi foametea, ce-au trecut peste capul tuturor, au provocat aşa mare prăpăd, încât numai cunoscându-ne forţele putem împlini cuvintele Sfintei Scripturi, ca lucrul pe care-l plănuesc conducătorii să fie dus la bun sfârşit.

Recensământul hotărît pentru 25 Ianuarie anul acesta este un act pentru care fiecare să se silească să-i dea cât mai multă valoare obştească, prin precizările puse în el.

Iar conducătorii satelor şi oraşelor, cu priceperea lor şi cu gândul la binele scumpei noastre Patrii, să răspundă cu tot devotamentul pentru desăvârşirea acestei lucrări, necesară la cunoaşterea posibilităţilor de refacere a bogăţiei Neamului nostru, care totdeauna a fost binecuvântat de Dumneeu.

Al vostru totdeauna rugător către Dumnezeu,

† NICODIM
Patriarhul Romăniei

CONFERINŢA PROTOIEREILOR DIN EPARHIA UNGROVLAHIEI

La 15 Ianuarie a. c., a avut loc la Arhiepiscopia Bucureştilor o conferinţă a tuturor protoiereilor din Eparhia Ungrovlahiei, sub preşidenţia P. S. Arhiereu Pavel Şerpe Ploeşteanu, asistat de consilierii eparhiali.

O conferinţă cu caracter regional, desigur, dar importanţa problemelor discutate cu acest prilej depăşeşte graniţele eparhiale, interesând tot aşa de mult, în unele privinţe, şi celelalte eparhii ortodoxe. Desprindem din ordinea de zi numai două probleme, care se pun nu numai pentru eparhia Ungrovlahiei, ci pentru întreaga Biserică ortodoxă română: învăţământul re-

ligios şi nevoile Internatului Teologic din Capitală. Problema învăţământului religios este aceeaşi pentru întreaga ţară şi se cere a fi rezolvată în mod unitar, fapt care necesită coordonarea tuturor experienţelor şi ideilor, indiferent de parohie sau ţinut. In ceea ce priveşte situaţia Internatului Teologic, a fost arătată de P. S. Iosif al Argeşului în cuvântarea de deschidere, în calitate de delegat al I. P. S. Patriarh Nicodim cu trebile patriarhiceşti. Spre a putea fi asiguraţi cel puţin cu masa şi dormitul studenţii teologi, P. S. Iosif a stăruit ca toate protoieriile din cuprinsul Eparhiei să sprijine acţiunea de ajutorare a Internatului Teologic, susţinând materialiceşte câte 2 studenţi de fiecare ceşti. Spre a putea fi asiguraţi cel puţin cu masa şi dormitul studenţi din Eparhia Ungrovlahiei, ci din întreaga ţară, astfel că datoria de a sprijini această instituţie, fie direct, pentru renovarea şi întreţinerea localului, fie indirect, prin burse acordate studenţilor, se resfrânge asupra tuturor Eparhiilor, căci numai aşa vom avea un student bine pregătit, care să corespundă împrejurărilor şi evoluţiei sociale.

Atât aceste probleme, cât şi celelalte de pe ordinea de zi, recensământul, fondul de ajutorare «Patriarhul Nicodim», orfelinatele întreţinute de sf. Arhiepiscopie a Bucureştilor şi alte chestiuni de ordin bisericesc, au fost discutate în spirit de largă înţelegere, P. S. Arhiereu Pavel mulţumind consilierilor şi protoiereilor pentru munca ce depun şi îndemnându-i să sprijine toate acţiunile ce folosesc poporului, cu fapta şi sfatul bun.

Conferinţa s'a terminat cu o caldă manifetaţie pentru Inaltul Prezidiu, Guvern şi I. P. S. Patriarh.

FELICITARILE ŞI URARILE BISERICII ORTODOXE ROMANE TRIMESE PREA FERICITULUI ALEXEI, PATRIARHUL MOSCOVEI ŞI AL INTREGEI RUSII

La 2 Februarie a. c. împlinindu-se trei ani dela alegerea Prea Fericitului Alexei ca Patriarh al Moscovei şi al întregei Rusii, I. P. S. Patriarh Nicodim a trimis Inaltului Conducător al Bisericii ortodoxe din U.R.S.S. următoarea telegramă:

«Implinindu-se trei ani dela alegerea Prea Fericirii Voastre, rugăm pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos pentru sănătatea Voastră, prea iubit întru Hristos Frate, şi Vă urăm din partea Bisericii Ortodoxe Române şi a Noastră păstorire rodnică şi

îndelungată în fruntea Bisericii pravoslavnice Ruse, a cărei prosperare și înflorire ajută la întărirea Ortodoxiei de pretutindeni, spre mântuirea sufletelor, spre înălțarea popoarelor și spre întinderea împărăției lui Dumnezeu pe pământ».

† NICODIM
Patriarhul României

Cu aceleași simțăminte de dragoste și simpatie au felicitat pe Prea Fericitul Alexei și alte personalități de seamă ale Bisericii noastre: P. S. Episcop Iosif al Argeșului, delegat cu trebile patriarhicești, preot dr. Ion Vască, secretar general la ministerul Cultelor, dr. Gh. Gheorghian și alți numeroși ierarhi și fruntași ai preoțimei, care au cunoscut pe Inaltul Ierarh rus fie ca membri în delegațiile bisericești care au vizitat Moscova, fie cu prilejul memorabilei vizite cu care ne-a onorat anul trecut.

La toate aceste urări și dovezi de frățească iubire, de aici și de pretutindeni, adăogăm și noi pe ale noastre:

Intru mulți ani, Prea Fericite!

TEODOR N. MANOLACHE

SERBAREA PATRONILOR FACULTĂȚII DE TEOLOGIE, INTERNATULUI TEOLOGIC ȘI SEMINARULUI «CENTRAL» DIN CAPITALA

Sărbătorirea Patronilor a fost totdeauna prilej de recapitulare sufletească, dar și imbold de fortificare a gândurilor și năzuințelor pentru viitor, mai ales pentru așezămintele și instituțiile cu caracter spiritual, în special seminariile teologice și Facultățile de Teologie.

Instituțiile de învățământ teologic și-au creiat o puternică tradiție pentru sărbătorirea sfinților lor Patroni, tradiție care n'a fost desmințită nici anul acesta.

Astfel, la 25 Ianuarie, Facultatea de Teologie și Internatul Teologic din București au sărbătorit pe sfântul Grigorie de Nazians, supranumit și Teologul, ales ca proteguitor și ideal, pentru sinceritatea și convingerea lui sacerdotală, pentru dezinteresul de sine și pentru idealismul lui, cât și pentru ortodoxia pură și intransigentă dovedită de el prin vorbă și faptă. In măreața mânăstire ctitorită de Radu Vodă pe culmea din preajma modestei bisericuțe a lui Bucur Ciobanul s'au strâns în buchet profesorii, studenții teologi și prietenii celor două înalte insti-

tuţii de cultură teologică şi pregătire spirituală, şi, în cadrul unei slujbe de toată măreţia, şi-au îndreptat gândurile şi rugile către Dumnezeu, aducându-I mulţumiri şi cerându-I sprijin. După terminarea slujbei, săvârşită de un sobor de preoţi în frunte cu P. S. Arhiereu Antim Nica şi ilustrată cu o frumoasă evocare a sfântului Grigorie făcută de un student, Decanul Facultăţii şi Directorul Internatului, PP. CC. Preoţi Petre Vintilescu şi Victor Popescu, au arătat însemnătatea şi rostul celor două intituţii teologice în această epocă de transformări sociale, iar reprezentanţii autorităţilor de Stat şi bisericeşti, d. prof. D. Nistor, secretar general al ministerului Cultelor, şi P. S. Iosif al Argeşului, delegat al I. P. S. Patriarh Nicodim, au dat studenţilor sfaturi şi îndemnuri pentru o viaţă nouă, spre a putea fi folositori Bisericii şi ţării.

In aceeaşi atmosferă de reculegere şi cucernicie au fost sărbătoriţi la 30 Ianuarie şi Patronii seminarului «Central», Sfinţii Vasile cel Mare, Grigorie Teologul şi Ioan Gură-de-Aur. Festivitatea a fost onorată cu prezenţa I. P. S. Firmilian, Arhiepiscopul Craiovei, care a săvârşit şi serviciul divin în fruntea unui sobor de preoţi, ca un omagiu adus şcoalei la care a funcţionat ca profesor de geografie până la alegerea sa ca păstor sufletesc al cetăţii şi ţinutului banilor Olteniei. In cadrul festivităţii din sala de recepţie, P. C. Pr. Bratu Tănase, subdirector şi profesor al seminarului, a ţinut o interesantă conferinţă despre «democraţie şi Biserică».

In pas cu vremea, instituţiile noastre teologice intră în cadenţa transformărilor sociale pentru o viaţă mai bună, pentru pacea dintre popoare, pentru realizarea idealului evanghelic.

NOUL COMITET DE CONDUCERE AL INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prin activitatea desfăşurată până acum, cu toate lipsurile şi greutăţile întâmpinate, Institutul Biblic s'a dovedit a fi o instituţie de o mare însemnătate şi absolut indispensabilă Bisericii ortodoxe române. Dar nu era încă ceea ce trebuia să fie: un institut superior cultural-bisericesc şi de misiune care să se impună prin activitatea sa, atât din punct de vedere calitativ, cât şi cantitativ, dar şi practic, în întreaga ţară şi chiar şi peste hotare.

Din fericire, ne găsim astăzi la începutul unei ere noi, de

adânci prefaceri sociale, de renaştere morală, de progres năvalnic, ne găsim adică la capătul unui drum nou pe care s'a angajat şi Biserica ortodoxă română, laolaltă cu poporul. De fapt, pentru Biserică, nu este propriu zis un drum nou, ci este drumul ei cel adevărat, pe care însă câteodată l-a rătăcit.

Şi tot din fericire, la conducerea supremă a Bisericii româneşti a trimis Dumnezeu un ales al Lui, în persoana Inalt Prea Sfinţitului Justinian, care a luat în mâini, cu hotărîre şi putere, făclia ce luminează drumul cel nou.

Printre alte măsuri luate de I. P. S. Sa îndată după instalarea ca Patriarh Locotenent al Bisericii ortodoxe române a fost şi aceea de a pune Institutul Biblic în situaţia de a deveni, cum spuneam mai sus, ceea ce trebue să fie, delegând cu conducerea lui, ca reprezentant al Sfântului Sinod, pe Î. P. S. Firmilian, Arhiepiscopul Craiovei.

Prin această numire, I. P. S. Patriarh Locotenent Justinian a făcut cea mai nimerită alegere, căci I. P. S. Firmilian cunoaşte mai bine decât oricine Institutul Biblic, întru cât a contribuit în cea mai mare măsură la reorganizarea lui, în trecutul nu tocmai îndepărtat. In afară de aceasta, I. P. S. Sa este un mare cărturar, un neîntrecut scriitor în duhul ortodoxiei şi un cunoscător îndrăgostit al artei grafice.

I. P. S. Arhiepiscop Firmilian a pornit de îndată la lucru, alegându-şi în primul rând colaboratorii, cu care a format un comitet de administraţie şi editură, confirmat şi de Înalt Prea Sfinţitul Patriarh Locotenent Justinian; 1. P. C. Pr. Niculae M. Popescu, profesor universitar onorar şi membru al Academiei Române; 2. P. C. Pr. Petre Vintilescu, profesor universitar şi Decanul Facultăţii de Teologie din Bucureşti; 3. d. Teodor M. Popescu, profesor universitar la Facultatea de Teologie din Bucureşti: 4. d. Iustin Moisescu, profesor universitar la Facultatea de Teologie din Bucureşti; 5, P. C. Pr. Cicerone Iordăchescu, profesor universitar onorar, Iaşi; 6. d. Vasile Grecu, profesor universitar onorar şi membru corespondent al Academiei Române; 7. P. C. Pr. Liviu Stan, profesor universitar la Academia Teologică Andreiană-Sibiu; 8. d. I. D. Chirescu, profesor la Conservatorul de Stat al Republicii Populare Române: 9. P. C. Pr. D. Fecioru, conferenţiar universitar la Facultatea de Teologie din Bucureşti; 10. d. Iorgu D. Ivan,

asistent universitar la Facultatea de Teologie din Bucureşti; 11. P. C. Arhimandrit Benedict Ghiuş, asistent la Facultatea de Teologie din Bucureşti; 12. P. C. Diacon Gheorghe I. Moisescu, asistent universitar la Facultatea de Teologie din Bucureşti.

Pentru rezolvarea lucrărilor curente s'a alcătuit un comitet restrâns de direcţie, in frunte cu P. C. Preot prof. P. Vintilescu. in calitate de vice-preşedinte, compus din: d. prof. Iustin Moisescu, P. C. Pr. D. Fecioru, d. Iorgu D. Ivan şi P. C. Diacon Gh. I. Moisescu, secretarul de redacţie al revistei „Biserica Ortodoxă Română".

Comitetul diriguitor al Institutului Biblic este format, după cum se poate observa, din cele mai reprezentative personalităţi ale vieţii noastre bisericeşti şi teologice, in care avem toată nădejdea şi convingerea că vor face din această instituţie un focar din care să radieze in lume razele puternice ale credinţei ortodoxe

Convingerea aceasta ne-o intăreşte mai ales atenţia şi grija ce poartă insuşi I. P. S. Patriarh Locotenent Justinian pentru bunul mers al Institutului.

COMITETUL DE REDACŢIE AL REVISTEI SFÂNTULUI SINOD „BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ"

„Biserica Ortodoxă Română", revista Sfântului Sinod, in decursul celor 65 de ani de existenţă, şi-a creat o tradiţie şi a dobândit o mare reputaţie, atât in cercurile bisericeşti naţionale şi străine, cât şi in cele cultural-istorice, prin seriozitatea cu care a îmbrăţişat toate problemele şi prin contribuţia documentară şi ideologică pe care a adus-o in enunţarea şi tratarea lor. Colecţia ei a devenit un izvor documentar indispensabil pentru istorici, bisericeşti sau profani, dar mai ales pentru preoţi şi teologi, care vor găsi aci puncte de plecare şi de desvoltare in preocupările lor de azi şi de mâine. A fost in acelaşi timp şi o oglindă a vremii, cu strălucirile şi petele ei; deaceea, nu se poate spune că nu a avut câte odată şi ezitări sau oscilaţii în drumul pe care trebuia să meargă.

Astăzi, când poporul şi-a creat o nouă viaţă, Bisericii i se deschide un vast câmp de activitate, având mai mult decât oricând posibilitatea să pună in aplicare principiile social-creştine propoveduite de veacuri.

Biserica ortodoxă este şi astăzi, ca totdeauna, alături de popor. Această legătură structurală trebue să se reflecte în toate preocupările şi acţiunile Bisericii, şi deci şi în paginile revistei sale oficiale.

Pentru ca revista *Biserica Ortodoxă Română* să corespundă întru totul cerinţelor vremii. atât din punct de vedere ideologic cât şi teologic, Î. P. S. Patriarh Locotenent Justinian, în numele Sfântului Sinod, a numit un nou comitet de redacţie, format din şapte membri: Pr. Grigore Cristescu, Pr. Ioan G. Coman, d. N. Chiţescu, d. Iustin Moisescu, profesori la Facultatea de Teologie din Bucureşti, d. Gheorghe Arghiropol profesor la Facultatea de Teologie din Suceava, Pr. Gh. Vintilescu, directorul Cancelariei Sfântului Sinod, şi diaconul Gheorghe I. Moisescu, asistent la Facultatea de Teologie şi secretar al Sfântului Sinod. Părintele diacon Gh. I. Moisescu a fost numit secretar de redacţie, funcţie pe care a avut-o de altfel şi până acum.

P. S. IOSIF, EPISCOPUL ARGESULUI, A FOST DELEGAT CU CONDUCEREA EPISCOPIEI RÂMNICULUI NOUL SEVERIN

In urma cererii P. S. Arhiereu Athanasie Dincă Bârlădeanul, I. P. S. Patriarh Locotenent Justinian, în calitate de Preşedinte al Sfântului Sinod, i-a retras delegaţia de Locotenent de Episcop al Eparhiei Râmnicului Noul Severin, delegând cu începere dela 11 Martie 1948, în conformitate cu dispoziţiunile art. 121 din Statututul legii de organizare a Bisericii ortodoxe române, pe Prea Sfinţitul Episcop Iosif al Argeşului cu conducerea acelei Eparhii.

Clerul şi credincioşii Eparhiei Râmnicului, aducând prinos de recunoştinţă I. P. S. Patriarh Locotenent, care, „cu sufletul şi trăirea odrăslită din reavănul brazdei şi din seninătatea cerului vâlcean, îşi poartă grijea în priveghi către altarul acestei Eparhii", au primit cu toată dragostea pe noul arhipăstor, cu convingerea că, ori cât de vremelnic ar păşi pe ogorul de lucrare duhovnicească de peste Olt, va ştie să jertfească şi acolo din plinătatea harului cu care Dumnezeu i a încununat viaţa, şi l-au asigurat de sincera colaborare, înţelegere şi ascultare.

TEODOR N. MANOLACHE

III. NOTE BIBLIOGRAFICE

IV. CRONICA INTERNĂ

Manuscrisele, cărţile şi periodicele pentru recenzii se trimit la Palatul **Sfântului Sinod**, Str. Antim 29, Bucureşti V, cu menţiunea: pentru Revista *Biserica Ortodoxă Română*.

A B O N A M E N T U L

În Ţară:		**În Străinătate:**	
Pe an	600 lei	Pe an	1200 lei
Un număr	150 lei	Un număr	300 lei

Abonamentele, precum şi toate cele ce privesc Administraţia, se trimit pe adresa: **Institutul Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române**, Str. Antim, 29, Bucureşti V, cu menţiunea: pentru Revista *Biserica Ortodoxă Română*.

In Bucureşti, revista se poate cumpăra dela Librăria Institutului Biblic, Str. 30 Decemvrie nr. 7.